

КРЕАТИВНА ПЕДАГОГІКА

Випуск 17

Академія Міжнародного
Співробітництва
з Креативної Педагогіки
"ПОЛІССЯ"

ЖИТОМИР

2024

**ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
АКАДЕМІЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА
З КРЕАТИВНОЇ ПЕДАГОГІКИ "ПОЛІССЯ"**

КРЕАТИВНА ПЕДАГОГІКА № 17

Науковий журнал

Житомир – 2024

Креативна педагогіка: науковий журнал. Житомир, 2024. Вип. 17. 107 с.

Засновник: *Житомирський державний університет імені Івана Франка;*

ГО «Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки "Полісся"».

Редакційна колегія:

Нінель СИДОРЧУК – доктор педагогічних наук, професор, Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна) (головний редактор);

Олександра ДУБАСЕНЮК – доктор педагогічних наук, професор, почесний член НАПН України, Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна) (заступник головного редактора);

Олександр ВОЗНЮК – доктор педагогічних наук, професор, Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна) (відповідальний секретар);

Дімітріус АРГІРОПОУЛОС – доктор у галузі педагогіки, професор, Пармський університет (Італія);

Неля НИЧКАЛО – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, Національна академія педагогічних наук України, м. Київ (Україна);

Олена АНТОНОВА – доктор педагогічних наук, професор, Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна);

Лілія БАРАНОВСЬКА – доктор педагогічних наук, професор, Національний авіаційний університет, м. Київ (Україна);

Світлана ВІТВИЦЬКА – доктор педагогічних наук, професор, Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна);

Лариса ДАНИЛЬЧУК – доктор педагогічних наук, доцент, Хмельницький національний університет (Україна);

Деніс ІМБЕРТИ – доктор у галузі педагогіки, професор, Пармський університет (Італія);

Валентина КОВАЛЬЧУК – доктор педагогічних наук, доцент, Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна);

Галина КОЗЛАКОВА – доктор педагогічних наук, професор, ГО «Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки "Полісся"» (Україна);

Тетяна КОЧУБЕЙ – доктор педагогічних наук, професор, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (Україна);

Марек ЛУКАЧ, PhD, доцент, Прешівський університет у м. Пряшів (Словаччина);

Сільвія ЛУКАЧОВА, доцент, Прешівський університет у м. Пряшів (Словаччина);

Ольга МІСЕЧКО – доктор педагогічних наук, професор, Львівський національний університет імені Івана Франка (Україна);

Наталія МИРОНЧУК – доктор педагогічних наук, доцент, Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна);

Ганна ОНКОВИЧ – доктор педагогічних наук, професор, ГО «Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки "Полісся"» (Україна);

Руслана РОМАНЮК – доктор педагогічних наук, доцент, Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна);

Петро САУХ – доктор філософських наук, професор, дійсний член НАПН України, Національна академія педагогічних наук України, м. Київ (Україна);

Наталія СЕЙКО – доктор педагогічних наук, професор, Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна);

Уляна ХОЛОД, PhD, Університет Франтішека Палацького в Оломоуці (Чехія);

Василь ЯГУПОВ – доктор педагогічних наук, професор, Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, м. Київ (Україна).

Для науковців, педагогів, студентів, працівників соціальної сфери і культури.

Статті друкуються в редакції авторів.

Видається за рішенням вченої ради Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 23 від 24 грудня 2024 р).

Науковий журнал «Креативна педагогіка» застосовано у 2011 році.

Суб'єкт у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України з питань телебачення та радіомовлення № 1606 від 04. 12. 2023 р. Ідентифікатор медіа R 30-02037.

*Адреса редакції: вул. Велика Бердичівська, 40,
м. Житомир, Україна, 10008.*

E-mail: sydorchukng@ukr.net

ZHYTOMYR IVAN FRANKO STATE UNIVERSITY
ACADEMY OF INTERNATIONAL COOPERATION IN CREATIVE PEDAGOGY
"POLISSYA"

CREATIVE PEDAGOGY № 17

Scientific journal

Zhytomyr–2024

Creative pedagogy: Scientific Journal. Zhytomyr, 2024. Vol. 17. 107 p.
Founder: *Zhytomyr Ivan Franko State University;*
PO «Academy of International Cooperation in Creative Pedagogy "Polissya"».

Editorial board:

Ninel SYDORCHUK – Doctor of Pedagogic Sciences, Professor, Zhytomyr Ivan Franko State University (Ukraine) (Editor-in-Chief);
Olexandra DUBASENIUK – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Zhytomyr Ivan Franko State University (Ukraine) (Deputy Editor);
Olexandr VOZNYUK – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Zhytomyr Ivan Franko State University (Ukraine) (Executive Secretary);
Dimitrius ARGIROPOULOS – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, University of Parma (Italy);
Nelia NYCHKALO – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, full member of NAPS of Ukraine, National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kiev (Ukraine);
Olena ANTONOVA – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Zhytomyr Ivan Franko State University (Ukraine);
Lilia BARANOVSKA – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, National Aviation University, m.Kiyiv (Ukraine);
Svitlana VITVYTSKA – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Zhytomyr Ivan Franko State University (Ukraine);
Larysa DANYLCHUK – Doctor of Pedagogical Sciences, Assistant Professor, Khmelnytsky National University (Ukraine);
Denis IMBERTI – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor University of Parma (Italy);
Valentyna KOVALCHUK – Doctor of Pedagogical Sciences, Assistant Professor, Zhytomyr Ivan Franko State University (Ukraine);
Galyna KOZLAKOVA – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academy of International Cooperation in Creative Pedagogy "Polissya" (Ukraine);
Tetiana KOCHUBEY – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Uman Pavel Tychyna State Pedagogical University (Ukraine);
Marek LUKÁČ – PhDr., Preshivská univerzita pri metre Prjašiv (Slovakia);
Silvie Lukachová – PhDr., Preshivská univerzita pri metre Prjašiv (Slovakia);;
Olga MISECHKO – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Ivan Franko National University of Lviv (Ukraine);
Nataliia MYRONCHUK – Doctor of Pedagogical Sciences, Assistant Professor, Zhytomyr Ivan Franko State University (Ukraine);
Ganna ONKOVIKH – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academy of International Cooperation in Creative Pedagogy "Polissya";
Ruslana ROMANIUK – Doctor of Pedagogical Sciences, Assistant Professor, Zhytomyr Ivan Franko State University (Ukraine);
Petro SAUKH – Doctor of Philosophy Sciences, Professor, Corresponding Member of the, National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kiev (Ukraine);
Nataliia SEIKO – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Zhytomyr Ivan Franko State University (Ukraine);
Uliana CHLADNÁ – PhDr., Univerzita Františka Palackého v Olomouci (Czech Republic);
Vasyl YAGUPOV – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Ivan Chernyakhovsky National University of Defense of Ukraine, Kyiv (Ukraine).

For scientists, teachers, students, social workers and cultural workers.

Articles are published in the authors' edition.

Scientific Council of Zhytomyr Ivan Franko State University (Protocol № 23, 24. 12. 2024).

The scientific journal "Creative Pedagogy" was founded in 2011.

Subject in the field of printed media: Decision of the National Council of Ukraine on Television and Radio Broadcasting No. 1606 dated 04. 12. 2023. Media identifier R 30-02037.

*Editorial address: 40, Velyka Berdychivska Str.,
Zhytomyr, Ukraine, 10008.
E-mail: sydorchukng@ukr.net*

© Zhytomyr Ivan Franko State University, 2024

© Academy of International Cooperation in Creative Pedagogy "Polissya", 2024

ЗМІСТ

НАУКА – ОСВІТА	9
АРГІРОПУЛОС Дімітріс, ВОЗНЮК Олександр НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	9
ВІТВИЦЬКА Світлана, СМАІЛОВА Таміла ТЕСТУВАННЯ ЯК МЕТОД КОНТРОЛЮ НАВЧАЛЬНОЇ УСПІШНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	13
ДУБАСЕНЮК Олександра ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ДО РОБОТИ В ЦИФРОВОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ.....	18
САЄНКО Тетяна, ОСИПЕНКО Ольга УКРАЇНА У ЦЕНТРІ ЕКОЛОГО-ЕТИЧНИХ ВИКЛИКІВ СВІТУ	25
СИДОРЧУК Нінель, АГАПОВ Юрій ПОДОЛАННЯ СИНДРОМУ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ-УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОЇ РЕКРЕАЦІЇ	33
ОСВІТНЯ ПРАКТИКА – НАУЦІ	41
ВЕЛИКА Аліна СИТУАЦІЯ УСПІХУ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ	41
КОЗЛАКОВА Галина, ОЗЕРЯН Ольга ОСОБЛИВОСТІ ОСВІТНЬОЇ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ДІТЬМИ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ У БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ГРОМАДІ	45
КУШНІРУК Ірина МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ РОБІТНИЧИХ КАДРІВ ШЛЯХОМ УПРОВАДЖЕННЯ НОВІТНІХ ВИРОБНИЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС	51
ЛАСКАВО ПРОСИМО В НАУКУ	57
БОГАТИРЧУК Аліна РОЗВИТОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ МАТЕМАТИКИ.....	57

БУЗНЯКОВА Марія, ДУБАСЕНЮК Олександра, ПАВЛЕНКО Віта РЕАЛІЗАЦІЯ КРЕАТИВНОГО ПІДХОДУ В РОБОТІ ВЧИТЕЛЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА.....	60
ДОЛІНСЬКА Лариса СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ САМОВДОСКОНАЛЕННЯ СУЧАСНОЇ ЖІНКИ В ДІЯЛЬНОСТІ ЖІНОЧИХ КЛУБІВ.....	67
ДЯДЮШКІН Роман ЦИФРОВІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ І ПЕРСПЕКТИВИ...	71
ЄВДОЧЕНКО Дмитро ДЖАЗОВА МУЗИКА: ПЕРЕДУМОВИ КУЛЬТУРНОГО ПРОРИВУ.....	74
КОВАЛЬЧУК Тетяна КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МЕДИЧНИХ СЕСТЕР У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ.....	79
МАЗУР Наталія, СИДОРЧУК Нінель ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	85
ОПАНАЩУК Тетяна ЗНАЧЕННЯ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ СЮЖЕТНИХ ЗАДАЧ У ФОРМУВАННІ ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	90
ПАНІН Дмитро ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ СИНДРОМУ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	93
ПОЛІЩУК Вікторія ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	97
ПОЛЯНСЬКА Яна, ДУБАСЕНЮК Олександра ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ ТА МЕТОДИ ВПРОВАДЖЕННЯ КРЕАТИВНОГО ПІДХОДУ У ЗАРУБІЖНИХ ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	100
СОЛОП Сергій, СИДОРЧУК Нінель, БОРЕЙКО Олександр СОЦІАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНА РОБОТА З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ В ШПИТАЛЯХ.....	104

CONTENTS

SCIENCE FOR EDUCATION	9
ARGIROPOULOS Dimitris, VOZNYUK Olexander TEACHING A FOREIGN LANGUAGE IN AN INCLUSIVE PRIMARY SCHOOL CLASS ... EDUCATIONAL PRACTICE FOR SCIENCE	9
VITVYTSKA Svitlana, SMAILOVA Tamila TESTING AS A METHOD OF MONITORING THE ACADEMIC PERFORMANCE OF HIGHER EDUCATION STUDENTS.....	13
DUBASENYUK Oleksandra FEATURES OF PREPARING STUDENTS TO WORK IN A DIGITAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT IN THE CONTEXT OF MODERN CHALLENGES.....	18
SAENKO Tetyana, OSIPENKO Olga UKRAINE AT THE CENTER OF THE WORLD'S ENVIRONMENTAL AND ETHICAL CHALLENGES	25
SIDORCHUK Ninel, AGAPOV Yuriy OVERCOMING THE EMOTIONAL BURNOUT SYNDROME OF MILITARY SERVICEMEN PARTICIPATING IN COMBAT OPERATIONS THROUGH PHYSICAL RECREATION.....	33
EDUCATIONAL PRACTICE FOR SCIENCE	41
VELIKA Alina THE SITUATION OF SUCCESS AS A NECESSARY COMPONENT OF STUDENTS' RESEARCH ACTIVITIES.....	41
KOZLAKOVA Galina, OZERIAN Olha THE ORIGINAL FEATURES OF EDUCATIONAL ACTIVITY WITH CHILDREN FROM EVACUATION FAMILIES IN BILA TSERKVA (WHITE CHURCH) DISTRICT	45
KUSHNIRUK Iryna MODERNIZATION OF PROFESSIONAL TRAINING OF WORKERS THROUGH THE INTRODUCTION OF NEW PRODUCTION TECHNOLOGIES INTO THE EDUCATIONAL PROCESS.....	51
WELCOME TO SCIENCE	57
BOGATYRCUK Alina DEVELOPMENT OF INTELLECTUAL SKILLS OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS IN THE PROCESS OF LEARNING MATHEMATICS.....	57

BUZNYAKOVA Maria, DUBASENIUK Oleksandra, PAVLENKO Vita IMPLEMENTATION OF A CREATIVE APPROACH IN THE WORK OF A TEACHER OF FINE ARTS	60
DOLINSKA Larysa SOCIAL-PEDAGOGICAL PRINCIPLES OF SELF-IMPROVEMENT OF A MODERN WOMAN IN THE ACTIVITIES OF WOMEN'S CLUBS.....	67
DYADYUSHKIN Roman DIGITALIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS: CURRENT CHALLENGES AND PROSPECTS	71
EVDUCHENKO Dmytro JAZZ MUSIC: PREREQUISITES OF A CULTURAL BREAKTHROUGH.....	74
KOVALCHUK Tetyana CATEGORIAL ANALYSIS OF THE PROBLEM OF DEVELOPING THE CREATIVE POTENTIAL OF NURSES IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING	79
MAZUR Natalia, SIDORCHUK Ninel THE PROBLEM OF FORMING MEDIA LITERACY OF PRIMARY-GRADE STUDENTS BY MEANS OF PROJECT ACTIVITY: RESULTS OF EXPERIMENTAL RESEARCH.....	85
OPANASCHUK Tetyana THE IMPORTANCE OF SOLVING PLOT PROBLEMS IN THE FORMATION OF LOGICAL THINKING OF ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS	90
PANIN Dmytro FEATURES OF THE EMOTIONAL BURNOUT SYNDROME IN MILITARY SERVICEMEN	93
POLISHCHUK Victoria GAME TECHNOLOGIES AS A MEANS OF FORMING MATHEMATICAL COMPETENCE OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS	97
POLYANSKA Yana, DUBASENYUK Oleksandra INNOVATIVE FORMS AND METHODS OF IMPLEMENTING A CREATIVE APPROACH IN FOREIGN SECONDARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS.....	100
SOLOP Serhiy, SIDORCHUK Ninel, BOREIKO Oleksandr SOCIAL AND REHABILITATION WORK WITH MILITARY SERVICEMEN IN HOSPITALS.....	104

УДК 37.091.321:373.3:376.091:81'243]

D. ARGIROPOULOS (Дімітрис Аргіропулос),
Doctor of Sciences (Pedagogy), University Professor
(University of Parma, Republic of Italy)
dimitris.argiropoulos@unipr.it

O. VOZNYUK (Олександр Вознюк),
Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor
(Zhytomyr Ivan Franko State University)
alexvoz@ukr.net

TEACHING A FOREIGN LANGUAGE IN AN INCLUSIVE PRIMARY SCHOOL CLASS

Peculiarities of foreign language teaching in an inclusive primary school class are considered. It is proven that equal rights to education of children with special educational needs enable them to learn foreign languages effectively, which contributes not only to the improvement of their foreign language communication experience, but also to successful socialization in society. It is shown that educational and intellectual difficulties, depending on their level, require the teacher to adapt the tasks, develop a larger number of handouts (pictures with captions in foreign and Ukrainian languages, association cards – certain words are consonant with Ukrainian words, reference diagrams, comics, etc.), multiple repetition or explanation.

Keywords: *foreign language, inclusive class, children with special educational needs, inclusive paradigm, interactive learning methods.*

Розглядаються особливості викладання іноземної мови в інклюзивному класі початкової школи. Доводиться, що рівні права на освіту дітей з особливими освітніми потребами дають їм змогу ефективно вивчати іноземні мови, що сприяє не лише удосконаленню їх іншомовного досвіду комунікації, а й успішній соціалізації у суспільстві. Показується, що навчальні та інтелектуальні труднощі, в залежності від їх рівня, вимагають від вчителя адаптації завдань, розробки більшої кількості роздаткового матеріалу (картинки з підписами на іноземній і українській мові, картки-асоціації – певні слова є співзвучними з українськими словами, опорні схеми, комікси, тощо), кількаразового повторення або пояснення.

Ключові слова: *іноземна мова, інклюзивний клас, діти з особливими освітніми потребами, інклюзивна парадигма, інтерактивні методи навчання.*

Relevance of the problem. In modern Ukrainian society, in the situation of educational reforms, connected, first of all, with the introduction of an inclusive paradigm in the educational sphere, the citizens are developing a desire for political and social changes, democratic transformations. Currently, the search for tools for the implementation of inclusive practice and the involvement of all subjects in the educational process of universal human values, the formation of a fair attitude towards people with disabilities among members of society, who would have a perspective for successful self-realization and a dignified life, show a sense of self-worth and

confidence in the future days, used own resources and compensatory opportunities in the process of education and professional life.

In connection with active inclusive transformations in education and social life, manifestations of intolerance and hostility in relations between people are gradually disappearing, because such processes are associated with separation, exclusion and are unacceptable in modern conditions.

At the same time, in Ukraine, many families with children with disabilities face difficulties in providing proper care for children due to the lack of necessary services and social support. When the social protection system does not work, children often lose their families. Therefore, it is important that communities and the government take measures to develop an inclusive environment for the most vulnerable children in Ukraine.

Under such conditions, people have new opportunities to communicate, to find compromises, to be socially active, to influence the government, to build social institutions, civil society. With the development of civil society, there is a consolidation of social forces on the basis of new social values.

The introduction and implementation of inclusive education in Ukraine is not a one-time act, but a long-term process that affects various social spheres and social institutions. The intellectual elite, the pedagogues, the reform-minded part of society, public figures, activists, volunteers, parents who raise children with special educational needs, who must develop multifaceted and harmoniously, act as the driving forces for changes related to inclusion and the formation of new value orientations [1; 2].

One of the aspects of such development is foreign languages. Accordingly, **the task** of our article is to analyze the peculiarities of teaching a foreign language in an inclusive primary school class.

Presentation of the main material. In the modern world, learning foreign languages is one of the priorities of the education system. The one who understands this at the initial stage of his/her education will be able to gain knowledge precisely in the sensitive period for this, in the period of the easiest perception of new things, when neural connections in human brain possess a better ability to form. A person who speaks at least one foreign language is more mobile and freer in choosing a job, country of residence or rest, etc.

According to the Law of Ukraine "On Education", the concept of the New Ukrainian School, the State Standard of Education and other legal educational documents, the child's educational activity is based on the child's acquisition of key competencies. The Law "On Education" gives the following definition of the category "competence": "competence is a dynamic combination of knowledge, abilities, skills, ways of thinking, views, values, other personality qualities that determine a person's ability to successfully socialize, conduct professional and/or further educational activities" [4].

Inclusive education is designed to give children with special educational needs the right to be integrated into the educational sphere. According to the concept/paradigm of inclusive education, every child is an important subject for society. Therefore, children with special needs have the opportunity to acquire knowledge and skills in a foreign language.

The specifics of learning foreign languages by children with special educational needs are described in the scientific works of I. Kaminina, N. Tuchyna, S. Chyzh, N. Shcherba, O. Voznyuk and others. In line with this, some scientists studied the issues related to the training of pedagogical personnel capable of teaching a foreign language in classes in which children with special educational needs study (O. Voloshina, N. Dmitrenko, O. Kazachiner, A. Stepanenko,

K. Shapochka and others) [3].

The new Ukrainian school has introduced its own corrections to the educational process in relation to the modern educational process. Many innovative interactive technologies have appeared, the traditional technologies have been given new life and improved. The educational environment and teaching methods have also changed, which has a great impact on the process of children's acquisition of knowledge in various subjects, including in the context of learning foreign languages.

A child with special educational needs is not a specific portrait of a pupil. Each child with special educational needs is an personality and needs a special pedagogical approach. This feature is prescribed in the individual development program. Children with special educational needs are divided into certain categories and levels regarding learning difficulties. Depending on this, methods and ways of working with them are selected/differentiated, as well as possible corrective classes for learning a foreign language.

Working in an inclusive classroom presents the teacher with ever more tasks and requirements, both pedagogical and psychological. In particular, the teacher should possess a greater number of relevant competencies, be creative, be able to interest those children who, due to certain circumstances, cannot concentrate on learning process. Therefore, a higher level of perspective vision of the educational process and its results, as well as stress resistance, is required from a modern teacher working in an inclusive class.

In addition, the teacher meets with the increased requirements regarding preparation for classes. At the same time, it is important to take into account explanations, tasks, auxiliary didactic and handout materials for children with special educational needs when planning a lesson.

Working with a special child, depending on his/her "peculiarities", presupposes certain peculiarities. For example, teaching children with physiological difficulties based on the type of low eye-sight requires the presence of Braille cards and/or educational texts written in capital letters; it is also possible to use listening devices (audio reproduction of words and sentences in foreign and Ukrainian languages), when the child perceives by hearing what he/she cannot see.

Teaching children with hearing difficulties involves the presence of a hearing aid, as well as visual cards in two languages, which will help to perceive most of the information through the use of a visual analyzer. Teaching such children a foreign language should not begin with letters, but with words denoting subjects well known to the pupils (see the so-called "global method of teaching reading") [2].

Educational and intellectual difficulties, depending on their level, require the teacher to adapt tasks, develop more handouts (pictures with captions in foreign and Ukrainian languages, association cards having certain words being consonant with Ukrainian words, reference diagrams, comics, etc.), multiple repetition or explanation. When conducting correctional classes, one can use a tablet with games, interesting and bright tasks, cartoons in a foreign language, which will help the child better learn the required amount of knowledge in the form of a game revealing the method of gamification. The essence of gamification is the use of game design elements and game principles in non-game contexts. Gamification can be part of lessons, take up entire classes or courses, and even build a whole school system. It is shown that, from the perspective of social life, gamification is related to social roles that a person plays almost every moment of his/her life.

A child's physical difficulties are often reflected in his psychological state and ability to learn. Such a pupil needs understanding, help, participation, empathic support. But the help should be unobtrusive, not focused on the child's physical condition. The teacher's use of interactive learning methods that require certain activities from the child should be implemented in such a way that the

child does not feel redundant.

Work with a child with socio-adaptive category of difficulties should take into account the peculiarity of the pupil's maladjustment. For example, if a child has difficulties communicating with peers, is afraid to speak out loud or does not have time to raise his/her hand, one can use the following work options: the child can receive tasks on cards, in pictures; here one should also pay attention to the emotional state and ask the child when he/she is ready to speak. In no case should a child be forced into a certain activity for which he/she is not ready at the moment.

Next to the "quiet" (insignificant) maladjustment, there is another one that concerns children who find it difficult to concentrate and tune in to explanations, who find it problematic to show attention throughout the lesson, sometimes find it difficult to find a common language with other children. Such pupils need a greater number of physical activities, such as running out of turn (not only during physical education minute). Also, such a child should be interested with the help of cards with bright pictures and inscriptions in two languages (the inscriptions in a foreign language should be larger or brighter so that the child, even unconsciously, memorizes the spelling of words). Correctional classes for such children also involve the use of tablets with interesting tasks.

Most difficulty categories involve the use of such interactive learning methods as "Microphone", "Work in groups", "Work in pairs", etc. It is also desirable to use multimedia presentations, which will be useful both for visually impaired children, who will be better able to see large slides, and for children who write or read slowly, as well as understand the content of educational information.

Conclusions. In *the Concept of the New Ukrainian School*, among the ten key competences, it is possible to single out such skills as communication in foreign languages (the ability to properly understand what is said in a foreign language, orally and in writing to express and interpret concepts, thoughts, feelings, facts and views in a wide range of social and cultural contexts) [5; 6]. Equal rights to the education of children with special educational needs enable them to learn foreign languages effectively, which contributes not only to the improvement of their foreign language communication experience, but also to successful socialization in society.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Вознюк О., Аргіропулос Д., Коновальчук І. Педагогічні ресурси впровадження в освітню галузь інклюзивної парадигми. *Актуальні проблеми інклюзивної освіти в Україні*: зб. наук. праць / за матер. Всеукр. наук.-практ. семінару «Микола Дмитрович Ярмаченко і сучасна інклюзивна освіта». 2018. № 2. С. Вип. 4 (86). С. 46-50.

2. Гончарова О.А. Навчання англійської мови дітей молодшого шкільного віку з вадами слуху та зору. URL: <http://int-konf.org/ru/2014/aktualniproblemi-suchasnoji-nauki-21-23-10-2014-r/897-kandidat-pedagogichnikh-nauk-goncharova-o-aglushko-a-v-navchannya-anglijskoji-movi-ditejmolodshogo-shkilnogo-viku-z-vadami-slukhu-ta-zoru> (дата звернення: 12.03. 2024).

3. Закон України «Про освіту». *Відомості Верховної Ради*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 17.09. 2024).

4. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 18.08. 2024).

5. Чиж С. Г. Інтерактивні шляхи реалізації комунікативного підходу до вивчення іноземної мови дітьми з особливими потребами. URL: http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_75/part_3/32.pdf (дата звернення: 17. 08 2024).

Світлана ВІТВИЦЬКА,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри професійно-педагогічної
освіти, андрагогіки та управління,
дійсний член ГО «Академія міжнародного
співробітництва з креативної педагогіки "Полісся"»
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)
vitvucka.svitlana@gmail.com,

Таміла СМАІЛОВА,
асистент кафедри професійно-педагогічної
освіти, андрагогіки та управління,
член-кореспондент ГО «Академія міжнародного
співробітництва з креативної педагогіки "Полісся"»
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)
tamilas067@gmail.com,

ТЕСТУВАННЯ ЯК МЕТОД КОНТРОЛЮ НАВЧАЛЬНОЇ УСПІШНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

В статті проаналізовано поняття: тест, тестування, навчальна успішність; охарактеризовано види тестів залежно від виду контролю, знань, умінь й навичок здобувачів вищої освіти. Схарактеризовано класифікаційні ознаки тесту як інструмента вимірювання навчальних досягнень суб'єктів освітнього процесу.

Ключові слова: *тест, тестування, контроль, навчальна успішність, здобувач вищої освіти.*

The article analyzes the following concepts: test, testing, educational success; the types of tests are characterized depending on the types of control, knowledge, abilities and skills of higher education applicants. The classification features of the test as a tool for measuring educational achievements of the subjects of the educational process are characterized.

Key words: *test, testing, control, educational success, higher education applicant.*

В умовах соціально-економічного відродження українського суспільства, спрямованості української держави у міжнародний, виробничо-комунікаційний та освітній простір, зростання конкуренції на ринку праці вимагають підвищення якості підготовки фахівців з вищою освітою. Вирішення цієї проблеми передбачає значне поліпшення контролю навчальної успішності здобувачів вищої освіти. Контроль й оцінка мають важливе державне значення, оскільки дають змогу робити висновки про ступінь підготовленості в той чи інший проміжок часу або період навчальної діяльності, визначити характер і спрямованість навчання як засобу досягнення основних стратегічних завдань у реалізації головної мети – підготовки фахівців, які відповідають сучасним вимогам інформаційного суспільства. Одним із методів контролю, що використовується у закладах вищої освіти є тестування.

Ретроспективний огляд наукової, науково-методичної літератури дає змогу простежити основні тенденції в розвитку методики тестового контролю навчальних

досягнень як особливого методу перевірки та оцінювання знань, умінь і навичок суб'єктів освітнього процесу. Цей вид контролю бере свій початок ще із системи навчання і виховання у стародавній Греції, де упродовж тривалого часу розвитку освіти філософи доби Античності (Фалес, Теофан, Аристотель, Платон) порушували проблему створення спеціального інструментарію для визначення рівнів засвоєння знань щодо сутності світу; розроблення самобутньої системи діагностування знань слухачів щодо вміння вести й підтримувати дискусію, доречно добирати слова, риторичні фігури для переконування співбесідника; доведення правомірності своєї позиції з урахуванням і збереженням моральних цінностей. Історико-педагогічний аналіз спеціальної літератури дає змогу з'ясувати, що вперше тестові завдання було впроваджено в Китаї у приватній школі, яку відкрив філософ Конфуцій, де вивчалася «китайська грамота». Відповідно викладачам необхідно було розробляти систему опитування, здійснювати у процесі навчання діагностику знань не лише з «китайської грамоти», а й з музики, мистецтва (мистецтва «Лю-і»), малювання тощо. Досить прискіпливо укладалися тестові завдання в Індії (III тис. до н. е.), де суворо оцінювалися знання брахманів (служителів Бога) і кшатріїв (шляхетської і військової каст). Вивчення джерельної бази дало змогу констатувати, що з появою перших шкіл у Київській Русі система виховання будувалася здебільшого на народних звичаях і обрядах через трудову діяльність та реальні людські стосунки. Оцінювання знань тогочасних учнів здійснювалося в усній формі, зокрема: під час опитування, бесіди із вихованцем, шляхом спостереження за практичними вміннями й навичками, вмінням аналізувати і складати прислів'я, приказки, тексти, співати пісні, а також утвердження її в різноманітних модифікаціях на теренах освіти України. Упродовж тривалого часу тест мав різний статус, від несприймання його як ефективного методу контролю на державному рівні й до повного визнання та впровадження як обов'язкового зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень на національному рівні для вступу до закладів вищої освіти.

Слово «тест» в англійській мові означає «випробування, проба, експеримент, перевірка». В педагогічній літературі під дидактичним тестом розуміють підготовлений, згідно з певними вимогами, комплекс завдань, що пройшли попереднє випробування, з метою визначення якісних показників, і дозволяють виявити в учасників тесту компетентності, і результати якого піддаються певному оцінюванню заздалегідь встановленими критеріями. У тестології – теорії і практики тестування – виділяють різні види тестів. Їх класифікують за такими ознаками:

1. За цільовими, функціональними і смисловими:

- за метою застосування (констатуючі, діагностуючі, прогностичні тести);
- за видом контролю (тести поточного, рубіжного (проводяться наприкінці семестру), підсумкового (проводяться в кінці кожного навчального року), заключного контролю (в кінці курсу навчання));
- за об'єктом контролю (тести, спрямовані на вимірювання рівня засвоєння знань; тести, спрямовані на вимірювання рівня сформованості умінь);
- за співвідношеннями з нормами чи критеріями (тести, орієнтовані на норми знань; тести, орієнтовані на критерій оцінки);
- за статусом контролюючої програми (стандартизований (тест, що пройшов апробацію на досить великій (600-1000 чоловік) кількості учасників тестування і який має стабільні і допустимі показники якості, а також специфікацію – паспорт з нормами, умовами та інструкціями для його багаторазового використання в процесі контролю за якістю знань);

нестандартизовані тести (тести, складені самими викладачами для своїх здобувачів).

2. За формальними ознаками:

– за структурою та способом оформлення відповіді (вибіркові тести, тести з вільною конструйованою відповіддю);

– за характером вибірових відповідей (альтернативні тести, тести множинного, тести перехресного вибору);

– за гомогенністю завдань (тести на швидкість, на складність);

– за способом презентації мовленнєвого стимулу (тести з використанням технічних засобів навчання, тести без використання технічних засобів навчання);

– за використанням засобів оперативного машинного зв'язку (машинні, безмашинні).

Тест, зазвичай, складається з двох частин – інформаційної та операційної. Інформаційна частина має включати чітко і просто сформульовану інструкцію, що і як слід виконувати учаснику тестування. Бажано, щоб інструкція супроводжувалася прикладом виконання. Операційна частина тесту складається з певної кількості тестових завдань. Виконані тестові завдання потребують відповідної оцінки і визначення знань тестованого.

О. Мокров, Т. Солодка розглядаючи різні методи контролю (усний, письмовий, тестовий), висвітлюють особливості і переваги тестового контролю над іншими. У цих дослідженнях обґрунтовується думка про необхідність впровадження тестового контролю як найбільш ефективного.

Роботу із складання тестового матеріалу доцільно виконувати у кілька етапів (Н. Олійник). На першому – робиться структурування навчального матеріалу. Приступаючи до складання тестів, насамперед необхідно з'ясувати, що означає знати предмет. На другому – встановлюються логічні зв'язки між елементами і складаються логіко-структурні схеми тем, розділів і предмета в цілому. На третьому – готуються тестові завдання на основі логікоструктурних схем. У схемах відбираються такі елементи, знання яких можна перевірити за допомогою тестування. На четвертому – обирається оптимальна форма тестових завдань. На п'ятому – складається план тесту, розробляються стандартні бланки відповідей. На шостому – відбувається перевірка тестів у різних типах аудиторій, різних груп здобувачів.

На основі аналізу таких видів контролю, як попередній, поточний або побіжний, тематичний, перехідний, підсумковий, заключний пропонується класифікація тестів за видами контролю: 1) тести попереднього; 2) поточного або побіжного; 3) тематичного; 4) періодичного; 5) підсумкового; 6) заключного контролю.

Тести попереднього контролю проводяться з метою ознайомлення викладача з результатами засвоєння вивченого матеріалу та загальним рівнем підготовленості здобувачів до сприйняття наступної інформації залежно від рівня знань і методів проведення контролю. Вивчення нового розділу того чи іншого курсу потребує повторення визначення рівня готовності здобувачів до сприйняття інформації, що передбачається навчальною та робочою програмами, планом наступного вивчення матеріалу.

Тести поточного або побіжного контролю застосовуються в ході повсякденної роботи, в основному на аудиторних заняттях. На базі отриманої інформації проводиться необхідне коригування викладачем навчальної діяльності здобувачів. Тести такого виду контролю мають велике значення для стимулювання у здобувачів прагнення до систематичної самостійної роботи, виконання завдань, підвищення інтересу до навчання і формування почуття відповідальності за виконання вправ.

Тести тематичного контролю передбачають перевірку, оцінку і корекцію засвоєння системних знань. Вони проводяться після вивчення того чи іншого розділу програми, теми.

Тести періодичного контролю проводяться, як правило, з метою перевірки знань оволодіння матеріалом великого обсягу, наприклад вивченого за семестр.

Тести підсумкового контролю здійснюються наприкінці семестру або атестаційного періоду з метою визначення і оцінки успішності за цей проміжок часу. Вони, в основному, застосовуються на перевідних заліках, іспитах.

Тести заключного контролю здійснюються після закінчення вивчення курсу з метою визначення та оцінки рівня знань, успішності кожного здобувача. Їх проводять під час іспитів (випускних, а профільюючими кафедрами – державних). Звичайно, цей контроль сприяє прояву таких функцій, як діагностична, контролююча, контрольно-оцінююча, навчальна, розвивавальна, але зводити весь процес контролю до тестування, особливо в університетах, недоречно. Дуже важливим є питання «Як оцінювати відповіді здобувачів на тести?». Загальноприйнятим кількісним критерієм оцінки є коефіцієнт засвоєння K { відношення правильно виконаних операцій, (т) до загальної кількості існуючих (п). Для оцінки успішності доцільно обрати таку шкалу: при $K = 70-80\%$ – «задовільно», при $K = 81-90\%$ – «добре», при $K = 90-100\%$ – «відмінно».

Тестовий контроль має такі переваги перед іншими способами перевірки знань, умінь і навичок, зокрема: 1) упродовж досить обмеженого часу може бути перевірена якість знань у значної кількості здобувачів; 2) можливий контроль знань, умінь, навичок на необхідному, заздалегідь запланованому рівні; 3) на підготовчому етапі впровадження тестового контролю реальним є самоконтроль; 4) знання оцінюються більш об'єктивно; 5) створюються умови для постійного зворотного зв'язку між здобувачем і викладачем.

Проте, тестовий контроль знань має й істотні недоліки, які можна поділити на три групи. I. Недоліки, які лежать в основі сутності контролю: ймовірність випадкового вибору правильної відповіді або здогадка про неї; можливість у застосуванні тестів закритого типу оцінювати лише кінцевий результат (правильно – неправильно), у той час як сам процес, що привів до цього, не розкривається. II. Недоліки психологічного характеру: стандартизація мислення без урахування рівня розвитку особистості. III. Недоліки, що ґрунтуються на організаційно-методичних показниках: велика витрата часу на складання необхідного «банку» тестів, їх варіантів, трудомісткість процесу; необхідність високої кваліфікації викладачів та експертів, які розробляють тестові завдання.

На наш погляд, існують реальні шляхи усунення цих недоліків. Підвищення об'єктивності вимірювання сприяє застосуванням різних за конструкцією тестових завдань. Для того, щоб тестовий контроль знань був результативним, необхідно дотримуватись таких психолого-педагогічних вимог щодо його застосування:

- поступове впровадження тестового контролю, що дасть змогу психологічно підготувати здобувачів. Розпочинати слід з простих тестів, через деякий час вводячи більш складні конструкції;
- завдання повинні мати комплексний характер;
- тестовий контроль мусить гарантувати об'єктивність оцінки знань, умінь, і навичок здобувачів, сприяти усуненню суб'єктивізму, а відтак і формуванню позитивного ставлення до навчального предмета, а також до викладача, який його викладає;
- важливим є дотримання організаційної чіткості у проведенні тестового контролю, що передбачає: наявність організаційного моменту, у процесі якого викладач пояснює тестові завдання, дає відповіді на запитання здобувачів, обов'язково визначає час, необхідний для

виконання роботи; забезпечення кожного здобувача бланком відповідей стандартного зразка, що великою мірою заощаджує час і здобувачів, і викладачів;

- тестові завдання дають змогу значно скоротити час очікування здобувачами оцінки після виконання завдання, що є дуже суттєвим фактором – як психологічним, так і виховним;
- обов'язково слід робити аналіз результатів тестування.

На завершення варто ще раз наголосити, що тест, як система завдань специфічної форми і відповідного змісту є науково обґрунтованим інструментом оцінювання знань, умінь і навичок здобувачів, допомагає здійснювати індивідуальний контроль результатів навчальної успішності кожного з них, мобільно керувати освітнім процесом; об'єктивно визначити рівень оволодіння здобувачем знаннями і способами діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Берещук М. Я. Тестовий контроль та рейтингова оцінка знань студентів. Х.: ХДАМГ. 2001. 43 с.
2. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи: підручник. Вид. 3-тє, випр. й доповн. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 400 с.
3. Європейські стандарти та рекомендації щодо внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості вищої освіти. *ENQA.EU*. URL: <http://www.enqa.eu> (дата звернення: 18.10. 2024).
4. Мокров О. М. Тестовий контроль теоретичних знань студентів інститутів фізичної культури: автореферат. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Харків, 1995. 23 с.
5. Приходько В. В., Вікторов В. Г. Педагогічний контроль у вищій школі: навч. посіб. для студ. ВНЗ; Національний гірничий ун-т, Національна металургійна академія України. Д.: НГУ, 2009. 150 с.
6. Солодка Т. В. Контрольное тестирование как метод контроля за результатами учебной деятельности студентов: дис. ... канд. пед. наук. 13.00.01. Харків, 1994. 170 с.
7. Шкавро В. В. Методика тестового контролю навчальних досягнень майбутніх учителів української мови і літератури з мовознавчих дисциплін: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Київський ун-т імені Бориса Грінченка. Київ, 2019. 267 с.

Олександра ДУБАСЕНЮК,
доктор педагогічних наук, професор,
Заслужений працівник освіти України,
Почесний академік НАПН України,
Президент ГО «Академія міжнародного
співробітництва з креативної педагогіки "Полісся"»,
професор кафедри професійно-педагогічної,
спеціальної освіти, андрагогіки та управління
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)
dubasenyuk@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ДО РОБОТИ В ЦИФРОВОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

У статті аналізується актуальна проблема впровадження і розвитку цифрових і дистанційних технологій у систему освіти в умовах сучасних викликів. Виділено тенденції та чинники, що впливають на розвиток цифрових освітніх технологій та схарактеризовано базові поняття: діджиталізація, цифрове освітнє середовище, цифровізація освіти. Визначені тенденції та підходи особливо виражені у цифровому освітньому середовищі, що впливає на досягнення високоякісних результатів та передбачає підвищення потенціалу здобувача освіти. У контексті окреслених тенденцій і наукових розвідок науковців, нами проведено дослідження щодо рівня підготовки здобувачів педагогічної освіти до роботи в цифровому освітньому середовищі і визначено перспективи подальшої діяльності.

Ключові слова: здобувачі освіти, діджиталізація, цифрове освітнє середовище, підготовка здобувача щодо роботи у цифровому освітньому середовищі, цифрова компетентність, цифрові освітні технології.

The article analyzes the actual problem of the introduction and development of digital and distance technologies in the education system in the conditions of modern challenges. Trends and factors affecting the development of digital educational technologies are highlighted and basic concepts are characterized: digitalization, digital educational environment, digitalization of education. The identified trends and approaches are especially pronounced in the digital educational environment, which affects the achievement of high-quality results and involves increasing the potential of the student of education. In the context of the outlined trends and scientific investigations of scientists, we conducted a study on the level of preparation of the students of pedagogical education to work in a digital educational environment and determined the prospects for further activities.

Key words: education seekers, digitalization, digital educational environment, training of a student to work in a digital educational environment, digital competence, digital educational technologies.

Вступ. У сучасному світі проблема впровадження цифрових і дистанційних технологій у систему вищої освіти значно актуалізувалася у контексті глобалізаційних та євроінтеграційних процесів. Зростає потреба у нових інформаційних знаннях в умовах

ціложиттєвого навчання, що передбачає інноваційну підготовку викладацького складу та студентів до роботи в сучасних умовах, зокрема їх проживання у різних країнах, регіонах та переміщення за певними причинами. В останнє десятиріччя виникли дуже важливі виклики і загрози людству, загалом, і українському суспільству, зокрема. Це пов'язане з поширенням пандемії COVID-19, що змусило навчальні заклади працювати в умовах карантину та спонукало їх до масового переходу на дистанційні форми навчання. Понад 10 років Росія розпочала жорстоку війну проти України та українського народу, що привело навчальні заклади до роботи у змішаному режимі, у тому числі, переведення системи навчання і викладання в онлайн-режим або до цифрової дистанційної освіти.

Водночас звертаємо увагу на зростання можливостей цифрових освітніх технологій, за допомогою яких розробляються нові підходи до передачі знань, інноваційні способи та методи викладання, що дає змогу більш ефективно засвоювати великі обсяги знань, яке потребує сучасне суспільство. При цьому виникає потреба спеціального матеріально-технічного обладнання для проведення лекційних, практичних і лабораторних занять та персональної присутності підготовленого кваліфікованого викладача, його поради та корегування освітнього процесу. Такий підхід дає змогу якісно засвоювати матеріал, розвивати творчі можливості здобувачів освіти за допомогою цифрових дистанційних технологій. Цьому сприяють участь здобувачів освіти у наукових дослідженнях, науково-практичних конференціях, семінарах, вебінарах, написанні наукових кваліфікаційних робіт та їх успішний захист. Отже, виокремлюємо чинники, що впливають на розвиток цифрових освітніх технологій та дистанційної освіти (рис. 1).

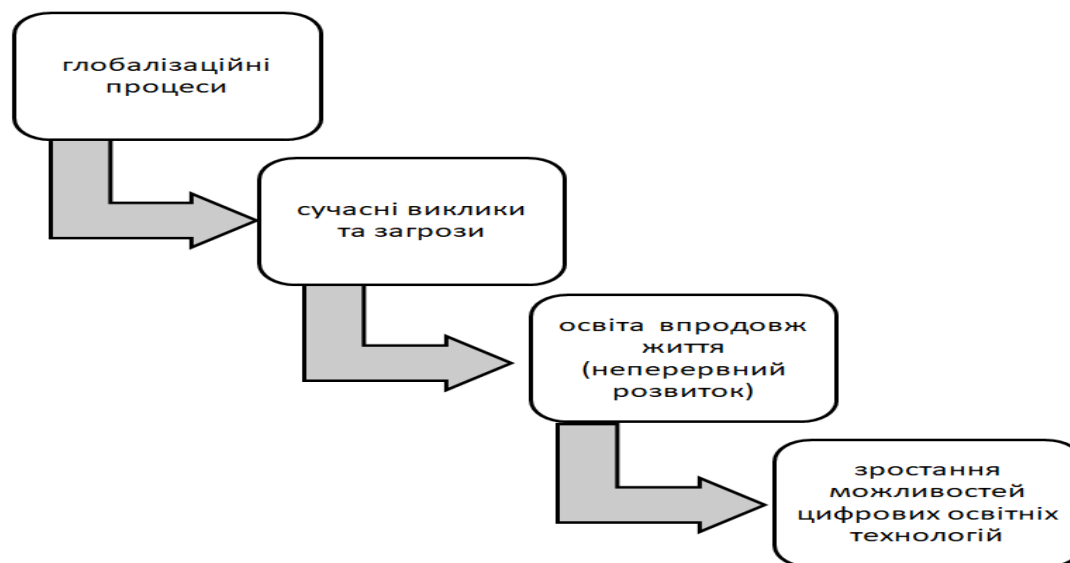

Рис.1. Чинники, що впливають на розвиток цифрових освітніх технологій

Окреслені проблеми вимагають нових підходів щодо професійного розвитку педагогічних працівників у напрямку систематизації цілісної системи знань, постійного їх оновлення та поглиблення; формування цифрових умінь і навичок, сучасних компетенцій; мотивації на педагогічну професію, неперервного саморозвитку та самовдосконалення впродовж професійної діяльності і життя.

Короткий аналіз попередніх досліджень. Невирішені проблеми. Відтак, у сучасних умовах значно поширюються тенденції цифровізації освіти, а також упровадження новітніх

ІКТ та цифрових інструментів забезпечення організації навчального процесу. Окреслені проблеми досліджено у багатьох працях сучасних науковців. Значний внесок у дослідження окресленої проблематики здійснили В. Биков, Р. Гуревич, А. Гуржій, В. Лапінський, Л. Карташова, Т. Сорочан, О. Спирін [1-5] та ін. Зокрема, В. Биков вивчає різні аспекти цифровізації освіти та розвитку інноваційних технологій в умовах цифрових трансформацій. Науковцем визначено, що цифровізація, як глобальне явище, є об'єктивним чинником використання цифрових та інноваційних технологій в освіті; в свою чергу, актуалізація цифрових трансформацій пов'язана із розвитком штучного інтелекту, робототехніки, мобільно-орієнтованих методів навчання, поширенням технологій віртуалізації інформації, формуванням практики використання електронних інформаційних баз і систем [1, с. 192] (рис. 2).

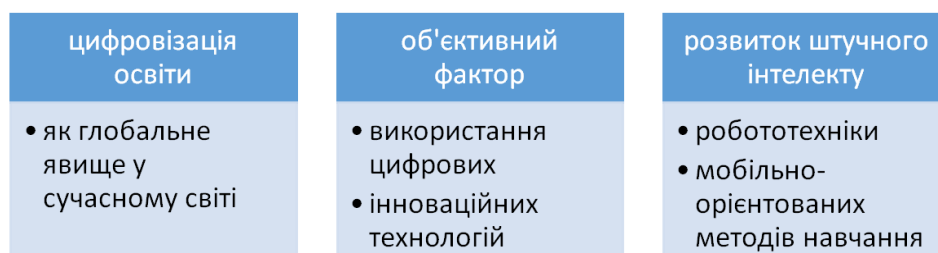

Рис. 2. Різні аспекти цифровізації освіти (за В. Биковим)

Мета дослідження: проаналізувати особливості підготовки здобувачів освіти до роботи в цифровому освітньому середовищі у контексті сучасних викликів.

Теоретичні основи роботи. Аналіз базових понять. До них віднесені: діджиталізація, цифрове освітнє середовище, цифрова освіта. Науковці так характеризують ці поняття "Діджиталізація – загальний термін для позначення цифрової трансформації суспільства та економіки. Він описує перехід від індустріальної епохи й аналогових технологій до епохи знань і творчості, що характеризується цифровими технологіями та інноваціями в цифровому бізнесі [8].

Г. Атамась і О. Петренко зазначають, що у сучасних дослідженнях діджиталізація постає об'єктивним вектором розвитку вищої освіти та однією з провідних тенденцій, яка у найближчій перспективі матиме провідний найсильніший вплив (порівняно з іншими процесами) на розвиток вищої освіти. Науковці виокремлюють переваги діджиталізації з організаційної та економічної точки зору, а саме: забезпечення безперервного навчального процесу у разі екстремальних обставин; упорядкування процесів управління; інтеграція унікальної та цифрованої системи записів для швидкісного пошуку; кращий доступ та обмін інформацією з колегами по всьому світу; підвищена швидкість реагування на побажання та зауваження здобувачів вищої освіти; здатність своєчасно використовувати точний аналіз; підтримка гнучкості робочої сили [6, с. 40-41].

Ми підтримуємо думку дослідників щодо перспективності діджиталізації як актуального напрямку розвитку вищої освіти. У педагогічній освіті окреслений напрям передбачає появу нових способів професійної діяльності та відтворення знань, моделей мислення та спілкування; формування нових типів колективного та гібридного (людина-комп'ютер) інтелекту. Це має призвести до значних змін в когнітивних здібностях майбутніх фахівців. Вже зараз за допомогою цифрових технологій, різноманітних онлайн-платформ у закладах вищої освіти постійно оновлюються навчальні та робочі програми, у студентів

формуються цифрові навички та вміння [6, с. 41].

Варто зазначити, що окреслені тенденції та підходи особливо виражені у цифровому освітньому середовищі. Як зазначає А. Аханова, поняття «цифрове освітнє середовище» – це реальність, у якій живе сучасне суспільство. Саме в умовах цифрового середовища навчання у студентів/учнів формуються необхідні знання у сфері цифровізації освіти, важливі якості та вміння відповідно до сучасних вимог, які визначають особистісний та соціальний статус фахівця: інформаційна активність та медіаграмотність, глобальне мислення, здатність до неперервної освіти та вирішення творчих завдань, комунікативність та професійна мобільність, формується громадянська свідомість та правова етика [6, с. 42].

На думку В. Бикова, навчання в цифрових освітніх середовищах характеризується представленням навчальних матеріалів, що не залежить від часу і місця та мають широкий доступ до самих матеріалів [2, с. 12-13]. З погляду Р. Гуревича, «...цифрове середовище навчання також підтримує освітні можливості для всіх типів здобувачів освіти та забезпечує цифрове навчання... Отже, дослідження щодо використання цифрових освітніх середовищ постає однією з головних цілей вищої освіти мають приділяти особливу увагу результатам навчання як попередній умові оцінки успішності здобувача освіти» [4, с. 9]. Дослідник також наголошує, що досягнення високоякісних результатів передбачає підвищення творчого потенціалу студента.

Цифрове освітнє середовище дає змогу педагогам, здобувачам освіти використовувати широкий спектр сучасних інформаційних технологій. Такий підхід потребує переосмислення всього навчального процесу, починаючи від цілепокладання, планування, організації освітнього процесу та його рефлексії. Викладачі можуть провести лекційні та практичні заняття з використанням інноваційних інтернет-технологій та здійснити міжособистісну взаємодію із суб'єктами освіти на високому технологічному рівні за допомогою новітньої інформації.

Окрім того, науковці В. Биков, В. Зайчук, А. Гуржій, Р. Гуревич [1-4] та ін. досліджують готовність педагогів до цифрових трансформацій. У цьому напрямі викладачі мають виходити із зони комфортного – традиційного середовища і вчитися оволодівати інноваційними знаннями, вміннями та навичками запроваджувати цифрове дистанційне навчання, підвищувати рівень своєї цифрової грамотності і компетентності в умовах неперервної освіти.

Дослідники І. Чернецький, І. Сліпучіна, Н. Поліхун у своєму навчально-методичному посібнику [7] визначають поняття «цифрова дидактика» як результат взаємодії психолого-педагогічних, інформаційних і цифрових технологій з використанням трансдисциплінарного підходу до формування навчальних середовищ з матеріальною та інформаційно-технологічною складовими, що ґрунтуються на сучасних цифрових засобах навчання. На їх думку, основна відмінність цифрової дидактики від класичної полягає в зміщенні фокусу на проектування навчання. При цьому змінюється і роль учителя (викладача) із транслятора знань на проектувальника освітнього процесу. Відповідно, з'являються нові компетенції, якими повинен володіти вчитель викладач): проектування цілей навчання (формування високотехнологічного середовища, що сприяє цілепокладанню, відстеженню й оцінюванню учнем свого прогресу в навчанні); проектування змісту (визначення інтерактивного змісту, досвіду навчання через відбір і складання навчальних завдань, проєктів, що включають цифрові інструменти й електронні ресурси); проектування оцінювання (відбір і впровадження дієвих способів оцінювання відповідно до цілей і змісту навчання) [7].

Результати дослідження. Спираючись на окреслені тенденції і здобутки науковців, нами проведено дослідження щодо виявлення рівня готовності здобувачів педагогічної освіти до

роботи в цифровому освітньому середовищі на основі вивчення такої освітньої компоненти як «Методологія педагогічних досліджень та академічна доброчесність в освітній галузі» у Житомирському державному університеті імені Івана Франка. *Мета вивчення освітньої компоненти:* засвоєння здобувачами магістерського рівня методології, методики і методів наукового пізнання педагогічних явищ і процесів, оволодіння логікою наукового пошуку, методами збору й аналізу дослідницького матеріалу, обробки та представлення результатів дослідження.

До основних завдань вивчення освітньої компоненти в умовах цифрового середовища відносимо: розвиток методологічної культури, формування наукового світогляду здобувача вищої освіти; оволодіння майбутніми педагогами методологією і методами наукового дослідження, культурою академічної доброчесності; розвиток науково-дослідницької компетентності майбутнього вчителя; формування комплексних умінь аналізувати педагогічні проблеми, визначати мету і завдання наукового дослідження; оволодіння логікою наукового пошуку, методами збору й аналізу дослідницького матеріалу, обробки та представлення результатів дослідження; вироблення у студентів навичок самостійної науково-дослідницької діяльності.

Крім того ставилися і такі завдання: володіння здобувачами освіти інформаційними освітніми технологіями, розвиток їх готовності працювати в цифровому освітньому середовищі, упровадження і розвиток цифрових і дистанційних технологій у систему освіти, необхідність отримання ними нових знань протягом всього життя.

У процесі осмислення лекційного матеріалу та підготовки до практичних занять студенти постійно використовували інтернет-ресурси для аналізу навчальної літератури, розробки блок-схем з метою виділення ключових положень та базових понять, а також підготовки основних питань з теми та індивідуальних завдань, тестів. На цій основі нами виділено 4 групи здобувачів освіти за рівнем готовності працювати в цифровому освітньому середовищі: високий, достатній, середній, базовий. Відповідно виділено такі показники: 20% (високий рівень), 45 % (достатній рівень), 25% (середній рівень), 10 % (базовий рівень). Проаналізуємо їх особливості.

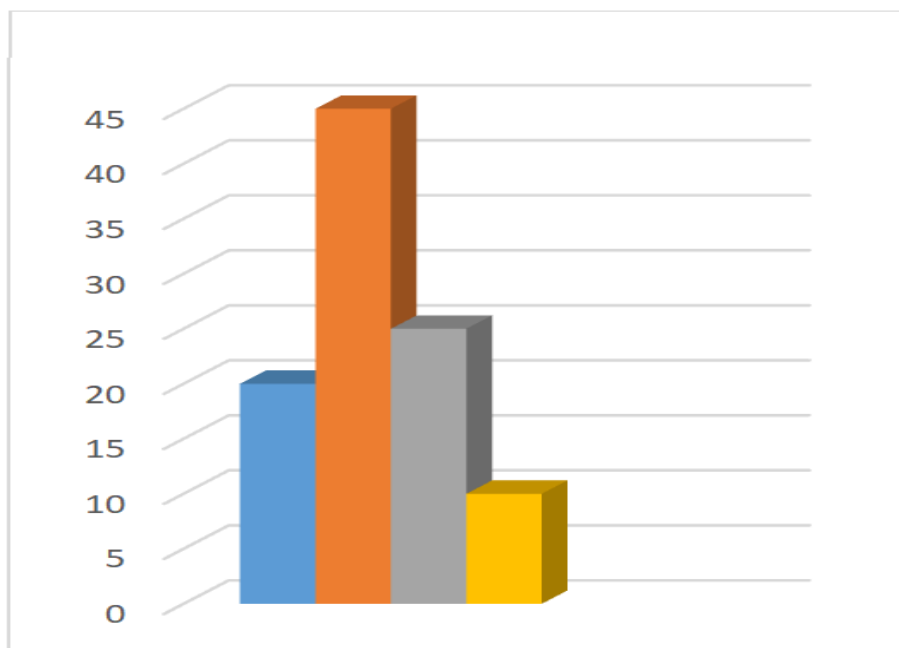

Рис. 3. Рівні готовності здобувачів освіти до роботи в цифровому освітньому середовищі (високий, достатній, середній, базовий)

Високий рівень готовності здобувачів освіти. Магістранти мають високу мотивацію до педагогічної професії, прагнуть оволодіти навчальним матеріалом і сучасними вимогами на високому рівні. Вони глибоко осмислюють сутність кожної теми, базових понять і модуля в цілому, набувають ґрунтовні знання з предмету, оволодівають навчальним матеріалом, у них сформовані цифрові вміння та навички, уміло використовують інтернет-ресурси, інноваційні цифрові технології, що відображається у створених чітких блок-схемах до кожного практичного заняття. Вони творчо підходять до виконання кожного практичного завдання. Постійно приділяють увагу саморозвитку.

Для достатнього рівня готовності притаманне оволодіння цифровими знаннями на належному рівні, здатність виділяти головне, суттєве, формування базових цифрових умінь і навичок, сучасних компетенцій в умовах неперервної освіти. Все це відображене у представлених практичних завданнях. Вони прагнуть привнести своє бачення кожної проблеми, що розглядається. В цілому оволодівають ти основами педагогічної професії на відповідному рівні.

Для середнього рівня готовності властиве: оволодіння в цілому цифровими знаннями, проте цифрові вміння та навички потребують подальшого вдосконалення. Магістранти не завжди вміють виділяти головне, суттєве, ключові положення. Мотивація на педагогічну професію виражена посередньо.

Для базового рівня готовності характерне формальне ставлення до виконання практичних завдань. Студенти мають загальне уявлення про цифрове освітнє середовище. Володіють окремими цифровими вміннями та навичками. Навчальний матеріал засвоюють поверхово. Мотивація на педагогічну професію не виражена. Виконані практичні завдання потребують доопрацювання у контексті осмислення та виділення ключових положень кожної теми, сутності проблем, що розглядаються.

Отримані результати свідчать про необхідність формування подальшої цифрової компетентності здобувачів освіти. Отже, перехід до дистанційної освіти, як стверджують дослідники, викликав стрімку зміну інформаційної взаємодії у сфері освіти: перехід до нелінійного й гіпертекстового представлення навчального матеріалу; розширення видів інформаційної взаємодії між суб'єктами освіти; зростання самостійності здобувача освіти; розвиток самоосвіти в синхронному або асинхронному режимі; змінилися формати й структура представлення навчального матеріалу; збільшився рівень відповідальності всіх учасників освітнього процесу за результати навчання.

Висновки і подальші напрями дослідження. Таким чином, актуальні виклики вимагають від системи професійної освіти не тільки постійного освоєння і впровадження цифрових інструментів навчання, засобів і технологій навчання, а й переосмислення своєї ролі й прийнятті відповідних організаційних заходів, як внутрішніх, так і у взаємодії із зовнішнім середовищем з урахуванням особливостей освітнього процесу. Одним із перспективних напрямів модернізації професійної освіти є розробка цифрового освітнього середовища, що надасть змогу кожному здобувачеві освіти мати доступ до навчання у будь-який час та будувати індивідуальну траєкторію навчання. Такій підхід повною мірою відповідає людиноцентрованому підходу.

Перспективним у найближчий період у професійній освіті є проблема підготовки фахівців нового покоління, які володіють цифровими компетентностями та здатні працювати у цифровому середовищі. Ми підтримуємо думку науковців та працюючих фахівців щодо необхідності подальшої модернізації системи професійної освіти. Сучасні виклики потребують значне підвищення професійної компетентності викладацького складу у сфері

цифровізації освіти та оновлення матеріально-технічної бази навчальних закладів сучасною цифровою технікою, упровадження цифрових освітніх технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Биков В., Спірін О., Пінчук О. Проблеми та завдання сучасного етапу інформатизації освіти. Наукове забезпечення розвитку освіти в Україні: актуальні проблеми теорії і практики (до 25-річчя НАПН України). К.: Видавничий дім «Сам», 2017. С. 191-198.
2. Биков В., Спірін О., Пінчук О. Сучасні завдання цифрової трансформації освіти. Вісник кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття». 2020. №1. С. 27-36.
3. Гуржій А. М., Карташова Л. А., Лапінський В. В Інформатизація загальної середньої освіти в Україні. *Modern achievements of science and educations*: зб. пр. XIII Міжнар. наук. конф. Хмельницький: ХНУ, 2018. С. 9-13.
4. Гуревич Р.С., Ільніцька Т.С. Цифровізація навчання – перспективний напрям формування особистості майбутніх учителів. *Особистісно-професійний розвиток майбутнього учителя*: Матеріали V Всеукраїнської інтернет-конференції (м. Вінниця, 29-30 листопада 2021 р.). Вінниця: «Твори». 2021. 240 с. С. 6-12.
5. Карташова Л., Сорочан Т. Цифрове навчальне середовище наступного покоління: як буде виглядати екосистема навчання після ери LMS. *Інформаційні технології в професійній діяльності*: зб. мат. XIV Всеукр. наук.-практ. конф. Рівне: РВВ РДГУ. 2021. С. 19-22.
6. Цифрова трансформація та диджитал технології для сталого розвитку всіх галузей сучасної освіти, науки і практики: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, Ломжа, 26 січня). Харків, 2023. Ч. 1. 362 с.
7. Чернецький І. С., Сліпухіна І. А., Поліхун Н. І. Фізика. Прикладні методики інструментально цифрової дидактики: навч.-метод. посіб. К.: Мала академія наук України, 2020. 204 с.
8. Innolytics. URL: <https://m.facebook.com>innolytics> (дата звернення: 15.09. 2024).

Тетяна САЄНКО,
доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член ГО «Академія міжнародного
співробітництва з креативної педагогіки "Полісся"»,
професор кафедри екології
(Національний авіаційний університет)
tetiana.saienko@npp.nau.edu.ua

Ольга ОСИПЕНКО,
завідувачка лабораторії
кафедри архітектури та просторового планування
(Національний авіаційний університет)
olha.osypenko@npp.nau.edu.ua

УКРАЇНА У ЦЕНТРІ ЕКОЛОГО-ЕТИЧНИХ ВИКЛИКІВ СВІТУ

Світогляд це ступінь нашої адекватності навколишній дійсності, екологічна оцінка стану власного та суспільного здоров'я, як елементів природи. Неадекватне світобачення призводить до зниження морально-етичного потенціалу, зникнення понять честі, совісті, відповідальності, послаблення впливу освіти, науки, культури, здорового (природоузгодженого) способу життя. Вказується на доцільність трансформації системи виховання, освіти, мислення людей, особливо молоді, на випередження та передбачення майбутнього; підтверджена роль екологічної освіти, ноосферного виховання задля свідомого виконання Законів Природи, положень Педагогічної Конституції Європи, Кодексу нової цивілізації, де усвідомлення екології душі, внутрішнього світу людини, духовної сфери загалом, веде до гармонійного, екобезпечного, природовідповідного існування й розвитку.

Ключові слова: екологічна освіта; педагогічна освіта; ноосферне виховання; ноосферогенез; інтелектуальний розвиток, духовність.

Worldview is the degree of our adequacy to the surrounding reality, an ecological assessment of the state of one's own and public health, as elements of nature. An inadequate worldview leads to a decrease in moral and ethical potential, the disappearance of the concepts of honor, conscience, responsibility, weakening of the influence of education, science, culture, and a healthy (naturally harmonious) way of life. It is pointed out the expediency of the transformation of the system of upbringing, education, thinking of people, especially young people, to anticipating and predicting the future; the confirmed role of ecological education, noospheric education for the conscious implementation of the Laws of Nature, the provisions of the Pedagogical Constitution of Europe, the Code of New Civilization, where awareness of the ecology of the soul, the inner world of man, the spiritual sphere in general, leads to a harmonious, environmentally safe, nature-compliant existence and development.

Keywords: environmental education; pedagogical education; noosphere education; noosferogenesis; intellectual development, spirituality.

Актуальність. Можна сказати напевно після двох років війни: Україна у центрі уваги усього світу завдяки стійкості, відвазі, професіоналізму воїнів ВСУ. Країна потерпає від

обстрілів, втрати економіки, інфраструктури, цвіту нації - молодих патріотів, які захищають свою державу від російської навали вже 10 років! Разом з цим, українці упевнені у Перемозі й активно думають про майбутнє. Вони з діда-прадіда пов'язані з Природою, усвідомлюють своє місце у Світобудові, створеній за програмою Творця (генеруючого центру – гецена) [4, с. 294]. Ця мережа хвильова, бо формується у польовому середовищі Світу. Хвильова механіка стверджує, що ми зможемо впливати на Світ, керувати своїм розвитком, здійснюючи **Вибір** через визначення **Цілей**, та гармонізувати свій поступ. Немає мети - не буде розвитку! Якщо не усвідомимо ціль, то несвідомо керуватимемось нав'язаною метою, що визначить сценарій майбутнього. Дійсністю є перетин двоєдиного процесу: рух потоків енергії (подій) з майбутнього у минуле, та з минулого у майбутнє. Потоки йдуть від Творця (гецена) до Творіння і, одночасно, від Творіння до Творця.

Мета країни – зберегти себе як елемент антропосфери; мета нації - нести свою національну ідею; мета еліти (справжньої) - віддзеркалювати волю нації, народу, його сподівання. Вектор руху залежить від домінування чесних, відданих національній справі людей. Народ України мріє й бажає справедливості у розподілі природних багатств, прибутків, духовного й фізичного розквіту, усвідомленої свободи, творчого волевиявлення, оптимально сучасної, наукової, традиційно виваженої системи виховання і освіти, охорони здоров'я для **ноосферного розвитку з екологічним мисленням, свідомістю, світоглядом, етикою, загалом культурою** [5, с. 36].

Нині живемо у епоху **Глобальних Змін**, де головну роль відіграють державно-цивілізаційні процеси (ДЦП) зі стрімким розвитком науки, техніки, технологій, а разом з ними відбувається збільшення війн, насилля, зростають поляризація та конфлікти, що ведуть знову до чергових війн. Україні бажано включитись у новий планетарний процес, що почався з ерою Водоля, коли формується нова, «**духовна людина**», нові відносини у суспільстві, де процвітають мораль та право; налагоджується новий соціально-культурний процес, нові механізми управління суспільством та система політичної й державної влади, де керує національна високопрофесійна еліта з **високою культурою, новим світоглядом**, що відображає **синтез науки і релігії**, про який мріяли просвітителі минулого, зокрема **Г. С. Сковорода та В. І. Вернадський**. На цьому ґрунті ідеї Г. С. Сковороди перекликаються з ученням В. І. Вернадського про ноосферу та ноосферогенез, у якому академік указує на перетворення людини на «потужну геологічну силу», що «силою думки» змінює планету і ближній Космос [3, с. 95].

Людина живе у Світі хвиль і сама є, у першу чергу, хвильовою структурою, а вже потім атомарно-молекулярною та карбон-оксигенною структурою свого біотіла – скафандра душі. Основний закон хвильового середовища (**Закон резонанса**) відображається давнім прислів'ям «Як гукнеш, таке відлуння отримаєш», тобто спілкування стосується **моральної сфери, етики – стрижнів здоров'я людини** [4, с. 33]. При цьому реалізуються 3 стратегії, засновані на: 1) обмані, брехні й насиллі; 2) свободі, повазі й любові; 3) «розумному егоїзмі» – змішана форма. У даний час у суспільстві накопичується критична маса нових людей, після чого відбудеться стрибок до нового стану й розуміння Світу. На жаль, сучасна освіта не завжди забезпечує гармонійний розвиток індивідууму, здійснюючи лише професійну підготовку до конкретної суспільної діяльності. Та саме духовність «робить» людину людиною, а цивілізацію – людством, виховує особистість у вимірах суспільного ідеалу [1, с. 10-12]. Вища освіта, зокрема, має спиратись на процеси, що визначатимуть образ ХХІ ст.: глобалізація, етноренесанс, діджиталізація, розробка якісно нових технологій, становлення культури Світу: розумного обмеження споживання та технізації [10, с. 19].

Ноосферна освіта має формувати таку свідомість, мислення, світогляд, які сприятимуть переходу особистості й суспільства на новий рівень існування, що генерується Творцем, тобто необхідно навчати як жити у Світі почуттів, стосунків, забезпечувати не лише гігієну тіла, а й душі: розуміти батьків, друзів, інших людей, орієнтуватись у життєвому потоці, де ми залежимо один від одного, від планети, Космосу, навіть Всесвіту.

Таким чином, пропонується **розбудовувати фундамент свідомого інтелекту,** звертаючись до духовної істини [6, с. 157]. У всі часи долучення до мистецтв, культури служило базою для творчості та емоційного розвитку особистості. Художні образи передували новій хвилі наукового прогресу, створювали своєрідний фантом – голограму – майбутнього матеріального втілення. Необхідно упроваджувати дисципліни, що формують систему цінностей, моральні орієнтири, вибір пріоритетів, виховують стійкість, помірність, чесність, відвертість, відповідальність, поважне відношення до природи, любов до людей, принцип «не нашкодь», розвивають творчий потенціал, формують перехід від лінійних уявлень до багатовимірності, зняття бар'єру між живим і неживим, знання універсальних Законів і Принципів.

Аналіз досліджень. У полівихоровій моделі ноосфера поділяється за своїми параметрами на три області: дві протилежні та одну серединну, що пов'язує попередні [4, с. 514]. У термінах руйнації і творення, світла і темряви, або у параметрах частоти, амплітуди, температури тощо, у ноосфері виділяють божественну сферу (пневматосферу за П. Флоренським), демонічну і психосферу (область людських душ). Пневматосфері відповідає високочастотна частина ноосфери, що топологічно корелюється з верхніми шарами атмосфери, іоносфери, холодом та високодуховними устремліннями людей. Демоносфері відповідає низькочастотна частина ноосфери, що пов'язується з нижніми шарами земної кори, з вогнем, низинними пристрастями людей. Психосфері відповідає наземна частина, де розміщується «ноосфера» ландшафту.

Антропосферу у еволюційному плані розглядають, з одного боку, як єдине ціле, а з іншого, як сходинки або етапи існування відповідних популяцій людей: неандертальців, кроманьольців, *homo sapiens*, які виконують власну місію на планеті. Причому, у силу властивостей життєвого циклу кожний наступний етап коротший попереднього, але інтенсивніший, більш структурований та складніший (розумніший). *Homo sapiens* розпочав реалізацію ідеї **виробляти більше, ніж споживати,** що призвело до виникнення державно-цивілізаційного процесу, який породжує агресію та насильство, постійні війни, тобто негативні енергії (емоції), що живлять нижні світи, топологічно розміщені у нижніх шарах планети. Зростання цих світів веде до енергетичного збагачення планети і збільшення її мінеральної маси. Серед філософів та учених переважає думка, що людство самостійно направляє свій розвиток, але таке уявлення є наслідком припущення, що планета то мертва тіло. Це зовсім не так! Планета, як могутня жива самоорганізуюча система, визначає еволюцію людства та спрямовує його розвиток, як одного з її елементів.

Поки людина була слабо організована, знаходилась у гармонії з природою та не виходила за межі екологічних законів біосфери, вона виділяла мало енергії у фонд планети. Через заледеніння у процесі геодинамічної перебудови Землі планета загартувувала людство, відбраковує його генофонд та мемофонд, а у останній фазі розвитку антропосфери сформувала державно-цивілізаційний процес (ДЦП), носієм якого стала європейська раса. Наслідком ДЦП виявилась посилена робота лівої півкулі мозку і пов'язаного з нею логічного мислення, поява писемності, пробудження інших ділянок мозку, що «сплять» при функціонуванні тільки звукової мови, та відповідальних за планування і конструювання

майбутнього.

ДЦП виник напередодні розширення планети, провокуючи ідеї панування, насилля, агресії над людьми, біосферою, планетою, вичавлюючи через війни, рабство, пригнічення більше негативної енергії. Він, як пліснява, почав розповсюджуватись по усій планеті, поглинаючи та знищуючи племена і етноси, трансформуючи їх у нації. Якщо родоплемінний процес породив **етногенез**, то ДЦП – **націогенез**, де нація це сукупність етнічно різнорідних груп людей, співорганізованих у єдине ціле силою держави. Зв'язки між людьми у нації, перш за все, державні й територіально-правові. Класичним прикладом нації є американці США, які етнічно різнорідні, але зцементовані єдиним державним правом, єдиною територією та одним урядом. А також сучасні британці: різні етноси яких (пикти, скоти, брити, гали, англи, сакси, датчани, нормандці тощо) дві тисячі років плавались у єдиному державному котлі, поки не сформувались як британська нація.

ДЦП створив єдину людську популяцію, соціум з єдиною ноосферою. У цьому йому допомагали два інших: **культурно-релігійний процес (КРП)** і науково-технологічний або **науково-технічний (НТП)**, які ДЦП підкорив собі. Сучасна глобалізація, інтернет, тероризм, світові релігії, банки, транснаціональні корпорації – наслідки трьох згаданих процесів, а ДЦП став головним фактором зміщення соціальної енергії до негативної, оскільки збільшились число і потужність війн, насилля, руйнацій.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо більш детально КРП, як механізм формування етносу, а потім нації. Перша людина почала перетворювати середовище навколо себе, поклавши початок людській культурі, але вона ще не зробила нічого принципово нового, особливого і поводи́ла себе на рівні рослинного чи тваринного світів. **Адаптація та перетворення навколишнього середовища** були запущені геце́ном Всесвіту, тобто Творцем, а різниця їх полягала лише у швидкостях цих процесів.

Культура це інструмент, за допомогою якого живі організми узгоджують свої дії з навколишнім природним середовищем для виживання у ньому та розширення свого впливу на нього. Вона властива любій системі: **рослинність** змінює материнську породу, перетворюючи її у ґрунт, створюючи навколо себе мікроклімат; **тваринний світ** формує зачатки багатьох культурних дій людини (будівельні та мінеральні ресурси, викопне паливо); **планета** - формує свої оболонки з ефіру і космічного матеріалу. **Людина** не усвідомлює, що виконує завдання, які ставить їй планета щодо адаптації у Космосі. Планети також ростуть і перетворюються у зірки, а людство використовують (навіть усю біосферу!) як знаряддя для **перетворення біосфери у ноосферу**.

Розглянемо культуру в її різноманітті та виділимо основні функції:

1 – встановлення зв'язку з геце́ном (Творцем) у двох його іпостасях: позитивному і негативному;

2 – включення індивідуума у соціум, тобто встановлення зв'язку з «духом етноса»;

3 – встановлення зв'язку з «духом природи», тобто адаптація до природного середовища проживання і перетворення його у штучне середовище;

4 – встановлення зв'язку з космічним Законом співорганізації (aratta) і слідування йому на Землі (норми спілкування між членами соціума та середовищем існування);

5 – створення бази для адаптації і виживання (мова, соціальні інститути, обряди, техніка, технології тощо);

6 – добування, переробка, використання природних ресурсів (речовин, енергії, інформації) для підтримання матеріального благополуччя;

7 – трансформація планети, людства, етноса, людини у напрямку від планетарної форми

існування до зіркової, а потім до космічної (польової);

8 – усвідомлення дії Космосу, Всесвіту.

Ці функції формують **структурні елементи культури**, як системи:

- загальні духовні цінності індивіда, етноса (самобутність);
- сам індивід, етнос, як носії певної культури;
- середовище проживання;
- спосіб організації життя індивіда, етноса;
- інструментарій культури (символи, обряди, мова, соціальні інститути, техніка);
- способи добування і перетворення ресурсів (мисливство, рибальство, тваринництво, землеробство, ремесла тощо);
- отримання знань і технологій;
- зворотний вплив природного середовища і Космоса на культуру.

Цілісність – фундаментальна властивість культури. Її ядро становлять міфологія, релігія, мораль; її периферію – економіка, наука, техніка. Рушійною силою культури є різниця потенціалів, тобто конфліктність. Рівень культури обумовлений як ступенем милосердя її носія, що зумовлено відповідним зв'язком з Творцем та його іпостасцю, так і ступенем свободи мислення людини, її здатністю до переоцінки цінностей.

Культуру часто сприймають як живий організм. Розглядаючи будь-який живий організм на структурному рівні організації матерії варто враховувати як його матеріальне тіло, так і поле (енергоінформаційне тіло), «Я-початкове» (первинний алгоритм, частину гецена Всесвіту). Усе разом складає нерозривний комплекс. Націленість на виділення лише матеріальної (зовнішньої) частини призводить до неповноти знань. Сучасна людська культура поки що не націлена на комплексне використання усієї структури індивідуальності, зокрема польової, енергетичної, і у цьому її суттєвий недолік.

Результатом культури є отримання нових знань та технологій для успішної адаптації у навколишньому природному середовищі. Але знання формалізуються, об'єктивізуються, тобто стають мертвими, чим зумовлюють детерміністичне, фаталістичне ставлення до Світу, як до зовнішнього по відношенню до індивіда. Та Світ живий: вібрує, тремтить, постійно змінюється, не співпадає з його штучною моделлю. Виникає конфлікт, що призводить до стресів і хвороб, адже істина – це ступінь відповідності нашого уявлення реальності. Щоб людина успішно виживала у Світі, ступінь відповідності, або коефіцієнт істини наших знань самій реальності, має бути не меншим 97–98%. Для уникнення стресів та перебування «на пульсі» Буття, необхідно відмовлятися від старих знань та стереотипів. Знання це вибір варіанту з певної множини, тому має бути вибір за багатьма рівнями, частотами, параметрами тощо. Адже людині відкриваються усе нові і нові альтернативи і треба давати їм дорогу у життя.

У цілому, результатом культури є трансформація/трансмутація індивіда/етноса та середовища його існування. Індивід повинен трансформуватись з тією ж швидкістю, що і його місце у природі, а у кінці циклу випереджати його, щоб вистояти під ударами нового середовища, нової хвилі трансформації, або так званого «кінця світу». **Хто не змінюється, той вмирає!**

Погляд на культуру, як на механізм перетворення природного середовища у штучне та неминучість цього процесу, дозволяє уникнути моральної травми, почуття провини, що ми губимо Природу, руйнуємо її. Людина має перетворювати дику природу, щоб існувати і творити свій світ. Більш того, вона покликана планетою для того, щоб змінити її та допомогти перейти у стан зірки. Зростання маси та різноманіття біосфери корелюється зі

зростанням площі поверхні земної кулі і активністю тектонічних рухів. Поява людства (антропосфери) ще більше прискорює цей процес, а людина з'являється на заключній стадії її перетворення на зірку, допомагаючи цьому, але не усвідомлюючи самого процесу.

Якщо вести мову про релігію, то можна стверджувати, що людям нової культури церква, як посередник, буде не потрібна. Тим більше, що сьогодні ця організація сильно демонізована. Посередництво необхідне слабким, а для багатьох воно, на жаль, просто бізнес. Дослідники давно говорили про три джерела збочення віри: існування посередників між Богом і людьми, наявність чудес, що ніби підтверджують пророцтва попів та існування святих слів, що подають «волю Бога», а тому «непогрішних». Творець присутній у всьому через структурну хвильову природу та генетичний код (ікосаедро-додекаедричний). Дихання Творця, його енергоінформаційну пульсацію кожен сприймає за своїм розвитком, тому пошук Бога, налаштування (релігія – це налаштування на Вищу силу) має бути особистою справою кожного.

Поки що люди у своїй більшості слабкі та ліниві, не готові на встановлення «зв'язку» з Творцем, на те, щоб підготуватись і пережити Епоху Змін, що насувається, як черговий Потоп. Ніцше говорив, що люди шукають пророка, тому що не хочуть шукати себе. Люди хочуть сховатись за месію, рятівника, церкву, вірити їм, зняти з себе тягар самореалізації, роботи над собою. Улюблений учень Будди, Ананда, сорок років ходив за ним дорогами Індії, слухав проповіді, бачив випадки пробудження та осяяння інших, але сам не досяг цього і нічого не зробив для себе. Будда, його учитель, заступив йому шлях до Я-первісного, а від того й до самого Творця. І лише смерть Будди струснула Ананду, звільнила йому шлях до просвітлення. Тому, релігія дзен радить відкидати посередників-пророків, щоб вони не заступали шлях до безпосередньої зустрічі з Творцем та двостороннього контакту з ним (енергоінформаційного обміну) й спілкування. Дохристиянська віра наших предків – язичництво – була саме такою, вони вважали себе онуками Дажбожими, а не рабами, які постійно просять «дай, дай, дай Боже» [7, с. 32]. Досить неупереджено прочитати Євангеліє і зрозуміти, що зробив Г.С. Сковорода [8, с. 94], яка чистота та якість церковного егрегора, що сприяє нетерпимості, вузькості поглядів, інквізиції, релігійним війнам. Цим явищам є яскраві приклади римських Пап та московського патріархату.

Зазначимо, що ідея «спасіння» не могла народитись у культурах народів природи, до яких належать українці своїм корінням аж до трипільців і далі. Тобто, у тих народів, які гармонійно існували з навколишнім природним середовищем і збалансовано перетворювали його у космічних ритмах. Цілком справедливим буде твердження, що «людина», «земля», «праця» і «мати» є тими основними й опорними категоріями української культури, які забезпечують їй органічну системну, природовідповідну цілісність [2, с. 5-17].

Ідея Спасителя виникла при **занепаді культури**, або як **протест** проти спрямованості релігії у бік омертвіння, диктату зовнішніх форм, що сталося у євреїв, «загиблих вівців Ізраїлевого дому» (Матв. 10:6). Вони відчували себе чужорідним етносом щодо інших народів Землі і могли народити ідею порятунку та створити релігію навиворіт: до зв'язку з Творцем не у позитивному, а у негативному аспекті, «бо Син людський прийшов стягнути і врятувати загибле», «але, якщо не покаєтесь, то так само загинете» (Лука, 19:10, 13:3). Сьогодні треба вчити не інших, а себе працювати над собою, усвідомлювати, що переробка Світу починається з власної зміни. У цьому полягає розумність і духовність, бо трансформуючись, ми прямуємо у майбутнє, точніше, створюємо його, як щось нове. Не змінюючись, ми поринаємо у минуле, застигаємо, костеніємо і вмираємо. Творець своїми імпульсами підштовхує до змін, у майбутнє, але вибір робить кожний сам [9, с. 33-40].

Висновки. Підсумовуючи властивості людини нової культури, можна припустити, що вона буде здатна:

- розуміти структуру та ритмодинаміку Світу та себе самої;
- знати, хто є Творець і його іпостасі; що таке релігії, механізми зв'язку з Творцем, шляхи налагодження взаємодії з ним без посередників;
- гармонізувати ставлення до собі подібних та усіх об'єктів Світу;
- вміти користуватись своїм організмом, як найдосконалішим і найпотужнішим приладом;
- вміти налаштувати себе, як складну систему, що складається з двох взаємодоповнюючих тіл: матеріального та енергоінформаційного, відокремлюючи, за потреби, одне від другого;
- жити у новому, духовному суспільно-економічному устрої, що не провокує, а виключає війни, конфлікти, ненависть, заздрість, підозрілість;
- вміти налаштуватися та черпати енергію безпосередньо з Первинного енергетичного океану (єфіру), не розчиняючись у ньому.

Людина, формуючи нову культуру, збільшує її обсяг і залишається частиною природи: дехто ховається за цією оболонкою, а розумні використовують її, як скафандр, для подорожей Світом. Мета Життя – радіти йому, постійно змінюватись, творити нове, розширюючи середовище існування, робити все, щоб істина-правда перемагала.

Егрегори держав, особливо сьогодні, направлені на зв'язок з нижніми світами й потужно перекачують до них енергію людей. У цьому їх руйнівна сила та могутність, оскільки енергетична активність згаданого процесу зросла від його початку і до кінця ХХ ст. на 6-7 порядків, тобто у мільйони разів! На жаль, такому стану речей сприяли світові релігії. Християнство, декларуючи націленість на позитивний аспект Творця (Бога), об'єктивно посилювало нижні світи (негативні енергії), їхню консолідацію, оскільки основним завданням стала боротьба з демонічними силами. Наука, перетворившись на світову «релігію» суспільства, також сприяла техногенними «плодами» у тому ж напрямку з ще більшою руйнівною силою. Насильство, агресія, дисгармонія посилюються в усіх сферах людської діяльності. Сучасна музика, мистецтво, архітектура, медицина стали носіями патологій та захворювань людей.

Якщо раніше будинок виконував функцію захисника, цілителя, знімав напругу, будувався за природними й золоточисельними пропорціям (іраціональні модулі), то з появою стандартизації і раціональних модулів у будівництві сучасний багатоквартирний будинок втратив функцію гармонізації людини з навколишнім середовищем, став джерелом хвороб, патологій. Дослідники зазначають: серед обставин, що підтримують у країнах екологічно кризове становище, існує фактор, який майже не помічається і не оцінюється з наукових позицій: архітектурне середовище, сформоване за нормативними методами, породжує антисоціальну атмосферу через невідповідність принципу гармонії. Це призводить до нівелювання й придушення психофізичних функцій людини, її творчого потенціалу та життєздатності. Дисгармонійний стан докільля підтримує умови, що ведуть до геноцида у світових та регіональних масштабах. Варто нарощувати святість, духовність (високочастотний спектр коливань).

Українці древня нація, яка століттями бореться за незалежність, свободу, сьогодні найбільше потерпає від несправедливості, порушень міжнародного права, договорів, злочинних дій зухвалого сусіда та внутрішніх ворогів. Вони героїчно й жертвенно

протистоять всесвітньому злу, захищаючи своїми життями інші народи від такої ж долі та готові прийняти величну місію центру кристалізації нового Світу зі світлим, ноосферним поступом, даючи приклад стійкості, незламності, сили божественного духу Істини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрущенко В.П. Системна діагностика освіти. *Вища освіта України: теор. та наук.-метод. часопис.* 2021. Вип. 1 (80), С. 5-12.
2. Андрущенко В.П. Категорії української національної культури: філософсько-культурологічна рефлексія. *Вища освіта України: теор. та наук.-метод. часопис.* 2023. Вип. 2 (89), С. 5-17.
3. Бугайов О. П., Рудько Г. І., Білявський Г.О., Яцишин О. В. Екологічна безпека людини у Всесвіті: ресурсно-енергоінформаційний аспект: у 2 т. Київ-Чернівці: Букрек, 2018. Т. 1. 544 с.
4. Бугайов О. П. Кодекс нової цивілізації: основи екологічної безпеки. К.: Видавництво «СПД Павленко», 2020. 623 с.
5. Бугайов О. П., Дудар Т. В., Саєнко Т. В. Екологічний простір здоров'я: усвідомлене програмування. *Вища освіта України: теор. та наук.-метод. часопис.* 2023. Вип. 3 (90), С. 36-42.
6. Генон Р. Криза сучасного світу. К.: Пломінь, 2020. 212 с.
7. Лозко Г. Етнологія релігії: наукові статті. Миколаїв: Іліон, 2023. С. 32-43.
8. Саєнко Т.В., Дудар Т.В. Екологічна (природовідповідна) етика Г.С. Сковороди. *Вища освіта України: теор. та наук.-метод. часопис.* 2023. Вип. 2 (89), С. 94-101.
9. Саєнко Т. В. Енергоінформаційний потенціал особистості у контексті ноосферогенезу. *Вища освіта України: теор. та наук.-метод. часопис.* 2020. Вип. 3 (78), С. 33-40.
10. Саух П. Ю. Вища освіта: портрет без фантазій і прикрас. *Вища освіта України: теор. та наук.-метод. часопис.* 2021. Вип. 1 (80), С. 13-19.

Нінель СИДОРЧУК,
доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри
професійно-педагогічної, спеціальної освіти,
андрагогіки та управління,
дійсний член ГО «Академія міжнародного
співробітництва з креативної педагогіки "Полісся"»
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)
sydorchukng@uke.net

Юрій АГАПОВ,
кандидат педагогічних наук,
старший інструктор кафедри тактики та
тактико-спеціальної підготовки,
член-кореспондент ГО «Академія міжнародного
співробітництва з креативної педагогіки "Полісся"»
(Київський інститут НГУ)

ПОДОЛАННЯ СИНДРОМУ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ-УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОЇ РЕКРЕАЦІЇ

У статті на основі аналізу наслідків участі особового складу Збройних Сил України у військових подіях актуалізовано проблему пошуку ефективних шляхів подолання синдрому емоційного вигорання військовослужбовців – учасників бойових дій. З посиланням на наукові джерела щодо подолання синдрому емоційного вигорання обґрунтовано ефективність використання різних видів середовища (в тому числі і природного) для розв'язання актуалізованої проблеми. Запропоновано використання потенціалу рекреації (сучасної галузі знань про оздоровлення людини засобами рекреаційного середовища на основі повної гармонії з ним, прояву людиною активності, отримання нею позитивних вражень та задоволення від активної взаємодії із середовищем) як одного із сучасних засобів подолання синдрому емоційного вигорання. Окреслено специфіку та переваги фізичної складової рекреаційної діяльності у подоланні синдрому емоційного вигорання. Запропоновано використання скандинавської ходи для реалізації заходів щодо реабілітації військовослужбовців – учасників бойових дій. Наголошено на особливостях використання скандинавської ходи у відновленні особового складу Збройних Сил України.

Ключові слова: рекреація, рекреаційна діяльність, фізична рекреація, реабілітація, синдром емоційного вигорання, скандинавська хода, військовослужбовці; учасники бойових дій.

The article, based on the analysis of the consequences of the participation of personnel of the Armed Forces of Ukraine in military events, updates the problem of finding effective ways to overcome the emotional burnout syndrome of military personnel – participants in combat operations. With reference to scientific sources on overcoming the emotional burnout syndrome, the effectiveness of using various types of environments (including natural ones) to solve the updated problem is substantiated. The use of the potential of recreology (a modern field of knowledge about

improving human health through recreational environment means based on complete harmony with it, the manifestation of human activity, receiving positive impressions and satisfaction from active interaction with the environment) is proposed as one of the modern means of overcoming the emotional burnout syndrome. The specifics and advantages of the physical component of recreational activity in overcoming the emotional burnout syndrome are outlined. The use of Scandinavian walking is proposed for the implementation of measures for the rehabilitation of military personnel - participants in combat operations. The features of the use of Scandinavian walking in the rehabilitation of personnel of the Armed Forces of Ukraine are emphasized.

Keywords: *recreation, recreational activities, physical recreation, rehabilitation, burnout syndrome, Scandinavian walking, military personnel; participants in hostilities.*

Актуальність проблеми. Особливість та унікальність військової служби визначаються правовим статусом Збройних Сил України, завданнями, покладеними на особовий склад, умовами повсякденної служби та вимогами до військовослужбовців. Специфіка їх професійної діяльності полягає у постійному тиску, ризику, виконанні завдань у складних умовах із недостатньою чи невизначеною інформацією, обмеженим часом і великою відповідальністю за результати.

Додатково військові стикаються з негативним впливом фізіологічних, біохімічних, соціально-психологічних та інших факторів, які сприяють виникненню різного роду негативних психічних станів. Це призводить до підвищеного психологічного навантаження, наповненого сильними емоційними переживаннями, стресом та, іноді, може призвести до недостатньої готовності щодо виконання професійних завдань.

Перебування на війні – це екстремальна ситуація, коли людина постійно відчуває надсильний психоемоційний стрес, долаючи його вольовими зусиллями. Платити за це, як правило, доводиться дуже високу ціну: практично у всіх учасників бойових дій неминуче відбувається зміна у фізичному та психоемоційному стані, що часто пов'язується з проблемою емоційного вигорання.

Питання реабілітації та допомоги військовослужбовцям зараз гостро стоять перед українським суспільством. Деякі реабілітаційні центри прийняли рішення проводити консультації військовим, а питання пошуку ефективних шляхів реабілітації військових активно розглядаються науковцями (Н. Агаєв, Г. Грибан, О. Коқун, Н. Лозінська, В. Остапчук, І. Пішко, О. Сергієні, В. Ягупов).

Науково обґрунтовані пропозиції щодо подолання синдрому емоційного вигорання з використанням потенціалу різних видів середовища (в тому числі і природного) розробляє рекреалогія – сучасна галузь знань про оздоровлення людини засобами рекреаційного середовища на основі повної гармонії з ним. Обов'язковою умовою рекреаційної діяльності є прояв людиною активності, отримання позитивних вражень та задоволення. У цілому ж, рекреалогія виступає сьогодні як міждисциплінарна галузь знань, що досліджує теоретичні та практичні проблеми, пов'язані з відновленням життєвих сил людини.

За таких умов варто говорити про *екологію життєвого простору людини* в сучасному суспільстві, включаючи у зміст актуалізованого поняття не тільки відображення суб'єктом життєдіяльності взаємовідносин зі світом природи, екологічним довкіллям, але й більшою мірою здатність людини через психічне відображення природного середовища адекватно сприймати власний внутрішній світ, поведінкові реакції і стани, а також здійснювати саморегуляцію власних станів та поведінки. Екологічно відповідний спосіб життя людини, перебування її в гармонії з навколишнім середовищем дозволяє *вчасно помічає негативні*

зміни, що відбуваються в ній та запропонувати коригуючі заходи.

Рекреалогія як наука пропонує використовувати для подолання професійного вигорання інтелектуальну (тобто відвідування музеїв, бібліотек, виставок, театрів тощо) та фізичну (використання різних форм рухової активності – різноманітні види гімнастики, туризм, фітнес, катання на лижах, роликах, ігри з м'ячем тощо) *рекреаційну діяльність* [1].

Мета. Розглянемо більш детально потенціал фізичної складової рекреалогічної діяльності у подолання емоційного вигорання військово-службовців-учасників бойових дій, за умови, що саме вона забезпечує поєднання впливу середовища та рухової активності людини в процесі подолання та корекції різного роду психічних порушень [3].

Виклад основного матеріалу. У цілому, в 2018 році Всесвітня асамблея охорони здоров'я (ВНА) затвердила новий світовий план дій з рухової активності (GAPPA) на наступні 2018-2030 рр., метою якого визначено зниження рівня малорухомого способу життя у дорослих та підлітків на 15% до 2030 р. ВООЗ рекомендує всім країнам створювати та впроваджувати національні програми щодо рухової активності. Відповідні національні програми спрямовані на збереження та покращення стану здоров'я на рівні рухової активності *для людей різного віку, різного рівня рухової активності, різного фізичного та психічного стану.*

У зазначеному контексті рухова активність як шлях подолання синдрому емоційного вигорання у військовослужбовців-учасників бойових дій розглядається в ролі захисного фактору від надмірного впливу стресу та подальшого розвитку психічних захворювань, включаючи депресію, тривожні розлади, біполярний розлад, а також власне синдром емоційного вигорання. Варто наголосити: фізична активність нормалізує і підвищує рівень нейромедіаторів, її дію часто порівнюють з дією антидепресантів, тобто фізична активність є певною ефективною альтернативою використання лікарських засобів на етапі відновлення військовослужбовців.

Для збільшення об'єму рухової активності у ході рекреаційної реабілітації комбатантів, як найбільш ефективні, пропонуємо вправи низької чи помірної інтенсивності. До них належать: оздоровча ходьба та біг; плавання і водні види рухової активності (акваеробіка, акваджонінг тощо); ходьба на лижах; катання на ковзанах і роликах; їзда на велосипеді; веслування; фітнес-програми з використанням кардіоваскулярних тренажерів (спінбайк-аеробіка); рекреаційні ігри тощо. Для жінок-військовослужбовців – танцювальна аеробіка (хіп-хоп, сальса, латина та ін.); степ-аеробіка.

Наразі виявлено зв'язок між типом фізичних вправ (спорт з м'ячем, аеробна активність, важка атлетика та танці) та психічним здоров'ям. В окремих дослідженнях командні види спорту більше пов'язані з покращенням психічного здоров'я, порівняно з індивідуальною фізичною активністю (біг, їзда на велосипеді, плавання тощо). Спорт з м'ячем і танці асоціюються з меншою кількістю симптомів депресії у людей, які постійно відчувають стрес. Також учасники командних ігор спостерігають позитивний вплив на соціальне благополуччя, зокрема, міжособистісне спілкування та значне покращення настрою [5].

Останнім часом все більш популярним для відновлення психо-емоційного стану стає достатньо новий вид рухової активності – скандинавська (нордична) хода – Nordic walking, використання якої варто застосовувати у відновлювальних процесах військовослужбовців.

Нордичну ходу розглядають як вид фізичної культури, в якому використовуються спеціальні палиці, схожі на лижні, правильне використання яких збільшує частку активних м'язів до максимуму (при використанні технік скандинавської ходи працює 90% м'язів і спалюється на 40% більше калорій, ніж при звичайній ході).

Разом з тим, методика занять оздоровчою скандинавською ходою спрямована на зміцнення резервів організму, а не на його експлуатацію заради отримання спортивних результатів (розвиненої мускулатури або красивого тіла) з урахуванням початкового рівня здоров'я та існуючих захворювань.

Розглянемо особливості впровадження технік скандинавської ходи у практику відновлення, оздоровлення військовослужбовців більш детально [4].

Як відомо, засновником нордичної ходьби вважають відомого фінського лижника Юха Міето (fi. Juha Iisakki Mieto, народився 20 листопада 1949 року в Курікке, Фінляндія) – олімпійського чемпіона 1976 року в естафеті 4 по 10 км. Цей факт має стати відправною точкою у залученні військовослужбовців до занять скандинавською ходою, оскільки ідея заснування цього виду спорту лежить у площині «переможців».

Ще у 70-і роки відомий спортсмен першим в національній збірній своєї країни включив до програми літніх тренувань забіги з двома палицями по пересіченій місцевості, збільшуючи навантаження спортсменів тренуваннями по заболоченій місцевості. Незабаром у нього з'явилися послідовники. На змаганнях з'ясувалося, що у «болотних лижників» (так назвали прихильників цього екзотичного методу фізичної підготовки), спортивні досягнення вище, ніж у тих, хто з палицями не тренувався.

Відповідно, заняття нордичною ходою розпочато професійними спортсменами, що претендували та отримували високі результати на змаганнях. Разом з тим, нордична хода, як заняття ефективно, у цілому не напружує, не перенавантажує людину і давно вже перетворилася навіть на популярний вид активного відпочинку.

Із Скандинавії на початку 90-х років цей вид тренування організму (на той час уже з'явилися спеціальні палиці для нордичної ходи) поширилася до Німеччини, Австрії, Швейцарії, до всій Європі. Пізніше «ходаки» перетнули океан ... Америка, Австралія, Японія ... і сьогодні більше 6 мільйонів осіб більш ніж в 65 країнах «ходять», і «Nordic Walking» звучить на багатьох мовах.

В Україні скандинавська хода як вид фізичного навантаження з'явилася порівняно недавно, проте з кожним роком набуває дедалі більшого поширення й популярності. Для залучення до занять вже створюються клуби скандинавської ходи. Першу в Україні Школу оздоровчої скандинавської ходи було засновано Ігорем Єфименком в м. Дніпрі 2010 року. У 2013 р. під керівництвом Сніжани Безеги розпочав свою діяльність клуб Let's Go в Харкові; того ж року в Трускавці відкрився перший в Україні парк скандинавської ходи. А у 2018 р. за ініціативи Ігоря Єфименка створено ГО «Українська федерація скандинавської ходьби». Невід'ємною частиною розвитку цього виду спорту є проведення міжнародних семінарів-тренінгів, конференцій, національних чемпіонатів і кубків [4].

Окремої уваги потребують *палиці, що використовуються для нордичної ходи*. Заняття скандинавською ходою передбачає використання двох видів палиць: телескопічних (з декількома колінцями) і палиць фіксованої довжини. Палки виробляються з різних матеріалів – вуглепластик з вмістом карбону, 100% карбонові палиці, алюмінієві, алюмінієві з карбоном. Висота палиці розраховується за формулою: зріст людини $\times 0,66 (\pm 5\text{см})$. Наприклад, при зрості людини в 185 см палиця вибирається довжиною близько 125 см. Від висоти палиці залежить робота певної групи м'язів, тому, чим вище довжина палиці – тим більше навантаження.

Індивідуальний підбір палиць здійснюється з опорою на ряд вимог: вони мають бути легкими, краще з алюмінію або суміші вуглецевого волокна та скловолокна; правильно підібраними по довжині (якщо палиці не відповідають необхідному розміру, то заняття

можуть мати неприємні наслідки).

Існує цілий ряд *особливостей активної реабілітації* засобами нордичної ходи, серед яких важливими у процесі реабілітації військовослужбовців є такі:

1. Зміна умов перебування, пов'язана з «виходом» людини з повсякденних (тривожних) умов життя. Вона забезпечує переключення нервово-емоційної сфери на нові об'єкти зовнішнього середовища, відволікання людини від повсякденних або негативних впливів. Зміна умов пов'язана з безпосереднім контактом з природою. Заняття скандинавської ходою проходять в групах здоров'я, які збираються в парках, скверах, зелених зонах цілий рік (природне середовище). Надзвичайно важливо в такому випадку почуття допитливості, потреби в подоланні перешкод та інших цінних вольових якостей, що грають вирішальну роль в профілактиці нервово-психічних розладів, серед яких синдром емоційного вигорання. Покращення показників нервово-психічної сфери спостерігається у 98 з 100 осіб, які регулярно займаються нордичною ходою. Найбільш характерним для цього виду активного відновлення є розвиток оптимізму, врівноваженості, витриманості.

2. Забезпечення достатньої рухової активності, усунення несприятливих наслідків «м'язового голоду». Для чоловіків-військовослужбовців цей факт є незаперечним, оскільки їх м'язовий скелет від природи є більш розвиненим та потребує постійних тренувань та навантажень для його підтримки у «робочому» стані. Разом з тим, відбувається тренування основних функціональних систем, що забезпечують працездатність організму: серцево-судинної, дихальної. Нордична хода є одним з ефективних засобів розвитку витривалості серцево-судинної системи, усунення судинної дистонії. Поліпшення функціональних показників гемодинаміки відзначається у 98 з 100 осіб. Характерним проявом впливу ходи є нормалізація реакції на функціональні проби, зокрема з фізичним навантаженням (проба Руф'є, Мартіні та ін.). Після чергової «прогулянки» покращуються показники обмінних процесів: на 8-12% знижується підвищений рівень холестерину в крові. Нордична ходьба являє собою один із дієвих засобів розвитку функціональних резервів зовнішнього дихання.

3. Стимуляція природного імунітету – несприйнятливості організму до хвороботворних бактерій. Тривале помірне за інтенсивністю м'язове навантаження забезпечує підвищення рівня не тільки обмінних процесів і діяльності ендокринної системи, але й тканинного імунітету. Утворені при фізичному навантаженні іогенні біостимулятори сприяють зниженню запальних процесів, стимулюють регенеративні процеси в тканинах організму.

4. У цілому нордична ходьба як засіб рухової активності сприяє покращенню функціонального стану людей різного віку, сприяє відновленню сил шляхом зміни діяльності.

Важливо виділити декілька незаперечних переваг, що виокремлюють ходу з палицями серед інших видів фітнесу: мінімальний ризик травмування, можливість застосування в рамках реабілітації при різних захворюваннях (в тому числі травмах), доступність і зручність тренувань. На відміну від бігу, хода з палицями не перевантажує коліна та хребет, а відтак, практично унеможливорює травматизацію. Навантаження під час тренувань розподіляється рівномірно, а палиці, що виступають як додаткова опора, роблять ходу максимально безпечною. При відштовхуванні палицями підвищується навантаження на верхню частину тіла і за рахунок цього знижується навантаження на хребет і нижні кінцівки. Цей факт доводить можливість і необхідність застосування скандинавської ходи в пацієнтів із надмірною вагою, а у випадку реабілітації військовослужбовців – серед пацієнтів із фізичними травмами/захворюваннями опорно-рухового апарату. Навантаження при скандинавській ході не таке інтенсивне, як при занятті бігом, тому вона доступна для людей, яким протипоказані кардіонавантаження.

Скандинавська хода проста у виконанні, цим видом фітнесу можна займатися будь-якої пори року, достатньо просто вийти на вулицю. Не потрібне особливе спорядження – тільки палиці, зручне взуття й одяг залежно від погоди. Хода легко вписується у звичний графік, на заняття не потрібно витрачати багато часу. У цілому, тренування можуть відвідувати особи з різним рівнем фізичної підготовки – як спортсмени, які бажають підтримувати форму влітку, так і початківці без досвіду. У випадку реабілітаційних заходів – попередження та відновлення.

Важливим у межах дослідження є той факт, що скандинавська хода ініціює позитивну перебудову нервових процесів, покращує діяльність аналізаторів, нормалізує емоційний стан і сон. Навантаження при ході з палицями рівномірне, плавне, без різких рухів, тому під час тренувань не виділяються гормони стресу адреналін і кортизон, які призводять до збудження нервової системи. Навпаки, під час занять скандинавською ходою спостерігається збільшення виділення ендорфінів – так званих гормонів щастя, які підвищують больовий поріг і зменшують больові відчуття. Регулярні тренування сприяють покращенню відчуття рівноваги й координації, зміцненню вестибулярного апарату.

Основні *правила організації та методики* занять нордичною ходьбою:

1) Реалізація установки на задоволення від занять в поєднанні з оптимізацією навантажень за певними критеріями і з певними обмеженнями.

2) Диференціювання методів впливу залежно від потреб організму і можливостей «лімітуючих ланок» регуляції. Кожен метод має забезпечувати спеціалізований результат впливу як на рухову, так і на вегетативну функції. Тому для ефективного використання рекреаційної діяльності важливо виділити конкретні потреби та обрати для цього адекватні впливи (маршрут, час, похідний режим).

3) Збереження якісного розмаїття засобів ходьби і фізичних навантажень.

4) Першочергові зміцнюючі впливи на «слабкі сторони» рухової і вегетативної функції, що особливо важливо для протидії передчасного старіння.

5) Індивідуальне дозування навантаження за системою «заняття в задоволення».

6) Емоційна насиченість занять за рахунок природних і соціальних факторів.

7) Попереднє виявлення можливостей організму до виходу на маршрут (медичний огляд, акліматизаційні заняття тощо).

8) Об'єктивність в оцінці рухових можливостей і в управлінні заняттями (усвідомлення «рухової ейфорії», наприклад, у військовослужбовців з фізичними травмами).

9) Комплексне використання методів відновлення, тренування, активного відпочинку та загартовування.

10) Систематичне використання різних форм і засобів нордичної ходьби в річному циклі (прогулянки, походи вихідного дня тощо).

11) Нефорсовані фізичні навантаження і відсутність екстремальних умов занять. Використання «наднавантажень» і природних сил природи, як правило, погіршує функціональний стан організму і ускладнює відновлення його працездатності.

12) Оцінка і самооцінка результатів занять. Важливо не прагнути до особистих рекордів «за всяку ціну», а враховувати конкретні показники діагностики та самопочуття. Поліпшення цих показників покращує настрій, зменшує прояви синдрому емоційного вигорання і підвищує ефективність занять.

13) Використання нордичної ходьби на тлі здорового способу життя і самодисципліни при відмові від шкідливих звичок (куріння, алкоголь тощо) [2].

Нині скандинавська хода вважається перспективним напрямом фізичної реабілітації, в

тому числі військовослужбовців-учасників бойових дій, хоча часто чоловіки, потенційно добре розвинені фізично, відзначають неефективність скандинавської ходи, називаючи її «спортом для пенсіонерів». Разом з тим, методики скандинавської ходи передбачають цілий комплекс вправ, виконання яких можливо лише людьми з хорошою фізичною підготовкою (див. рис. 1).

Рис. 1. Приклади виконання вправ із палицями для скандинавської ходи для осіб з хорошою фізичною підготовкою

Наразі важливо назвати *переваги скандинавської ходи для попередження та корекції синдрому емоційного вигорання військовослужбовців – учасників бойових дій:*

- відсутність примусу до занять;
- добровільність у виборі засобів, часу (рухова активність для любої пори року) і місця занять (рекреаційне середовище за вибором – лісова зона, парк, стадіон тощо);
- рухова активність для людей з різним рівнем фізичної підготовки та можливостей, різних вікових груп;
- обов'язкове перебування на природі (сонце, повітря, вода, звуки природи тощо);
- свобода вибору форм і методів рухової рекреації;
- отримання оздоровчого реабілітаційного ефекту.

Висновки. Узагальнюючи, важливо наголосити: основними завданнями використання нордичної ходи для військовослужбовців, що проходять курс відновлення та реабілітації, є:

- зміцнення загального стану здоров'я, усунення та попередження будь-яких розладів та захворювань;
- забезпечення повноцінного реабілітаційного процесу;
- подолання негативних наслідків перебування в ситуації невизначеності.

Важливими напрямками *подальших досліджень* у межах актуалізованої проблеми вважаємо розробку комплексної програми реабілітації військовослужбовців – учасників бойових дій з урахуванням базових положень рекреалогії із включенням до неї оздоровчих технік скандинавської ходи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЕЖРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Круцевич Т. Ю., Пангелова Н. Є., Пангелов С. Б. Історія розвитку фізичної рекреації: навч. посіб. К.: «Академвидав», 2013. 160 с.
2. Паффенбаргер Р., Ольсен Э. Здоровый образ жизни. К.: Олимпийская литература, 1999. 311 с.
3. Попелюшко Р. П. Особливості психологічної реабілітації учасників бойових дій засобами природничої рекреації. *Актуальні проблеми психології*: зб. наук. пр. / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т психол. ім. Г.С. Костюка. Київ, 2015. Т. XI: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. Вип. 13. С. 198-207.
4. Українська школа скандинавської ходи. *Nordicwalking*. URL: <http://nordicwalking.com.ua/> (дата звернення: 12.04. 2024).
5. Як заняття спортом покращує ваш психоемоційний стан та зміцнює психічне здоров'я? *Центр громадського здоров'я МОЗ України*. URL: <https://phc.org.ua/news/yak-zanyattya-sportom-pokraschue-vash-psikhoemociyinyi-stan-ta-zmicnyue-psikhichne-zdorovya> (дата звернення: 12.07. 2024).

ОСВІТНЯ ПРАКТИКА – НАУЦІ

УДК 37.091.212.7-057.87

Аліна ВЕЛИКА,
старший викладач кафедри
слов'янської і германської філології та перекладу
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)
Velyka-A@zu.edu.ua

СИТУАЦІЯ УСПІХУ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

В статті розглядається проблематика необхідності створення ситуації успіху в процесі здійснення науково-дослідної діяльності студентами вищих навчальних закладів. Аналізується алгоритм індивідуального підходу до здобувачів з різним дослідницьким потенціалом, характеризуються особливості діяльності наукового керівника на різних етапах виконання науково-дослідних робіт.

Ключові слова: науково-дослідна робота, ситуація успіху, мотивація, наукова проблема, науковий потенціал.

The article examines the issue of the necessity to create a situation of success in the process of carrying out research activities by students of higher educational institutions. The algorithm of an individual approach to applicants with different research potential is analyzed, the peculiarities of the activity of the scientific adviser at different stages of the implementation of scientific research work are characterized.

Keywords: research work, situation of success, motivation, scientific problem, scientific potential.

За умов сьогодення перед закладами вищої освіти гостро постало завдання не тільки надавати і контролювати засвоєння знань з навчальних дисциплін, а й залучати студентів до науково-дослідної роботи, що гарантує не тільки розвиток наукової галузі, а й спонукає здобувачів фахової освіти до самоосвіти впродовж життя, до популяризації наукових пошуків серед їх майбутніх учнів. І якщо раніше це стосувалось більшою мірою галузей технічного та природничого напрямків, то зараз це є однією з основних задач гуманітарних спеціальностей університетів, які активно поєднують науковий та учбовий процеси.

Науково-дослідна робота студентів визначається як науковий пошук з виявлення об'єктивних законів та явищ, який здійснюється під керівництвом професорсько-викладацького складу паралельно з безпосередньо навчальним процесом.

Метою науково-дослідної роботи є засвоєння та закріплення набутих протягом навчальних занять теоретичних знань і практичних навичок, підвищення рівня підготовки майбутніх фахівців, залучення здібних та талановитих студентів до подальшої роботи в якості молодих науковців.

Зазначений вид роботи знаходить практичну реалізацію у функціонуванні проблемних

груп, наукових гуртків, лабораторій, участі у наукових конференціях, різноманітних конкурсах, олімпіадах, підготовці та публікації тез доповідей, тематичних наукових статей.

Науково-дослідна робота передбачає володіння прийомами і навичками навчально-дослідницької роботи: наукова література, техніка творчості, методика і техніка дослідження, знання засад наукової організації праці.

Слід зазначити, що науково-дослідна робота впливає не тільки на інтелектуальний рівень здобувачів, але й сприяє розвитку комунікативних, ораторських здібностей, вмінню переконувати і доводити власну думку, вести конструктивний діалог. Логічним буде припустити, що фахівець, оволодівши таким комплексом теоретично-практичних знань і вмінь, матиме більш високу вірогідність працевлаштування та кращу результативність професійної самореалізації. Саме науково-дослідна робота сприяє встановленню і зміцненню міжвузівських зв'язків як на рівні України, так і з закордонними навчальними закладами.

Поєднання науково-дослідної і навчально-пізнавальної роботи під час навчального процесу гарантує підготовку висококваліфікованих фахівців, здатних не тільки творчо навчати, а й навчатись самим і робити певний внесок у наукову галузь протягом всього професійно продуктивного життя.

З метою формування творчої особистості студенти не повинні отримувати занадто деталізованої інформації та покрокового жорсткого контролю, що призводить до наукового інфантилізму та проявів споживацької психології. Розвиток творчих здібностей вимагає дослідницького простору, де можна виявити індивідуальний підхід до вирішення наукових задач і викликів, знайти свій шлях у професії та науці.

Для ефективного здійснення науково-дослідної діяльності необхідна відповідна мотивація, яка у поєднанні з належним рівнем інтелектуального розвитку та здібностями призводить до успішного вирішення наукової проблеми. Саме правильно мотивований студент здатен до довготривалої роботи з метою досягнення бажаного результату. Комплекс мотивів є індивідуальним для кожного в залежності від перспективних очікувань та наявного потенціалу.

Найбільш поширеними типами мотивації є [5, с. 402]:

- мотивація успіху;
- мотивація страху невдачі;
- професійна мотивація.

Саме мотивація успіху є найпродуктивнішою і найрезультативнішою, тому що спонукає до постійного наукового пошуку, не призводить до панічного побоювання невдач, стимулюючи професійне і наукове зростання з урахуванням недоліків попередніх спроб. За таких умов перешкоди у вигляді скорочених часових дедлайнів або ускладненої проблематики є своєрідним стимулюючим викликом, подолання якого піднімає людину на новий щабель розвитку.

Мотивація страху невдачі також може дати позитивний результат, але не сприятиме довготривалій діяльності в певному напрямку, тому що є причиною постійного стресу, низької самооцінки, блокуючи творчий пошук, креативність та бажання присвятити обраному напрямку професійне життя.

Останній тип мотивації є продуктивним в тому випадку, якщо студент задоволений обраною спеціальністю, плануючи присвятити їй життя, активно працює над фаховим самовдосконаленням, прагне кар'єрного зростання.

З метою уникнення негативних мотиваційних факторів під час роботи зі студентами

викладачеві бажано практикувати генерування ситуації успіху, коли будь-які позитивні результати отримують відповідну оцінку, а недоліки і невдачі аналізуються таким чином, щоб стати стартовою площадкою для подальшої діяльності. Навіть невдала наукова спроба збагачує арсенал вмій та навичок, полегшує подальші дослідницькі кроки, покращує навички роботи з друкованими і електронними джерелами інформації.

Досвід свідчить, що найкращим мотиваційним фактором для подальшої наукової роботи є публікація апробаційних науково-експертних статей або одноосібного, або спільного з науковим керівником авторства, що є вагомим свідченням досягнень студентів і значно підвищує самооцінку. В залежності від потенційних можливостей і рівня підготовки студента буде варіюватись і обсяг консультаційної допомоги з боку наукового керівника, якому потрібно докласти зусиль для стимулювання наукового пошуку та визначення дослідницького простору.

Для студентів з більш слабкою підготовкою пропонується висвітлити певне наукове питання на рівні доповіді, реферативної роботи, підготовки тез доповіді для участі у конференції. Викладачам слід бути максимально коректними під час оцінювання процесу та результатів науково-дослідної роботи таких студентів, щоб не позбавити бажання залучатись до наукового пошуку та не вплинути згубно на самооцінку.

Курсові проєкти і дипломні роботи можуть стати вдалим стартом для магістерських, аспірантських досліджень, які відкриють шлях до самостійної науково-дослідної роботи протягом життя вже на фаховому рівні.

Створення ситуації успіху оптимально реалізується вже на першому, інформаційному (проблемно-пошуковому), етапі, коли студент може продемонструвати навички збору інформації за певною тематикою.

Під час виявлення рівня розробленості досліджуваної проблематики допомога наукового керівника буде також незначною.

На аналітико-синтетичному етапі більшість здобувачів вищої освіти мають спиратись на власні зусилля, але студенти з невисоким науково-дослідним потенціалом потребують консультаційної допомоги керівників.

Науково-дослідний та прогностичний етапи висувають високі вимоги до рівня підготовки і наукового потенціалу студентів, що пояснює докладання більших зусиль з боку наукового керівника для оптимального завершення наукової праці та окреслення подальших науково-дослідних перспектив.

Слід зазначити, що завданням вищої школи є не тільки виконання науково-дослідної роботи, яка є передбаченою державними вимогами (навчальні плани, програми), а й активне залучення студентів до здійснення науково-дослідної роботи, яка виходить за межі освітніх програм та виконується в поза аудиторний час, вимагаючи розширення методів дослідження та поглиблення теоретичної підготовки для виконання завдань вищого рівня.

Таким чином, створення ситуації успіху під час здійснення науково-дослідної роботи сприяє зацікавленості студентів в отриманні належних результатів, у бажанні продовжити наукові дослідження та залучати до них майбутніх учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Вітвіцька С.С. Основи педагогіки вищої школи: підручник за модульно-рейтинговою системою навчання. 2-ге вид. К.: Центр учбової літератури, 2011. 384 с.
2. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: навч. посіб. 3-тє вид., доп., 2001. 608 с.

3. Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів та ад'юнктів / за ред. А.Є. Конверського. К.: Центр учбової літератури, 2010. 352 с.

4. П'ятницька-Позднякова І. С. Основи наукових досліджень у вищій школі: навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2003. 116 с.

5. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. для студентів вищих навч. закл. К.: Кондор, 2011. 628 с.

Галини КОЗЛАКОВА,
доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член ГО «Академія міжнародного
співробітництва з креативної педагогіки "Полісся"
(ГО «Академія міжнародного
співробітництва з креативної педагогіки "Полісся"»)
galina_158@ukr.net

Ольга ОЗЕРЯН,
магістерка державного управління,
член-кореспондент ГО «Академія міжнародного
співробітництва з креативної педагогіки "Полісся"
професійна тренерка Академії інноваційного
розвитку освіти МОН України
ozerian_o@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ОСВІТНЬОЇ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ДІТЬМИ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ У БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ГРОМАДІ

Статтю присвячено опису особливостей запровадження волонтерської діяльності, що здійснюється з дітьми переселенців, евакуйованих із східних регіонів України до міста Біла Церква, Київської області. З метою забезпечення соціальної комунікації дітей різного віку (дошкільнят і учнів молодших класів), які втратили можливість відвідувати освітні заклади, в одній з бібліотек Білої Церкви організовано комунікаційний простір, в межах якого здійснюються заходи фестивалю з назвою «Моє ім'я – Україна», заняття з української мови, обмін необхідними речами і книжками тощо.

Діяльність здійснюється за участю батьків, які виїхали разом з дітьми та намагаються зробити для них умови зменшення психологічного навантаження від перебування у нових місцях. На думку громадськості, така волонтерська праця сприяє відновленню знання української мови, історії України та збереженню українських традицій.

Ключові слова: переселенці, діти, батьки, евакуація, волонтерська діяльність, українська мова, українські традиції.

This article is devoted to describe of specifically features of educational activity with children from evacuation families in town Bila Tserkva (White Church) district, Kyiv Region. They are children of different ages who had come to Bila Tserkva district with their parents from East Regions of Ukraine because of war. The purpose of this activity was to create possibilities of social communication for preschool and secondary school children at one of libraries. There it was organized a communicational space for children festival "My name is Ukraine", lessons in Ukrainian language, for changing with necessary things and books so on.

Such activity is realized with participation of parents who evacuated with children and want to create for them conditions of the best psychological life in new places. According to people thought such activity helps for children do not forget the history of Ukraine and saving of Ukrainian language and traditions.

Key words: evacuation children, parents, educational activity, Ukrainian language, history of Ukraine and traditions, Bila Tserkva district.

Вступ, актуальність. Запровадження освітньої волонтерської діяльності, що здійснюється для дітей переселенців, евакуйованих зі східних і південних регіонів України, зокрема до міста Біла Церква, Київської області, можна розглядати як приклад особливої освітньої праці, що виникла під час оголошення військового стану та необхідності виїзду сімей з дітьми з рідних місць проживання.

Даний вид освітньої праці має за мету забезпечення соціальної комунікації дітей різного віку (дошкільнят і учнів молодших класів), які втратили можливість відвідувати освітні заклади, де вони навчалися. В одній з бібліотек міста Біла Церква організовано комунікаційний простір, в межах якого організовано зустрічі дітей, у тому числі заняття з української мови, обмін необхідними речами, книжками, канцтоварами тощо.

Одним з організаторів цих заходів, зокрема щомісячного фестивалю з назвою «Моє ім'я – Україна», стала Ольга Озерян, член-кореспондент громадської організації «Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки "Полісся"». Не зважаючи на те, що попередній досвід її педагогічної праці пов'язаний з освітою дорослих, але у роботі з дітьми вона знайшла багато цікавого та побачила зовсім інший підхід до реалізації власних менеджерських здібностей. Тому даний досвід безумовно заслуговує на увагу освітніх працівників та розповсюдження в інших регіонах України, на що сподіваються автори статті.

1. Початок освітньої волонтерської праці.

Одну з перших публікацій про вищезгадану діяльність здійснено у газеті «Високий замок» [1], в якій представлено інтерв'ю авторки із символічною назвою «**Кожен має зробити свій внесок у майбутню Перемогу**». Фактично це короткий звіт про те, як все розпочиналося у літку 2022 р. Для організації заохочувальних заходів для дітей-переселенців було потрібне приміщення, розклад занять та відповідна мотивація. Тетяна Качанова, завідувачка Білоцерківської дитячої бібліотеки № 1 пішла на зустріч і дозволила проводити культурно-масові заходи у книгозбірні.

Але перші зустрічі дітей відбувались у Школі мистецтв, завдяки чому дана діяльність набула більш яскравих барв.

Спочатку через Facebook (група «Сонях») звернулися до переселенців, щоби їхні діти віком від 5 до 14 років взяли участь у **читанні віршів** про нашу державу українською мовою. Діти відгукнулися та охоче приходили до книгозбірні. У святковій атмосфері вони декламували вірші не лише про Україну, але і брали участь у Тарасових читаннях, також звучали поетичні твори і пісні на честь Дня Матері.

Практикувались українські посиденьки, на яких йшлося про родинні традиції Великодніх та інших свят у різних регіонах країни. Все це надихало дітей на колективну думку про те, що загально прийняті звичаї, рідна земля і рідна мова складають основу України як держави.

Після кожного заходу учасники отримували подарунки, а саме: одяг, рюкзаки, канцтовари, книжки тощо, що заохочувало їх до участі у наступних цікавих подіях.

Слід відмітити, що зараз понад 300 дітей охоплено зазначеними заходами. Поступово з'явилась спільна назва цих заходів - літературно-музичний фестиваль «Моє ім'я – Україна», який триває з 10 липня 2022 р.

Під час організації і проведення заходів основними помічниками були батьки дітей, вони допомагали у створенні сценаріїв, сортуванні речей для подарунків. Активну участь

брали у підготовці заходів працівники дитячої бібліотеки №1 та спонсори, зокрема Білоцерківській осередок товариства Червоного хреста, Управління освіти і науки міської ради, навіть працівники ринку «Бджілка». Місцева Асоціація учасників бойових дій також сприяла допомозі дітям переселенців. Істотно, що усім помічникам і небайдужим людям необхідно висловити щире подяку за участь у даній допомозі..

Серед заходів фестивалю назвемо вікторину «Які ми українці», розповіді «Поділись враженнями про книгу, яку прочитав влітку» та інші, що їх пропонують батьки.

У перспективі у Білій Церкві може бути створений своєрідний освітній центр для дітей війни за участю іноземних неурядових організацій.

Все це уможливило дітям переселенців зі Сходу та Півдня України розвинути свої таланти і здібності та у майбутньому здобути вищу освіту у кращих університетах Європи та Світу.

2. Необхідність подальших досліджень.

Вищенаведене можна розглядати як один з варіантів більш ґрунтовного науково-методичного дослідження, що пов'язане з вирішенням таких важливих проблем:

1) негативний вплив російськомовних засобів масової інформації та соціальних мереж на українізацію освітнього середовища (інформаційна війна);

2) недостатній рівень володіння українською мовою внутрішньо переміщених осіб (ВПО), зокрема із східно-південних територій, для вільного спілкування в україномовному середовищі;

3) низький рівень соціалізації дітей переселенців в наслідок дистанційного навчання, військового стану, ковідного карантину, неякісних україномовних освітніх послуг;

4) неусвідомлений підхід батьків щодо виховання дітей та занурення їх в україномовне середовище;

5) негативний досвід психологічної адаптації ВПО, зокрема дітей в україномовному середовищі.

Зв'язок цих проблем показано на рис. 1. «Українізація ВПО – виклики».

Рис. 1. Українізація ВПО – виклики

В організації та реалізації усіх заходів фестивалю бажано взяти участь викладачам

місцевих закладів вищої освіти та загальної середньої освіти, зокрема Білоцерківського національного аграрного університету, а також членів громадської організації «Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки "Полісся"», які проживають і працюють у місті Біла Церква.

3. Методичне і матеріальне забезпечення.

Усі заходи у рамках фестивалю потребують відповідного методичного і матеріального забезпечення, а головне мотиваційних дій до реалізації основної ідеї українізації ВПО, що неможливо без активної участі партнерів.

Можна розподілити підготовчі дії організаторів за стратегічним і тактичним напрямками, перший з яких це врахування заходів безпеки дітей і вчителів під час проведення занять. За змістом і формою розрізняємо планування різно векторних заходів, а саме:

1) **за змістом** це вірші про Україну, побажання Перемоги, відомості з історії України, народні традиції, ювілеї українських класиків, сімейні традиції, гуманітарна допомога, залучення до волонтерства;

2) **за формою** це літературно-музичні виступи, листи та малюнки воїнам на передову, вікторина (підготовка до незалежного зовнішнього оцінювання), майстер класи, читання творів класиків, родинні зустрічі, створення банку одягу та взуття, участь в організації фестивалю.

Вищенаведене потребує обов'язкового системного планування заходів фестивалю, як правило, один раз на місяць, та висвітлення подій у соціальних мережах, а саме: анотації, постселізи, подяки учасникам і спонсорам, запрошення до подальшої участі тощо.

4. Комунікаційний вплив і досягнення (рис. 2).

Неодноразово наголошувалось, що дуже важливим є пошук партнерів та спонсорів фестивалю, серед яких органи місцевого самоврядування (управління освіти, культури, соціального забезпечення), громадські організації, підприємці, волонтери, небайдужі громадяни і переселенці.

Рис. 2. Комунікаційний вплив і учасники

У сучасних умовах пошук партнерів можна здійснювати через соціальні мережі, знайомих, колег, публічних осіб, міжнародних організацій.

Актуальним і цікавим стає висвітлення заходів у соціальних мережах у вигляді анонсів, інформаційних повідомлень, висловлення подяк, тематичних дописів. Виступи на телебаченні та інтерв'ю для журналістів також сприятимуть поширенню позитивної інформації про даний вид освітньої волонтерської праці.

Висновки, рекомендації

1. Визначення на місцях актуальних проблем щодо інтеграції переселенців у приймаючий громаді та вирішення цих проблем у межах можливого, тобто передбачення коштів у місцевих бюджетах, створення ради внутрішньо переміщених осіб, волонтерська допомога тощо.

2. Проведення українізації це безперервний, живий процес популяризації української історії, мови, культури для мешканців країни, на яких вплинула жорстка русифікація, але попри це вони вважають себе громадянами України.

Представлена у статті освітня діяльність здійснюється за участю батьків, які виїхали разом з дітьми та намагаються зробити для них умови зменшення психологічного навантаження від перебування у нових місцях. На думку громадськості, така волонтерська праця сприяє відновленню знання української мови, історії України та збереженню українських традицій.

На сторінці у Facebook [8] можна побачити багато ілюстрацій з різних літературно-музичних заходів фестивалю, які викликають інтерес дітей та батьків. Дуже важливо, що атмосферу свята створюють і підсилюють національне вбрання приміщення і відповідний одяг учасників, що у свою чергу відповідає і підкреслює назву «Моє ім'я – Україна».

3. Поступове подолання ознак малоросійства має забезпечити гармонійний розвиток українського суспільства та побудову сучасної національної демократичної держави.

Діяльність у рамках заходів фестивалю «Моє ім'я – Україна» уможливить дітям переселенців зі Сходу та Півдня України розвинути свої таланти і здобути вищу освіту у кращих університетах Європи та Світу.

Автори статті сподіваються, що представлений досвід Білоцерківської громади може бути використаний як приклад для розвитку аналогічної освітньої діяльності в інших регіонах України, в яких перебувають переселенці з дітьми. Участь у такій діяльності академіків і членів-кореспондентів АМСКП надасть цим заходам більшої креативності і стане основою для нових науково-педагогічних досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Гальченко В. Кожен має зробити свій внесок у майбутню Перемогу. *Замкова гора*, 15 вересня 2023 р. С. 3.
2. Демиденко Т.°М. Інформаційна культура вчителя: навч. посіб. Черкаси, 2003. 96 с.
3. Козлакова Г., Ставицька І. Київські університети: особливості початку навчального року в умовах воєнного стану. *Вища освіта України*. 2022. № 4.
4. Козлакова Г., Коваленко О. Закарпатські університети та їх роль у збереженні педагогічного персоналу України під час евакуації. *Вища освіта України*. 2022. № 3. С. 65-71.
5. Озерян О. Л. Впровадження інтелектуальних технологій для формування творчої особистості у навчальному процесі: доповідь. *Матеріали міжвузівського науково-практичного Круглого столу «Соціально-психологічні технології формування особистості сучасного полівалентного фахівця: стратегія і методика викладання соціо-гуманітарного знання»*, (Ірпінь, 27 листопада 2014 р.). Ірпінь. 2014. С. 5.
6. Озерян О. Л. Розвиток інформаційно-аналітичної компетентності науково-педагогічних працівників. *Матеріали III Всеукраїнського круглого столу з міжнародною участю «Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України»* (Київ, 29 жовтня 2019 р.) / Київський національний університет будівництва і

архітектури, К.: ФОП Ямчинський О. В., 2019. С. 84-89.

7. Озерян О. Написання освітніх проєктів для українізації дітей переселенців. *Матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції «Інноваційні стратегії розвитку вищої освіти в умовах реалізації концепції навчання упродовж життя»* (м. Бар, 25 квітня 2024 р., Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені М. Грушевського). Бар, 2024. 12 с.

8. Навчальна сторінка Facebook. URL: <https://www.facebook.com/Olha.Ozerian/> (дата звернення: 14.08. 2024).

Ірина КУШНІРУК,
майстер виробничого навчання,
(ДПТНЗ «Житомирське вище професійне
училище сервісу і дизайну»)
irinayerohina76@gmail.com

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ РОБІТНИЧИХ КАДРІВ ШЛЯХОМ УПРОВАДЖЕННЯ НОВІТНІХ ВИРОБНИЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС

У статті актуалізовано проблему модернізації професійної підготовки робітничих кадрів. Доведено, що дієвим шляхом реалізації запиту на підготовку конкурентоспроможних робітників є впровадження у освітній процес закладів професійної (професійно-технічної) освіти новітніх виробничих технологій. На прикладі підготовки майбутніх робітників для швейного виробництва розкрито шляхи впровадження новітніх виробничих технологій у навчальний процес закладів професійної (професійно-технічної) освіти. Зроблено висновки про ефективність впровадження новітніх виробничих технологій у контексті створення стабільного запасу кваліфікації робітника.

Ключові слова: *робітничі кадри, майбутні робітники швейного виробництва, професійна підготовка, модернізація професійної підготовки, новітні виробничі технології, освітній процес, заклади професійної (професійно-технічної) освіти.*

The article updates the problem of modernization of professional training of workers. It is proved that an effective way to fulfill the demand for training competitive workers is to introduce new production technologies into the educational process of vocational (vocational) education institutions. Using the example of training future workers for garment production, ways of introducing new production technologies into the educational process of vocational (vocational) education institutions are revealed. Conclusions are drawn about the effectiveness of introducing new production technologies in the context of creating a stable reserve of worker qualifications.

Keywords: *labor force, future garment workers, vocational training, modernization of vocational training, latest production technologies, educational process, institutions of vocational (vocational and technical) education.*

Проблема сьогодення – підготовка конкурентоспроможних фахівців, забезпечення їх високого професійного рівня та мобільності, створення умов для максимального розкриття талантів і творчого потенціалу молодих робітників. З усіх освітніх галузей професійно-технічна освіта є максимально інтегрованою у виробництво. Без тісної, всебічної взаємодії з широким колом соціальних партнерів її подальший розвиток неможливий.

Якісна підготовка кваліфікованих робітників потребує творчого підходу викладачів та майстрів виробничого навчання професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ) до вибору змісту, форм, методів та засобів навчання, максимального використання досягнень сучасної педагогічної науки, нових педагогічних і виробничих технологій, матеріально-технічного забезпечення, кадрового потенціалу. Які мають бути орієнтованими не лише на передачу готових знань, а й відображати ідеї розуміння та визнання чужої точки зору, повагу до особистості, організації співпраці та самовираження в діяльності, в творчості, тобто на

формування комплексу особистісних якостей учнів.

Сучасне життя розвивається швидкими темпами, тому система професійної освіти повинна розвиватися, змінюватися.

Настала необхідність переходу від «передачі знань» до «навчання вчитися», «навчати жити». Сучасному учневі не так треба подати тему, як навчити осмислювати її, а він вже потім шукатиме інформацію, яка допоможе реалізувати проблему. Отож, повернути учням інтерес до вивчення спеціальних предметів, зробити навчання цікавим, посилити бажання учитися спонукати до пошуків – завдання педагога. Сприяти вирішенню поставлених перед освітою завдань мають інноваційні технології навчання.

Найважливіша риса сучасного навчання – його спрямованість на те, щоб навчити учнів не лише пристосовуватися, а й активно діяти в ситуаціях, які зазнали соціальних змін.

Інноваційна діяльність педагога професійної школи, пов'язана з проектуванням і реалізацією інноваційних технологій. Вона буде ефективною за умови наявності у нього системи прогностичних, проектувальних, конструктивних, організаційних, комунікативних, рефлексивних, аналітичних та інших умінь.

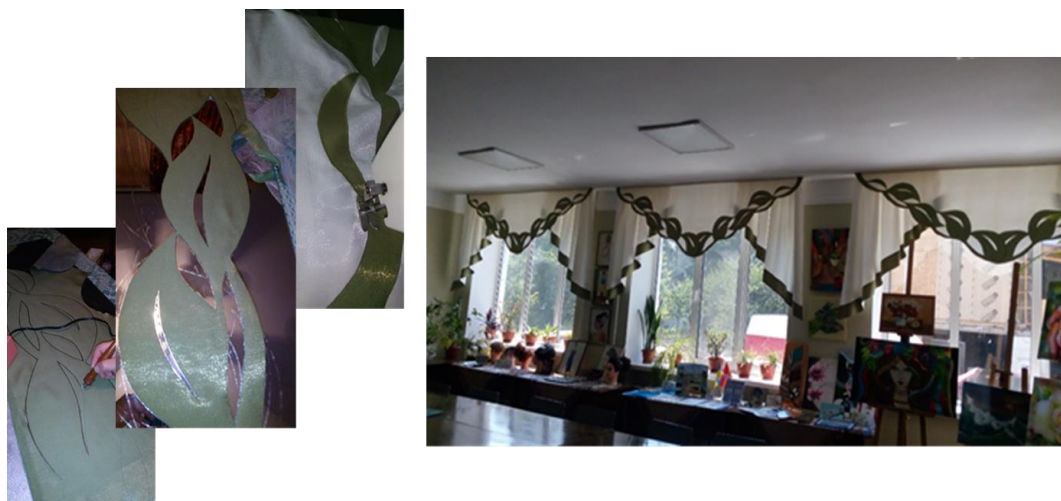
Кожен викладач має самостійно впроваджувати ефективні форми і методи навчання. Як правило, краще засвоєння нового матеріалу відбувається в процесі активної діяльності учнів за умови, коли в нього вносяться елементи новизни.

Найбільш популярними у педагогів професійної школи є такі педагогічні технології:

1. Діяльнісні, спрямовані на підготовку професіонала, здатного кваліфіковано розв'язувати виробничі завдання. Ці технології передбачають проведення аналізу виробничих ситуацій, розв'язання ситуативних виробничих завдань, ділові ігри, моделювання професійної діяльності в навчальному процесі, організацію професійно спрямованої дослідницько-пошукової роботи тощо (перегляд відео роликів, модифікація методів обробки швейних виробів з використанням сучасного обладнання – обробка виробів з трикотажу та стрейчових тканин,

виготовлення швейних виробів з використанням клейових матеріалів, тощо).

Розвивальні, спрямовані на професійний розвиток майбутнього фахівця, здатного творчо працювати, самостійно визначати способи і засоби вирішення проблемних виробничих ситуацій тощо. До цих технологій входять – проблемне навчання, навчальні дискусії, лабораторно-практичні роботи з елементами дослідництва, діяльності, ігри (позаурочна робота: робота в «Експрес-ательє» – виконання замовлень по ремонту та виготовленню швейних виробів, оздоблення виробів вишивкою на вишивальній машині, відвідування додаткових занять на тему «Виготовлення гольфа з трикотажних матеріалів», участь в конкурсах).

3. Особистісно орієнтовані, метою яких є формування активної, творчої особистості майбутнього фахівця, здатного самостійно будувати і коригувати свою навчально-пізнавальну діяльність. До цих технологій входить аудиторна (незначна) і позааудиторна самостійна діяльність учнів, робота за індивідуальним планом, дослідницька робота, метод проектів тощо (виконання дипломних робіт як творчі проекти).

Різноманітність інноваційних технологій робить процес навчання дійсно творчим, збуджує зацікавленість учнів, поліпшує розуміння і засвоєння матеріалу.

Сучасний урок передбачає підготовку не теоретиків, а гуманних, освічених людей; навчання не словом, а справою; проведення уроку не для учнів, а разом з ними; спрямування діяльності не на групу в цілому, а на особистість кожного учня; забезпечення повного засвоєння навчального матеріалу на уроці.

На уроках виробничого навчання з професії «Швачка» за темою «Обробка окремих деталей та вузлів швейних виробів. Волого-теплова обробка» впроваджуються такі технології в основу яких покладено групові форми навчання, для яких характерні такі ознаки:

- наявність у всіх її учасників спільної мети;
- поділ праці, функцій і обов'язків;

- співпраця і товариська допомога;
- суспільно корисна діяльність усіх і кожного члена зокрема;
- обсяг роботи, що її виконала група, завжди більший за обсяг роботи, виконаної кожним її членом, чи частиною групи зокрема.

Завдяки об'єднанню зусиль, взаємодопомозі, співробітництву, а також виявленню індивідуальних можливостей кожного члена групи ця форма роботи є досить перспективною та ефективною.

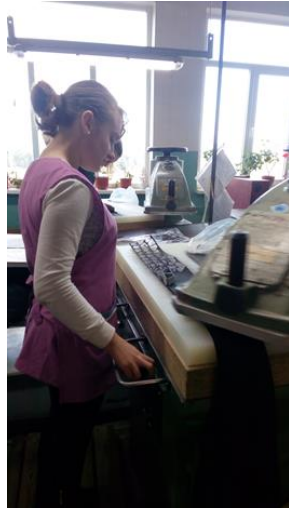
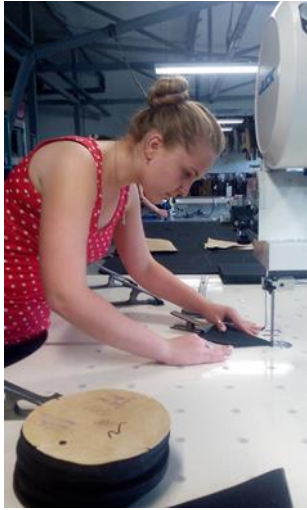
Свідченням того, що групова форма навчання як засіб впровадження інноваційних технологій набуває пріоритетного значення, є не лише значна кількість наукових досліджень та методичних розробок, але й факт все частішого застосування викладачами практиками-майстрами виробничого навчання цієї форми навчання на уроках.

Важливу роль у підготовці кваліфікованого робітника має виробнича практика, яка проходить на базі підприємств і є продовженням та розвитком теми соціального партнерства. Оскільки учні не тільки набувають знань та практичних навичок, але й вчаться працювати у колективі, нести відповідальність, планувати своє подальше професійне життя.

Сучасний робітник – повинен вміти застосовувати на практиці нові сучасні матеріали, знати їх властивості та технічні характеристики, володіти новими інструментами та обладнанням, мати практичний довід виконання робіт за інноваційними виробничими технологіями.

На регіональному ринку праці соціальні партнери-роботодавці надають перевагу тим випускникам, які володіють інноваційними виробничими технологіями, мають глибокі знання щодо планування, організації та здійснення комплексу робіт, а також мають досвід практичного використання цих знань. Випускник з таким рівнем професійної компетентності буде конкурентоспроможним та мобільним на ринку праці, займатиме активну соціальну позицію. ДНЗ «Центр сфери обслуговування м. Житомира» активно співпрацює з ТОВ «Грайф Флексіблс Україна», Житомирська філія СП ТОВ «РІФ-1» ФОП «Олівсон О.Я., ПП швейна фабрика «Марічка».

Висновки. Науково-технічний прогрес, який не оминув і швейну галузь, широке запровадження сучасної швейного обладнання та новітніх технологій виробництва потребує від професійно-технічної освіти підготовки конкурентоспроможних кваліфікованих робітників; готовності випускника ПТНЗ до постійного професійного саморозвитку та самовдосконалення, формування власної кар'єри, відповідальності за результати своєї професійної діяльності. Саме професійна, докорінно оновлена освіта, здатна створити стабільний запас кваліфікації робітника, що дасть змогу оперативно реагувати на швидкісні зміни технологій виробництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Гін А.О. Прийоми педагогічної техніки: Посібник для вчителів. Луганськ: Навчальна книга. Янтар, 2004.
2. Кравченко Г.Ю. Інноваційний процес у сучасній школі. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи: зб. наук. пр.* / Харків. держ. пед. ін-т ім. Г.С.Сковороди. / за заг. ред. В.І.Євдокимова, О.М.Микитюка. Харків, 2002. Вип. 17. С. 18-21.
3. Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ столітті. *Педагогічна газета*. 2001. Липень. С. 4.
4. Ніколасенко С.М. Інноваційний розвиток професійно-технічної освіти в Україні. К.: Книга, 2007.
5. Пехота О.М., Кітенко А.З., Лабарський О.М. Освітні технології. К.: А.С.К, 2000.
6. Підласий І.П. Як підготувати ефективний урок: Книга для вчителя. К.: Радянська школа, 1989. с. 13.

7. Пометун О.І., Пироженко Л.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб. К.: А.С.К., 2006.

8. Фурман А. Модульно-розвивальне навчання: принципи, умови, забезпечення. К.: Правда Ярославичів, 1997.

9. Химинець В.В. Інноваційна освітня діяльність. Ужгород: Інформаційно видавничий центр ЗППО, 2007.

УДК 37.015.311:373.3:51

*Аліна БОГАТИРЧУК,
здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)*

РОЗВИТОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ МАТЕМАТИКИ

У статті актуалізовано проблему розвитку інтелектуальних умінь учнів початкової школи у процесі вивчення математики. На основі експериментальних даних зроблено висновок, що основними особливостями розвитку інтелектуальних умінь молодших школярів є: переважання конкретно-образного мислення, обмежена здатність до абстракції, мислення дітей цього віку має виразну емоційну складову, вони часто сприймають інформацію крізь призму своїх емоцій і настрою, що впливає на їхнє розуміння та вирішення задач тощо. Зроблено висновок про необхідність розробки відповідного педагогічного інструментарію з опорою на отримані результати експериментальної роботи.

Ключові слова: *учні початкової школи, інтелектуальні уміння, розвиток інтелектуальних умінь, процес вивчення математики.*

The article addresses the problem of developing the intellectual skills of primary school students in the process of learning mathematics. Based on experimental data, it is concluded that the main features of the development of intellectual skills of younger schoolchildren are: the predominance of concrete-figurative thinking, limited ability to abstraction, the thinking of children of this age has a pronounced emotional component, they often perceive information through the prism of their emotions and mood, which affects their understanding and solving problems, etc. The conclusion is made about the need to develop appropriate pedagogical tools based on the results of experimental work.

Keywords: *primary school students, intellectual skills, development of intellectual skills, the process of learning mathematics.*

Постійне оновлення і відтворення інтелектуального потенціалу суспільства вимагає розробки нових концепцій розвитку і навчання учнівської молоді. Соціальне замовлення вимагає нової теорії інноваційної освіти, компонентом якої є інтелектуальні уміння учнів початкової школи. На розв'язування цих завдань спрямовані ряд державних документів, які окреслюють завдання сучасної школи, до яких відносимо навчити учнів робити обґрунтовані висновки, вирішувати проблеми та знаходити закономірності, що є важливими в багатьох сферах життя.

Інтелектуальний розвиток є неперервним процесом, який здійснюється на заняттях, у розв'язанні навчальних і життєвих ситуаціях. Іntenсивніше цей процес проходить під час активного засвоєння та творчого використання знань, умінь та навичок на уроках

математики.

Інтелектуальні уміння – це особливі дії, які формуються у процесі активної навчальної діяльності, є її результатом та відображають успішність перетворення інформації на основі розумових операцій [1, с. 25]. Інтелектуальні уміння молодших школярів мають свої особливості, які пов'язані з віковими та психологічними характеристиками дітей цього періоду розвитку. У початковій школі діти починають активно розвивати свої пізнавальні здібності, однак їх інтелектуальні уміння ще перебувають на початкових стадіях і поступово формуються під впливом навчання та соціального середовища.

З'ясовано, що основними особливостями розвитку інтелектуальних умінь молодших школярів є: переважання конкретно-образного мислення, обмежена здатність до абстракції, мислення дітей цього віку має виразну емоційну складову, вони часто сприймають інформацію крізь призму своїх емоцій і настрою, що впливає на їхнє розуміння та вирішення задач тощо.

На основі аналізу педагогічної літератури [1-2], критеріями та показниками рівнів сформованості інтелектуальних вмінь учнів початкової школи можемо вважати: мотиваційний (спрямованість на творчий характер мисленнєвої діяльності), когнітивний (уявлення про способи раціональної і творчої мисленнєвої діяльності), діяльнісний (володіння способами інтелектуально-творчої мисленнєвої діяльності). Відповідно до вказаних критеріїв та показників, рівнями розвитку інтелектуальних умінь учнів початкової школи є: низький (учні здатні розв'язувати тільки найпростіші завдання, які вимагають повторення матеріалу; відсутність самостійності, постійна потреба у допомозі вчителя), достатній (учні можуть виконувати завдання за зразком, самостійно розв'язують стандартні проблеми; обмеженість у використанні отриманих знань на практиці), високий (учні самостійно вирішують складні завдання, виявляють гнучкість мислення; використовують знання та вміння для вирішення нових проблем).

Досліджено рівні розвитку інтелектуальних умінь учнів початкової школи за допомогою комплексу діагностичних методик, а саме Короткий орієнтовний тест для діагностики рівня швидкості мислення, методики «Прості аналогії» для діагностики рівня логічності та гнучкості мислення, «Нісенітниця» для діагностики рівня логічності та гнучкості мислення, «Встановлення закономірностей для діагностики рівня аналітико-синтетичної діяльності учнів та «Виключення зайвого» для діагностики критичності мислення.

Результати дослідження на констатувальному етапі показали, що 8 учнів (32%) ЕГ та 6 осіб (22,2%) КГ мають низький рівень розвитку інтелектуальних умінь. Переважна кількість досліджуваних учнів (44%) експериментальної групи та 51,9% учнів контрольної групи мають достатній рівень розвитку інтелектуальних умінь. Досить незначна кількість учнів 24% в експериментальній групі та 25,9% у контрольній мають високий рівень розвитку інтелектуальних умінь учнів початкової школи на уроках математики.

З метою збільшення кількості учнів з високим рівнем розвитку інтелектуальних умінь на уроках математики було запропоновано використовувати компетентнісно-орієнтовані задачі. Компетентнісно-орієнтовані задачі відіграють важливу роль у розвитку інтелектуальних умінь учнів, оскільки вони спрямовані не лише на засвоєння знань, а й на формування здатності застосовувати ці знання в реальних життєвих ситуаціях [3]. Ці задачі сприяють розвитку ключових компетентностей, таких як уміння вирішувати проблеми, критично мислити, співпрацювати та знаходити креативні рішення.

Компетентісно-орієнтовані задачі потребують від учнів аналізу ситуацій, пошуку зв'язків між елементами проблеми та оцінки різних варіантів рішень. Це допомагає школярам розвивати вміння мислити логічно, здійснювати порівняння, виділяти головне та приймати обґрунтовані рішення.

Компетентісно-орієнтовані задачі значно сприяють розвитку інтелектуальних умінь учнів, оскільки вони спонукають школярів до самостійного мислення, пошуку рішень і застосування знань у практичній діяльності. Це допомагає формувати ключові компетентності, необхідні для сучасного життя, а також стимулює розвиток критичного, творчого і логічного мислення, що є основою інтелектуального розвитку.

За підсумками контрольного зрізу, 3 учнів (12%) ЕГ та 5 учнів (18,5%) КГ мають низький рівень інтелектуальних умінь. Достатній рівень інтелектуальних умінь мають 8 учнів експериментальної групи (32%) та 15 контрольної (55,6%). Більшість учнів з експериментальної групи мають високий рівень інтелектуальних умінь (56%). Тоді як у контрольній групі таких учнів виявилось лише 25,9%.

Таким чином, результати контрольного зрізу виявили збільшення кількості учнів з високим рівнем розвитку інтелектуальних умінь на 32% та зниження кількості учнів, які перебувають на низькому рівні на 20%.

Отримані дані свідчать про ефективність підібраних методів та форм розвитку інтелектуальних умінь учнів початкової школи на уроках математики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Аркавенко Н.В. До проблеми формування математичної компетентності молодших школярів. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 56(1). С. 126-129.
2. Атаманчук П. С. Навички, уміння, переконання – вищі орієнтири сформованості інтелектуальних та світоглядних якостей індивіда. *Перспективи та інновації науки (Серія "Педагогіка", Серія "Психологія", Серія "Медицина")*. 2023. № 11. С. 23-35.
3. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. К.: К.І.С., 2004. С. 47-53.

Марія БУЗНЯКОВА,
здобувачка першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 014.12 Середня освіта
(Образотворче мистецтво)
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Олександра ДУБАСЕНЮК,
доктор педагогічних наук, професор,
Заслужений працівник освіти України,
Почесний академік НАПН України,
Президент ГО «Академія міжнародного
співробітництва з креативної педагогіки "Полісся"»,
професор кафедри професійно-педагогічної,
спеціальної освіти, андрагогіки та управління
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)
dubasenyuk@ukr.net

Віта ПАВЛЕНКО,
доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри
професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління,
член-кореспондент ГО «Академія міжнародного
співробітництва з креативної педагогіки "Полісся"»
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)
pavlenko-vita@meta.ua

РЕАЛІЗАЦІЯ КРЕАТИВНОГО ПІДХОДУ В РОБОТІ ВЧИТЕЛЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

У статті проаналізовано значення креативного підходу у професійній діяльності вчителя образотворчого мистецтва. Розкрито основні методи та техніки, які сприяють розвитку творчих здібностей учнів. Описано педагогічні підходи, що забезпечують гармонійний розвиток художньої освіти через інноваційні та творчі методи навчання. Проаналізовано вплив креативного підходу на формування естетичного сприйняття та розвитку мистецького потенціалу учнів.

Ключові слова: креативність, креативний підхід, учитель образотворчого мистецтва, методика викладання, педагогічна діяльність.

The article analyzes the significance of a creative approach in the professional activities of art teachers. It outlines the primary methods and techniques that foster the development of students' creative abilities. Furthermore, it explores pedagogical approaches that support the harmonious development of art education through innovative and creative teaching methods. Additionally, it examines the impact of a creative approach on the formation of students' aesthetic perception and artistic potential.

Key words: Creativity, creative approach, art teacher, teaching methodology, pedagogical

activity.

Проблема креативного підходу актуалізується у сучасних умовах. Проаналізуємо різні підходи до категорії «креативність». Креативність – це здатність індивіда, що характеризується готовністю продукувати принципово нові ідеї, які відрізняються від традиційних або прийнятих моделей мислення [4]. Креативність у широкому розумінні охоплює творчі інтелектуальні здібності, зокрема здатність упроваджувати нові елементи в досвід роботи (за Ф. Барроном), генерувати оригінальні ідеї в контексті визначених або нових проблем (за М. Уаллахом), усвідомлювати наявні проблеми і суперечності, а також формулювати гіпотези про відсутні складові ситуації (за Е. Торренсом). Водночас креативність передбачає відмову від стереотипного мислення (за Дж. Гілфордом). Креативна особа характеризується схильністю до нетрадиційних підходів у розв'язанні завдань, здатністю до оригінальних і нестандартних дій, відкриттям нового та створенням унікальних продуктів [2].

В останні роки розвитком креативності майбутнього вчителя активно займаються українські науковці, а саме: О. Антонова (технологія розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів у процесі вивчення педагогічних дисциплін), І. Гриненко (розвиток креативності вчителів гуманітарного профілю), О. Дунаєва (формування креативності майбутнього вчителя), І. Подорожна (розвиток креативності майбутнього вчителя природничого профілю), В. Фрицюк (формування креативності майбутніх учителів музики), І. Шахіна (формування креативності у майбутніх вчителів математики) та інші [4].

Креативний підхід реалізує творчі можливості людини в різних аспектах діяльності, зокрема в розвитку мисленні, почуттях й спілкуванні. Такий підхід включає здатність генерувати оригінальні ідеї у середовищі, беручи до уваги як дивергентне мислення, так і творчий інтелект. Креативність характеризується кількома факторами, такими як *швидкість* (кількість ідей за одиницю часу), *оригінальність* (здатність генерувати рідкісні ідеї), *сприйнятливість* (чутливість до незвичайних деталей і готовність до гнучкого мислення) і *метафоричність* (здатність працювати в нестандартних умовах). контексти). Креативний підхід до професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів наголошує на генеруванні нових ідей, концепцій і проєктів замість простого вирішення готових завдань [2].

Постановка проблеми. В умовах сучасної освіти виникає потреба в інтеграції інноваційних технологій навчання, що дозволяє реалізувати креативний підхід у процесі навчання образотворчого мистецтва. Упровадження таких технологій, як цифрові платформи та мультимедійні засоби, дає змогу створювати віртуальні творчі середовища, де учні можуть розвивати креативність через інтерактивні завдання, проєкти та експерименти [1, с. 3]. Це значно розширює можливості педагогів у формуванні компетентностей, необхідних для сучасної мистецької освіти [1, с. 5].

Проте існують певні труднощі щодо впровадження інноваційних технологій у креативне навчання образотворчого мистецтва, зокрема через відсутність відповідної матеріально-технічної бази, недостатній рівень технічної підготовки вчителів та обмежений доступ до спеціалізованого програмного забезпечення. Виявлені перешкоди можуть негативно вплинути на ефективність креативного навчання та обмежити можливості учнів для експериментування і дослідження у віртуальному середовищі [1, с. 7].

Незважаючи на ці труднощі, існують ефективні методи їх подолання, які сприяють підвищенню якості навчання образотворчого мистецтва. Наприклад, використання методу перевернутого класу сприяє розвитку креативного мислення, тому що дозволяє учням

самостійно опрацьовувати основні теоретичні відомості, а на уроках зосереджуватися на практичних завданнях і творчих проєктах [1, с. 5]. Водночас, інноваційні технології можуть бути використані для створення інтерактивних навчальних матеріалів, які надихають учнів на творчість і відкривають нові шляхи для художнього самовираження, що сприяє їхньому загальному розвитку як творчих особистостей [1, с. 6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтеграція креативного підходу в навчальний процес та його вплив на розвиток творчості в образотворчому мистецтві стали об'єктом уваги багатьох науковців. Зокрема, Дж. Гілфорд, П. Торренс та Е. де Боно розробили розвивальні креативні методики, які широко впроваджуються в шкільній практиці. У психології та педагогіці створено та реалізовано різноманітні програми та методики розвитку креативності, зокрема дослідження О. Яковлевої, В. Моляко, які доводять ефективність креативних методів у освіті [5].

Образотворче мистецтво як засіб розвитку креативної особистості розглядається в різних наукових галузях. Його вплив на формування креативності досліджують такі філософи, як Є. Басін, І. Зязюн, Л. Коган, Г. Шевченко. Мистецтвознавці, такі як В. Аронов, М. Волков, Е. Маймін, Ф. Шміт, наголошують на його естетичних аспектах. У психології питання творчості розглядають О. Бакушинський, В. Кузін, а педагоги В. Вільчинський, В. Кузь, М. Лещенко, Л. Масол, М. Миропольська, Б. Неменський, О. Рудницька та Г. Тарасенко розробляють методики, що сприяють розвитку художніх здібностей у дітей [5].

Водночас залишається недостатньо дослідженим питання впливу креативного підходу на підвищення мотивації учнів до навчання, а також на формування їх професійної компетентності. Зокрема, потребують подальшого вивчення методики, які сприятимуть інтеграції креативного підходу в педагогічну діяльність і дозволять глибше вивчити освітні можливості в галузі образотворчого мистецтва учнів усіх вікових категорій [5].

Мета статті – проаналізувати інноваційні технології, зокрема цифрові, які сприяють розвитку креативності на уроках образотворчого мистецтва.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку освіти все більшої актуальності набуває інтеграція інноваційних технологій у процес навчання образотворчого мистецтва. Одним із ключових аспектів цього процесу є створення віртуальних навчальних середовищ, які дозволяють учням практикувати творчі навички та експериментувати з медіа цифровим мистецтвом. Наприклад, використання програмного забезпечення для створення тривимірних моделей, а також платформ, що підтримують віртуальну реальність, сприяє розвитку просторового мислення та глибшому розумінню техніки композиції. Віртуальні технології також відкривають учням нові горизонти для роботи з різними формами мистецтва, які раніше були недоступні в традиційних класах [7].

Ключову роль у цьому відіграють такі методи навчання, як перевернутий клас, що дозволяє учням самостійно вивчати теоретичний матеріал, а потім використовувати уроки для спільного створення та обміну ідеями. У цьому форматі навчання учні можуть глибше заглибитися в тему, мають можливість обговорити власні висновки та погляди в класі, що стимулює інтелектуальний та емоційний розвиток. Такий підхід також сприяє розвитку креативного мислення, оскільки учні активно взаємодіють один з одним, навчаються спілкуватися, співпрацювати та критично оцінювати ідеї один одного [10].

Крім того, активне використання інноваційних технологій, таких як цифрові платформи для спільної роботи, інтерактивні дошки та програми для малювання, дозволяє розширити можливості художнього самовираження. Ці інструменти не тільки полегшують процес навчання, але й дають учням свободу експериментувати з різними техніками та медіа,

що розвиває їхню винахідливість і сміливість у творчості. Інтерактивні платформи, наприклад, дозволяють створювати спільні проєкти в режимі реального часу, де учні можуть разом працювати над композиціями чи мистецтвом, обмінюватися ідеями та підказками [1, с. 6].

Дослідження доводять, що інтеграція інноваційних технологій не лише сприяє розвитку креативного мислення, а й допомагає розширити спектр художніх засобів, які учні можуть використовувати у своїй практиці. Такі методи навчання дають можливість створювати більш гнучкі та адаптивні освітні середовища, де кожен учень може працювати у власному темпі та відповідно до своїх інтересів. Це створює сприятливе середовище для розвитку самостійності та ініціативи учнів, які є важливими компонентами креативного підходу, оскільки в процесі самостійного навчання вони набувають навичок відповідального ставлення до власного розвитку [6]. Завдяки використанню різних методів, таких як проєктне навчання, учні мають можливість брати участь в індивідуальних або групових проєктах, де вони можуть реалізувати власні ідеї, поєднуючи теоретичні знання з практичними завданнями. Це допомагає розвинути важливі для художньої творчості навички, такі як візуальне мислення, увага до деталей і здатність до самовиправлення. Як наслідок, інтеграція таких методів навчання в навчальний процес дозволяє не лише формувати мистецькі навички, а й сприяє естетичному розвитку та самореалізації учнів через творчість, готуючи їх до ролі митців, здатних самостійно генерувати ідеї та втілювати їх у життя [8].

Для забезпечення гармонійного розвитку мистецької освіти шляхом інноваційно-креативних методів навчання можна застосувати декілька ключових педагогічних підходів, які дозволяють оптимально розкрити потенціал учнів у галузі образотворчого мистецтва.

По-перше, креативний підхід сприяє розвитку творчих здібностей учнів, орієнтуючи їх на самостійне розв'язування художніх завдань, експериментування з різними техніками. Використовуючи такий підхід, викладач створює атмосферу свободи та самовираження, що дозволяє учням реалізувати свої ідеї без обмежень. Креативний підхід включає проєкти, де учні мають можливість експериментувати з кольорами, текстурами та формами, що стимулює їх до пошуку інноваційних рішень та розвитку власного художнього стилю [2, с. 120–121; 6].

Наступним важливим підходом є інноваційний підхід, який орієнтований на інтеграцію новітніх технологій у навчальний процес. Це може включати використання цифрових інструментів, таких як графічні планшети, спеціалізовані програми для малювання або інтерактивні дошки. Інноваційні методи навчання дозволяють учням працювати в цифровому середовищі, що розширює їхні можливості для творчого самовираження та дозволяє створювати сучасні твори мистецтва. Наприклад, на уроках можна використовувати мультимедійні презентації, які надають доступ до візуальних матеріалів зі світової історії мистецтва, даючи учням можливість аналізувати та порівнювати різні художні стилі в інтерактивній формі [2, с. 119-120; 7]. Крім того, діяльнісний підхід забезпечує залучення учнів до активної участі в навчальному процесі через практичні завдання, орієнтовані на дослідження та експеримент. Викладач може запропонувати проєкти, які передбачають створення творів у різних жанрах і техніках, таких як графіка, живопис чи скульптура [2, с. 101-102]. Завдяки такому підходу учні навчаються застосовувати набуті знання на практиці, розвиваючи свої вміння та набуваючи нових навичок. Практичний підхід також сприяє розвитку навичок критичного мислення, оскільки учні аналізують свою роботу, діляться враженнями з однокласниками та обговорюють художні ідеї [9]. Творчий підхід учителя підвищує інтерес до образотворчого мистецтва через участь учнів у творчих завданнях, що вимагають від них унікальних рішень. Наприклад, вони можуть виконувати творчі проєкти,

які потребують поєднання кількох різних технік чи стилів. Це стимулює їх до самовираження та формування індивідуального художнього стилю. Креативний підхід допомагає учням виходити за рамки стандартних завдань, досліджувати нові матеріали та методи, що сприяє глибшому розумінню мистецтва та естетики [2, с. 119; 7].

Отже, креативний, інноваційний, діяльнісно-творчий підходи забезпечують гармонійний розвиток мистецької освіти, активізуючи інтерес учнів до навчання, загострюючи їх увагу та сприяючи розвитку творчих здібностей. Застосування інноваційних технологій та креативних методів навчання дозволяє не лише вдосконалювати художні здібності, а й сприяє загальному естетичному розвитку учнів, готуючи їх до самостійного творчого самовираження та розуміння різноманітних аспектів образотворчого мистецтва.

Креативний підхід також відіграє ключову роль у формуванні естетичного сприйняття учнів, закладаючи основи для глибшого розуміння мистецтва. Через використання креативних методів, учні навчаються аналізувати ідеї, відчувати красу й гармонію навколишнього світу та розвивати власне сприйняття кольору, текстури та форми. Цей підхід допомагає їм розвинути здатність оцінювати художні твори, формуючи критичне мислення та естетичну чутливість. Водночас стимулюючи мистецький потенціал, креативний підхід надає можливість для особистісного розвитку, оскільки учні здобувають навички візуального мислення та здатність інтерпретувати образи, що дозволяє їм розширити власне бачення та глибше розуміти мистецтво в його різноманітних проявах [3]. Крім того, креативний підхід стимулює мистецький потенціал учнів, даючи їм можливість виражати себе через мистецтво, експериментуючи з новими техніками та засобами. Використовуючи інноваційні інструменти, такі як цифрові планшети, програми для малювання та інтерактивні освітні платформи, учні можуть практикувати художні навички в інтерактивному середовищі, що дозволяє їм отримувати миттєвий зворотний зв'язок та вдосконалювати свої роботи в реальному часі [7]. Такий підхід не тільки розвиває їхні технічні вміння, але й формує впевненість у власних силах та заохочує до подальшого дослідження й створення власних художніх проєктів. У результаті, завдяки креативному підходу, учні стають більш відкритими до самовираження, що є невід'ємною частиною художнього розвитку, оскільки вміння передати свої думки і почуття через образотворче мистецтво сприяє як особистісному, так і професійному зростанню [7].

Таблиця 1

Етапи реалізації креативного підходу у викладанні образотворчого мистецтва

<i>Етап</i>	<i>Опис</i>	<i>Методи</i>	<i>Результат</i>
<i>Підготовчий етап</i>	Ознайомлення учнів з основами креативності та її важливістю.	- Лекції - Дискусії	- Розуміння значення креативності
<i>Виконавчий етап</i>	Реалізація креативних ідей у навчальному процесі.	- Практичні заняття - Творчі проєкти	- Створення оригінальних мистецьких робіт
<i>Аналіз та оцінювання</i>	Оцінка результатів творчої діяльності учнів.	- Рецензії - Групові обговорення	- Визначення сильних і слабких сторін у творчому процесі

<i>Рефлексія</i>	Обговорення досвіду реалізації креативного підходу та його впливу на навчання.	- Відкриті заняття - Обговорення результатів	- Розуміння важливості креативності у навчальному процесі
------------------	--	---	---

Висновки. Креативний підхід у роботі вчителя образотворчого мистецтва є важливим чинником, що визначає успішність навчально-виховного процесу та становлення учнів як творчих особистостей. Інтеграція інноваційних технологій у викладанні образотворчого мистецтва сприяє не лише модернізації навчального процесу, а й формуванню естетичного сприйняття та художнього потенціалу учнів. Сучасний педагог повинен володіти теоретичними знаннями та практичними навичками реалізації креативного підходу, що дозволяє забезпечити цілеспрямований художньо-творчий розвиток учнів та підтримувати їх стійкий інтерес до мистецтва.

Перспективи подальшого аналізу. Актуальною проблемою постають подальші дослідження ефективності конкретних інноваційних методів і технологій навчання образотворчого мистецтва, а також вивчення впливу цих методів на формування творчого мислення учнів. Важливо продовжити дослідження у напрямку підвищення ролі співпраці вчителів, учнів та батьків щодо підтримки та розвитку мистецької освіти, а також вивчити вплив культурологічних аспектів на реалізацію творчого підходу в освітньому процесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Bilan V., Hromadskyi R., Zavadzka H., Suslenska O., & Yaloha T. The Role of Innovative Educational Technologies in the Training of Specialists in the Field of Culture and Arts: European Experience. Київ: І.К. Карпенка-Карого Київський національний університет театру, кіно і телебачення, 2024. С. 3; 5-7.
2. Дубасенюк О. А. Методологія та методи науково-педагогічного дослідження: навч.-метод. посіб. Житомир: Полісся, 2018. С. 101-102; 119-121.
3. Гордійчук О. В., Піддубна О. М. Розвиток естетичної культури молодших школярів засобами образотворчого мистецтва. *Інноваційний досвід педагогів дошкільної та початкової освіти Житомирщини*: зб. наук.-метод. праць / ред. В.Є. Литньова, Н.Є. Колесник. Житомир, 2012. С. 258-260.
4. Павленко В. В. Креативність учителя як чинник розвитку педагогічної творчості. *Формування дидактичної компетентності педагогів дошкільної та початкової освіти*: зб. наук.-метод. праць. Київ, 2015. С. 2-3.
5. Павленко В. В. Розвиток креативності учнів початкової школи засобами образотворчого мистецтва. *Проблеми освіти*. 2019. Вип. 92. С. 106-111.
6. Піддубна О. М. Формування мистецької культури школярів за допомогою творів живопису. *Сучасна українська освіта: стратегії та технології навчання молоді і дорослих*: зб. наук. праць VI Міжнар. наук.-прак. інтернет-конф. Київ, 2019. С. 1-4.
7. The Art of Education University. 10 Ways Technology Can Enhance the Art Room. URL: <https://theartofeducation.edu/2019/03/10-ways-technology-can-enhance-the-art-room/> (дата звернення: 15.09. 2024).
8. The Art of Education University. The Ultimate Guide to Project-Based Learning in Your

Art Room: 3 Benefits and 5 Steps. URL: <https://theartofeducation.edu/2023/11/nov-the-ultimate-guide-to-project-based-learning-in-your-art-room-3-benefits-and-5-steps/> (дата звернення: 13.07. 2024).

9. National Gallery of Art. Teaching Critical Thinking Through Art. URL: <https://www.nga.gov/audio-video/teaching-critical-thinking-through-art.html> (дата звернення: 18.10. 2024).

10. Flipped Classrooms. URL: <https://bokcenter.harvard.edu/flipped-classrooms> (дата звернення: 07. 09. 2024).

*Лариса ДОЛІНСЬКА,
здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 231 Соціальна робота
(ДЗ «Луганський державний університет
імені Траса Шевченка», м. Полтава, Україна)*

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ САМОВДОСКОНАЛЕННЯ СУЧАСНОЇ ЖІНКИ В ДІЯЛЬНОСТІ ЖІНОЧИХ КЛУБІВ

У статті актуалізовано проблему діяльності жіночих клубів як осередків самовдосконалення сучасної жінки. Визначено основні напрями діяльності жіночих клубів в Україні. Наголошено на їх просвітницькому, здоров'язбережувальному, громадському, громадянському, культурно-освітньому потенціалі у самореалізації жінки. Закцентовано увагу на базових принципах діяльності жіночих клубів (індивідуальний підхід, добровільність, взаємопідтримка, неперервність розвитку), окреслено їх роль у досягненні мети їх діяльності. Спрогнозовано розвиток діяльності жіночих клубів у напрямі розробки програм діяльності та впровадження її у форматі он-лайн.

Ключові слова: жіночі клуби, самовдосконалення, соціально-педагогічна діяльність, особистісний розвиток, гендерна рівність, сучасна жінка.

The article updates the problem of women's clubs as centers of self-improvement of modern women. The main directions of women's clubs in Ukraine are determined. Their educational, health-preserving, public, civic, cultural and educational potential in women's self-realization is emphasized. Attention is focused on the basic principles of women's clubs (individual approach, voluntariness, mutual support, continuity of development), their role in achieving the goal of their activities is outlined. The development of women's clubs in the direction of developing activity programs and implementing them in an online format is predicted.

Keywords: women's clubs, self-improvement, social and pedagogical activity, personal development, gender equality, modern woman.

У сучасному суспільстві жінка відіграє багатогранну роль, що охоплює професійну самореалізацію, сімейне життя, громадську активність та особистісний розвиток. Проте швидкі соціокультурні зміни, виклики гендерної нерівності та зростаючий темп життя ставлять перед жінками нові вимоги щодо їхньої адаптивності, знань та навичок. У цьому контексті жіночі клуби виступають інструментом соціально-педагогічної підтримки, що сприяє розкриттю потенціалу жінок, їхньому самовдосконаленню та інтеграції в суспільство.

Актуальність теми обумовлена необхідністю пошуку ефективних підходів до організації діяльності жіночих клубів, які б забезпечували сучасним жінкам умови для особистісного і професійного зростання, зміцнення емоційного здоров'я та підвищення якості життя. Особливу увагу слід приділити соціально-педагогічним засадам, які можуть стати основою для розробки нових програм та стратегій самовдосконалення [1; 2].

Певний вплив на дослідження проблеми розвитку особистості жінки зробили зарубіжні концепції особистості А. Адлера, А. Маслоу, Г. Олпорта, К. Роджерса, З. Фрейда, Е. Фрома, В. Штерна, Е. Еріксона, К. Юнга та ін. Розвиток жіночої проблематики

розглядається у працях Л. Бондаренко, Є. Весельницької, О. Вовченко, Л. Ожигової, О. Стасенко, Н. Шевченко та ін. Деякі аспекти жіночої професійної самореалізації та самоактуалізації досліджували Т. Вівчарик, В. Кутішенко, В. Гупаловська, О. Мірошніченко та ін.

Розробкою проблем жіночого спілкування, можливості самореалізації жінок в різних сферах (політичній, професійній, громадській) фахово займалися Т. Пономаренко, М. Скорик, Т. Титаренко, Т. Бендас, Т. Говорун, І. Ратман-Ліверська, А. Глінка та ін.

Однак потенціал жіночого клубу як засіб самовдосконалення жінки науковцями практично не розглядається. Тому *метою статті* є окреслення специфіки діяльності жіночих клубів як осередків розвитку та самовдосконалення сучасної жінки.

Жіночі клуби є спільнотами, які об'єднують жінок із спільними інтересами, цінностями та прагненнями до розвитку. Вони створюють особливе середовище, де кожна жінка може відчувати підтримку, знайти нові можливості для самореалізації та поділитися своїм досвідом. У таких клубах зосереджуються на формуванні атмосфери довіри та взаємодопомоги, яка сприяє обговоренню актуальних тем, навчанню, обміну досвідом і засвоєнню нових компетенцій. Це середовище стає потужним майданчиком для особистісного та професійного розвитку, розширення соціальних зв'язків та формування активної життєвої позиції [4].

Ключовим напрямом діяльності жіночих клубів є просвітницька діяльність. Учасниці отримують можливість брати участь у різноманітних тренінгах, семінарах, лекціях, які спрямовані на підвищення рівня професійних знань, культурної освіченості та психологічної грамотності. Це дозволяє жінкам удосконалювати свої навички, краще адаптуватися до вимог сучасного світу і реалізовувати себе в різних сферах [6].

Окрім цього, жіночі клуби сприяють зміцненню емоційного здоров'я своїх учасниць. Вони забезпечують можливість участі у групах взаємопідтримки, де жінки можуть обговорювати свої особисті проблеми, ділитися переживаннями та отримувати моральну підтримку. Така діяльність сприяє зниженню рівня стресу, розвитку впевненості у власних силах та зміцненню емоційної стійкості.

Напрямом діяльності жіночих клубів є також розвиток лідерських навичок серед учасниць. Жіночі клуби надихають жінок на громадську активність, підтримують їхні ініціативи у реалізації благодійних заходів, соціальних проєктів та інших суспільно значущих ініціатив. Це дозволяє жінкам розвивати свої організаторські здібності, відповідальність та здатність впливати на життя громади [4, с. 146-148].

Культурно-дозвіллевий напрям діяльності жіночих клубів – це організація різноманітних заходів, спрямованих на розкриття творчого потенціалу учасниць. Це можуть бути майстер-класи з мистецтва, вечори літератури, культурні подорожі чи інші події, які допомагають гармонійно розвивати особистість та збагачувати внутрішній світ.

Соціально-педагогічні засади діяльності жіночих клубів базуються на низці принципів, які забезпечують ефективність їх функціонування та сприяють всебічному розвитку учасниць. Одним із ключових принципів є принцип індивідуального підходу, що передбачає врахування унікальних потреб, інтересів, життєвих обставин та рівня підготовки кожної жінки. Це означає, що програми, заходи та навчальні модулі в рамках клубу адаптуються під особливості учасниць, створюючи сприятливі умови для їхнього особистісного зростання. Такий підхід допомагає жінкам розкрити свої сильні сторони, визначити власні цілі та знайти шляхи для їх досягнення [7].

Ще одним принципом є добровільність. Членство у жіночих клубах базується на

добровільному бажанні жінок приєднатися до спільноти, що гарантує високу мотивацію до участі. Завдяки добровільності створюється атмосфера свободи вибору та самовираження, що є елементом особистісного розвитку. Жінки, які самостійно обирають діяльність клубу, виявляють більшу зацікавленість у досягненні результатів, що позитивно впливає на їхню самооцінку та ефективність самореалізації.

Принцип взаємопідтримки є основою соціально-педагогічної роботи жіночих клубів. Учасниці знаходять у клубі середовище довіри та взаємодопомоги, де вони можуть відкрито обговорювати свої проблеми, ділитися досвідом і отримувати необхідну підтримку. Цей принцип сприяє згуртованості спільноти та розвитку колективного духу. Жінки відчують, що не залишаються сам-на-сам зі своїми викликами, а мають можливість звернутися за допомогою до інших учасниць, що зміцнює їхню впевненість у власних силах та сприяє подоланню труднощів [2].

Особливе значення має принцип неперервності розвитку, який підкреслює потрібність постійного вдосконалення особистісних і професійних якостей жінок. Жіночі клуби створюють програми, що передбачають систематичне навчання, обмін досвідом, розвиток нових компетенцій та оволодіння актуальними знаннями. Завдяки цьому учасниці мають змогу не лише підтримувати свої навички на належному рівні, але й постійно вдосконалювати їх, відповідаючи на виклики сучасності [8].

Таким чином, жіночі клуби відіграють роль у процесі самовдосконалення своїх учасниць, створюючи середовище, де кожна жінка може розвивати свої здібності, отримувати нові знання та розширювати власні горизонти. Одним із ключових аспектів самовдосконалення в жіночих клубах є розвиток комунікативних навичок. Участь у різноманітних дискусіях, тренінгах та семінарах дозволяє жінкам покращити здатність аргументувати свою точку зору, слухати співрозмовника та висловлювати свої думки чітко й переконливо. Вміння ефективно комунікувати допомагає будувати гармонійні стосунки як у особистому, так і в робочому житті, а також сприяє розвитку лідерських якостей.

Іншим аспектом є здобуття нових знань і навичок. Програми, що пропонують жіночі клуби, охоплюють широкий спектр тем, які стосуються різних сфер життя. Це можуть бути курси та тренінги з психології, де жінки можуть навчитися краще розуміти себе та інших, а також розвивати емоційну інтелігентність.

Крім того, клуби пропонують заняття з фінансової грамотності, управління часом, підприємництва та інших тем, що дозволяють жінкам бути більш впевненими у своїх діях, приймати обґрунтовані рішення та мати змогу краще управляти своїми фінансами і ресурсами. Це знання робить їх більш конкурентоспроможними на ринку праці, сприяє досягненню особистих цілей та дозволяє реалізовувати потенціал у різних сферах [8].

Попри те, що жіночі клуби містять вагомий соціальний потенціал для України, в нашій державі їх розвиток, на жаль, знаходиться лише на початковому етапі. Згідно останніх інформаційних даних Державної служби статистики станом на початок 2022 року було зареєстровано 2398 жіночих клубів, що складає лише 2,8 % від загальної кількості громадських об'єднань в Україні. У порівнянні: кількість професійних об'єднань сягає 8181 одиниць (10,3%), молодіжних клубів та організацій 7935 одиниць (9,5%), громадських об'єднань ветеранів і інвалідів 7236 одиниць (8,5%) [1; 2].

Статистичні дані з цього питання до початку військової агресії відображають наявність відповідних проблем, що стримували та стримують участь жінок у діяльності жіночих клубів. Разом з тим, саме у активному соціальному середовищі, а не поза ним, формується і втілюється у життя громадська позиція жінки, розкриваються її професійні та

ділові якості, з'являється можливість реалізувати творчий та інтелектуальний потенціал. Ставши членом жіночого клубу кожна учасниця отримує досвід, спілкування, розвиток, підтримку, має приклади успішних жінок, які надихають та мотивують. Жіночий клуб в наш час це майданчик для розвитку, спілкування та підтримки жінок всіх вікових категорій, різнобічних інтересів та думок.

У розробці програм діяльності жіночих клубів мають брати участь місцеві культурні інституції з урахуванням інтересів найменш привілейованих груп, наявної гендерної нерівності та економічних перешкод, роблячи культурне дозвілля жінки більш доступним. При плануванні заходів культурні інституції мають звертати увагу на час проведення заходів, необхідність супроводжувати дітей в заклади освіти, пристосування простору для жінок із дітьми, вартість послуг тощо. Подальше дослідження пов'язуємо із розробкою програми діяльності жіночого клубу та впровадження її у форматі он-лайн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті європейської стратегії України. К.: Центр Разумкова; Видавництво «Заповіт», 2016. 244 с. URL: <https://razumkov.org.ua/upload/Gender-FINAL-S.pdf> (дата звернення: 18.09. 2024).
2. Гендерні стереотипи та ставлення громадськості до гендерних проблем в українському суспільстві: колективна монографія; під заг. ред. Ю. Саєнко / Проект розвитку ООН. К.: Центр соціальних експертиз Інституту соціології НАН України, 2007. 145 с. С. 130-144.
3. Георгізова І. Л. Становлення державної політики України щодо забезпечення прав жінок. *Право України*. 2006. № 10. С. 106-108.
4. Георгізова І. Л. Створення жіночих громадських структур в період розбудови української державності (1991-2008). *Гуржіївські історичні читання*. 2012. Вип. 5, С. 146-148.
5. Грабовська І. Проблеми і перспективи жінки в сучасній українській політиці. *Сучасність*. 2001. № 6. С. 54.
6. Громадська організація «Спілка жінок Чернігівщини». URL: <http://wu.cn.ua/> (дата звернення: 27.08. 2024).
7. Громадська організація «Українська Жіноча Варта» – 2018. URL: <https://www.prostir.ua/?organization=hromadska-orhanizatsiyaukrajinska-zhinocha-varta> (дата звернення: 27.09. 2024).
8. Громадська організація «Фундація «жіноча ініціатива». *Всеукраїнська мережа осередків гендерної освіти*. 2018. URL: <https://gendercenter.sumdu.edu.ua/index.php/aboutus/373-hromadskaorhanizatsiia-fundatsiia-zhinocha-initsiatyva> (дата звернення: 14.09. 2024).

*Роман ДЯДЮШКІН,
здобувач третього
(освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальності 015 Професійна освіта
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)
rd.rd.2250@gmail.com*

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ І ПЕРСПЕКТИВИ

У статті актуалізовано проблему цифровізації освітнього процесу як одного із шляхів адаптації освітніх закладів до нових вимог ринку праці, підвищення доступності освіти та забезпечення її якості. У зазначеному контексті проаналізовано сучасні виклики цифровізації освітнього процесу та визначено перспективи розвитку професійної підготовки майбутніх ІТ-фахівців для створення освітніх веб-ресурсів.

***Ключові слова:** цифровізація, цифровізація освітнього процесу, виклики та перспективи розвитку підготовки ІТ-фахівців, освітні веб-ресурси.*

The article addresses the issue of digitalization of the educational process as one of the ways to adapt educational institutions to new labor market requirements, increase the accessibility of education and ensure its quality. In this context, the current challenges of digitalization of the educational process are analyzed and the prospects for the development of professional training of future IT specialists for the creation of educational web resources are identified.

***Keywords:** digitalization, digitalization of the educational process, challenges and prospects for the development of training of IT specialists, educational web resources.*

Актуальність проблеми. У сучасних умовах глобальної цифровізації освітній процес стає все більш залежним від інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Це пов'язано з необхідністю адаптації освітніх закладів до нових вимог ринку праці, підвищення доступності освіти та забезпечення її якості. Законодавче регулювання цифровізації освіти в Україні визначається такими документами, як Закон України «Про освіту» [1].

Мета дослідження: проаналізувати сучасні виклики цифровізації освітнього процесу та визначити перспективи розвитку професійної підготовки майбутніх ІТ-фахівців для створення освітніх веб-ресурсів.

Виклад основних положень. Цифровізація освіти в умовах глобальних криз, таких як пандемія COVID-19 і війна в Україні, значно підвищила актуальність підготовки кваліфікованих ІТ-фахівців, здатних створювати сучасні освітні веб-ресурси. Освітні заклади стикаються з необхідністю не лише модернізувати існуючі навчальні програми, але й забезпечувати цифрову інтеграцію, яка б відповідала потребам суспільства та вимогам ринку праці. У цих умовах підготовка ІТ-фахівців до розробки, підтримки та вдосконалення освітніх веб-платформ стає стратегічним завданням для вищої та професійної освіти.

Науковці, такі як В. І. Ковальчук, С. В. Масліч і Л. Г. Мовчан, у своїх дослідженнях підкреслюють важливість цифрової грамотності викладачів і студентів, наголошуючи на тому, що впровадження цифрових технологій у навчальні програми, а також оновлення матеріально-технічної бази закладів освіти є ключовими аспектами трансформації системи.

Автори підкреслюють, що цифровізація не лише підвищує якість навчання, але й сприяє відповідності професійної підготовки сучасним вимогам ринку праці, особливо у виробничих і сервісних галузях [3].

Ще одне важливе питання – це зміна структури інтелектуальних і особистісних якостей студентів, які навчаються за ІТ-спеціалізаціями. Дослідження О. Ю. Бутова, С. Г. Литвинової та Ю. Г. Носенка показують, що під час навчання в школі, університеті, а особливо під час професійної діяльності, компоненти інтелекту, такі як здатність вирішувати обчислювальні завдання та оперувати просторовими об'єктами, змінюються та розвиваються. Автори підкреслюють, що освітній процес має бути адаптований таким чином, щоб розвивати як специфічні технічні, так і неспецифічні креативні навички студентів. Важливим аспектом є створення умов, які стимулюватимуть різносторонній розвиток студентів [5].

Дослідження О.Я. Стойки та Д. У. Матейчука акцентують увагу на сучасних підходах до впровадження цифрових технологій у вищу освіту. Автори наголошують, що цифровізація освіти створює динамічне, адаптивне і персоналізоване навчальне середовище, яке не тільки покращує якість навчання, але й розширює можливості здобувачів освіти, підвищуючи їхню відповідальність за власне навчання. Особливий акцент зроблено на використанні хмарних технологій, платформ для дистанційного навчання, таких як Moodle, а також елементів віртуальної та доповненої реальності, які забезпечують інтерактивність і ефективність навчального процесу. Усі ці технології сприяють організації якісного освітнього контенту, підвищенню рівня цифрової грамотності викладачів і студентів та дозволяють персоналізувати підходи до навчання [4].

Ключовим аспектом успішного впровадження цифрових інновацій у освіту є створення ефективного інформаційно-освітнього середовища, як це підкреслюють М. С. Коваль і М. І. Кусій. Таке середовище забезпечує інтерактивну взаємодію між студентами, викладачами та освітніми ресурсами, сприяє підвищенню якості підготовки фахівців. Автори визначають, що адаптивність, інтерактивність, персоналізованість і інноваційність є ключовими характеристиками, які дозволяють інформаційно-освітньому середовищу задовольняти сучасні освітні потреби. Також підкреслюється, що інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій сприяє підвищенню професійної компетентності випускників, готуючи їх до сучасних викликів ринку праці [2].

Ключовими прикладами цифровізації освіти в Україні є впровадження власних систем управління навчальним процесом у провідних закладах вищої освіти. Наприклад, Київський національний університет імені Тараса Шевченка створив електронний кампус, який дозволяє студентам і викладачам взаємодіяти через доступ до навчальних матеріалів, розкладів занять та оцінок, інтегруючи адміністративні функції. Подібним чином, Національний технічний університет "Київський політехнічний інститут" використовує платформу "Електронний кампус КПІ", що забезпечує планування, моніторинг академічних успіхів і підтримку дистанційного навчання. Системи на базі Moodle активно використовуються у таких закладах, як Львівський національний університет імені Івана Франка та Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, надаючи можливості для інтерактивного навчання, тестування та оцінювання.

Інноваційні імерсивні технології, як-от віртуальна та доповнена реальність, знаходять своє застосування у закладах, таких як Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, де VR-симуляції використовуються для моделювання реальних лабораторних умов. Державний університет телекомунікацій інтегрував доповнену реальність у курси програмування, що сприяє кращому розумінню технічних дисциплін.

Крім цього, використання хмарних сервісів, як-от Google Workspace та Microsoft 365, стало стандартом у багатьох університетах, забезпечуючи зручність роботи з документами, хмарними сховищами та онлайн-зустрічами. Ці приклади демонструють, як сучасні цифрові інструменти підвищують ефективність і якість освітнього процесу.

Таким чином, підготовка ІТ-фахівців до створення освітніх веб-ресурсів є надзвичайно важливою у контексті цифрової трансформації освіти. Це не лише відповідає потребам сучасного суспільства, але й дозволяє розвивати інноваційний потенціал освітньої системи України, сприяючи її інтеграції у глобальний освітній простір. Успішна реалізація таких завдань можлива лише за умов цілеспрямованої підтримки на державному рівні, активної участі освітніх закладів та залучення інноваційних підходів до підготовки майбутніх фахівців.

Висновки та перспективи. Цифровізація освітнього процесу є невід'ємною частиною сучасної освіти, що дозволяє підвищити її доступність та якість. Основні виклики включають технічне забезпечення, педагогічну адаптацію та організаційне управління змінами. Згадані наукові роботи демонструють та підтверджують актуальність даного питання. Перспективи розвитку полягають у подальшій інтеграції інноваційних технологій для створення більш інтерактивних та персоналізованих освітніх ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 25.04. 2024).
2. Коваль М. С., Кусій М. І. Завдання та властивості інформаційно-освітнього середовища закладу вищої освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2021. Вип. 60, С. 247-255. DOI: [10.31652/2412-1142-2021-60-247-255](https://doi.org/10.31652/2412-1142-2021-60-247-255) (дата звернення: 27.11. 2024).
3. Ковальчук В. І., Масліч С. В., Мовчан Л. Г. Цифровізація професійної освіти в умовах криз. *Educational Technology Quarterly*. 2023. Вип. 49, С. 1-17. DOI: [10.55056/etq.49](https://doi.org/10.55056/etq.49) (дата звернення: 18.10. 2024).
4. Стойка О., Матейчук Д. Сучасні підходи до впровадження цифрових технологій в освітній процес ЗВО. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 62(2), С. 297-301. DOI: [10.24919/2308-4863/62-2-48](https://doi.org/10.24919/2308-4863/62-2-48) (дата звернення: 26.04. 2024).
5. Burov O., Lytvynova S., Nosenko Y. Peculiarities of changes in the structure of intellectual and personal qualities of students of the ICT vocation. *In Proceedings of the 19th International Conference on ICT in Education, Research, and Industrial Applications: Integration, Harmonization and Knowledge Transfer (ICTERI 2024)*. CEUR Workshop Proceedings. 2024. P. 192-202. Available at: <https://ceur-ws.org/Vol-2732/> (дата звернення: 27.04. 2024).

Дмитро ЄВДОЧЕНКО,
здобувач третього
(освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальності 015 Професійна освіта
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)
dimaevdoch16@gmail.com

ДЖАЗОВА МУЗИКА: ПЕРЕДУМОВИ КУЛЬТУРНОГО ПРОРИВУ

У статті актуалізовано проблему передумов появи джазу як інноваційного напрямку та виду музичного мистецтва. Подано детальний аналіз етапу зародження джазової музики на початку ХХ ст. як підґрунтя осмислення його культурологічного потенціалу. Спрогнозовано вивчення феномену джазу в мистецтвознавстві світового простору з урахуванням його інноваційних проявів в композиторській, виконавській та виховній діяльності молоді.

Ключові слова: джаз, джазова музика, передумови культурного прориву.

The article updates the problem of the prerequisites for the emergence of jazz as an innovative direction and type of musical art. A detailed analysis of the stage of the emergence of jazz music at the beginning of the 20th century is presented. as a basis for understanding its cultural potential. The study of the phenomenon of jazz in art history of the world is predicted, taking into account its innovative manifestations in the compositional, performing and educational activities of young people.

Keywords: jazz, jazz music, prerequisites for a cultural breakthrough.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Значну роль у формуванні та зміцненні громадянського суспільства, розвитку творчих здібностей людини, як зазначено у Законі України «Про культуру» (ред. 06.10.2024), відіграє мистецтво. Мистецтво, як форма відображення суспільних подій, впливає на всі сфери суспільної та індивідуальної життєдіяльності – праця, побут, дозвілля, мислення, спосіб життя суспільства й особистості. Розвиваючись разом із суспільством, мистецтво створює нові художні форми, серед яких однією із найбільш виразних у останньому столітті стало мистецтво джазу.

Як відомо, джаз (англ. *jazz*) – напрям в музиці і вид музичного мистецтва, який склався в результаті злиття європейської гармонії і африканських ритмів на основі імпровізації та використання нерівного темпоритму [4]. Передумови та історія формування джазу, різноплановість виконавської культури визначили значний інтерес науковців та практиків до питань джазології. Активно вивчаються питання культурологічних засад джазового мистецтва (С. Безпала, О. Супрун та ін.), історичний та соціологічний контекст зарубіжного та вітчизняного джазу, виконавська джазова культура (акордеон; баян та ін.), мистецько-педагогічні підходи до формування навичок естрадно-джазового музикування (М. Бурда, О. Воропаєва, Ю. Дяченко, В. Лігус, О. Лігус, В. Романко, О. Хишко та ін.); стильові проблеми джазової творчості (В. Олендарьова та ін.). Разом з тим, як зазначають В. Лігус та О. Лігус (В. Лігус&О. Лігус, 2018), бракує системних досліджень, присвячених історії джазології.

Тому **метою статті** є деталізація етапу зародження джазової музики на початку

XX ст. як підґрунтя осмислення його культурологічного потенціалу.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

XX століття називають «століттям джазу», палітра художнього життя якого за своїм розмаїттям перевершує всі попередні епохи. Відбувається стрімка глобалізація культурних процесів як загальносвітового, загальнолюдського явища, виникає безліч модерних музичних напрямів. Нові технічні можливості, поява невідомих доти технологій сприяли виникненню нових художніх форм. Надзвичайного значення набуває й синтез мистецтв. Кожен вид музичної творчості має свої особливості та своє призначення. Вони є віддзеркаленням мінливого життя і духовних процесів, що відбуваються в суспільстві.

Синтезування у мистецтві комплексу стилів виразно відбилося у абсолютно унікальному музичному жанрі, яким є джаз. Тут гармонійно поєднуються традиційні афро-американські пісні та релігійні гімни, народні пісні Західної Африки, європейська класична та латино-американська музика. Джаз швидко завоював світ і знайшов мільйони прихильників. Поціновувачі вважають джаз не просто музикою, а справжнім стилем життя.

У цілому, культурне життя для Сполучених Штатів XX століття не відзначається виразністю, але джаз як мистецька інновація з'являється саме тут. Це пов'язують із «воєнним вибухом» у Європі, хоча від початку джаз розглядають як явище, відсторонене від політики.

Відомо, що поняття «джазове століття (*Jazz Age*)» вперше з'являється у творах відомого американського письменника Френсіса Скотта Фіцджеральда (1896-1940 рр.) для позначення періоду в історії США між закінченням Першої світової війни (1918) та початком Великої депресії (1929) [1; 6], а вже у 1922 році виходять друком його «Казки століття джазу», а у 1925 р. у романі «Великий Гетсбі» автор позиціонує джаз в якості концертного жанру [5], що, у цілому, є свідченням популярності мистецтва джазу, яке поєднувало сучасність та архаїку з вираженими ритмами африканських малюнків.

Процеси змішування африканської музичної культури, і європейської (яка теж зазнала серйозних змін в Новому Світі) відбувалися починаючи з XVIII століття і в XIX столітті призвели до виникнення "протоджаза", а потім і джазу в загальноприйнятому розумінні.

У цілому, історія джазу нерозривно пов'язана з історією рабства у США та веде свій початок з Нового Орлеану кінця 19-го століття. Південні штати Луїзіана, Міссісіпі, Джорджія, Алабама та обидва штати Кароліни були головними центрами рабовласницької економіки в 1860-х роках [8].

Після громадянської війни та заборони рабовласництва в 1865 році у великих містах півдня, зокрема в Новому Орлеані, почали з'являтися нові можливості для освіти та професійної діяльності афро-американців. Незважаючи на жорстоку сегрегацію та дискримінацію, сфера музики та театральних-розважальних перформансів залишалася доступною для вільних афро-американців, і Новий Орлеан став важливим центром такої діяльності.

Тобто джаз виник як поєднання кількох музичних культур і національних традицій. Спочатку він прибув з африканських земель. Для будь-якої африканської музики характерний дуже складний ритм, музика завжди супроводжується танцями, які представляють собою швидкі та ритмічні рухи ногами та руками. На цій основі в кінці XIX століття склався музичний жанр, що відомий як регтайм. Згодом ритми регтайму в поєднанні з елементами блюзу (музичної форми, що склалася з робочих пісень, польових перекличок та приспівок, релігійних гімнів і балад африканських рабів Південно-Американських Штатів) дали початок новому музичному напрямку – джазу.

Маршал Стернс вважав, що джаз, це європейська гармонія, євро-африканська мелодія

та африканський ритм [9, с. 30-31]. Покликаючись на зазначене вище, варто наголосити, що нащадки європейців та африканців були і південніше Ріо-Гранде, але саме в Америці це поєднання специфічного синтезу культур й створило те, що отримало назву «джаз».

Витоки джазової музики знаходимо у площині питання колоніальної політики, торгівлі й рабовласництва. Часто наголошують, що рабами ставали найбільш ледачі та бідні люди, ті, від кого місцеве населення охоче позбавлялося, продаючи білим колонізаторам. Втім, здобич рабовласників частіше залежала від військової «здобичі та удачі» на африканському континенті, а не від соціального устрою племені. Тому в рабство потрапляли й вожді, нобілітет, шамани, які, як правило, складали стрижень племен та культів.

Як відомо, більшість рабів завозилася у Штати з заходу Африки, де зараз розташована Нігерія, Мавританія, Сенегал, тощо. Першими торговцями на цих землях стали португальці. Невдовзі на їх зміну прийшли голландці, а згодом й британці.

Кожна з цих держав мала власні колонії на Американських континентах. Так, в португальську Бразилію ввозили здебільшого рабів з Сенегалу, іспанці – рабів-йоруба, британці найохочіше завозили африканців ашанті, а французи, як правило, купували дагомеїців з теперішнього Беніну.

У результаті з'являвся певний етнічний візерунок у відповідних колоніях: Куба прийняла вірування йоруба, Ямайка зберегла частину спадку ашанті, на Гаїті та в зоні Нового Орлеану, як у французьких колоніях, закріпився оригінальний культ Вуду та культурний спадок дагомеїв [2, с. 660-663].

Окрім, власне, культур темношкірих рабів важливим елементом була культура еліти колоній, європейські поселенці в яких формували культуру подібну до культур своїх метрополій. Скажімо, іспанська музика (яка сама перебувала під мавританським впливом після арабо-негритянської Конкісти та довгого співіснування з маврами та арабами в ході Реконкісти) була більш зрозумілою для темношкірих рабів у колоніях. У той час як фламенко, що увібрало мавританські ритми, швидше приймалося змішаною частиною населення іспанських колоній.

Ситуація в британських колоніях принципово відрізнялася. Оскільки колоністами були більш радикальні осередки протестантів, перевага віддавалася монотонним богослужінням без виразного ритмічного малюнку. Виключення складали шотландські та ірландські народні співи з простим, але все ж наявним синкопуванням та ритмічною структурою [7, с. 34-35].

В соціально-політичному сенсі у формуванні культурних традицій важливу роль відігравав розмір статків рабовласника. На півдні, наприклад, португальці та іспанці мали більші латифундії, значну кількість рабів, контроль за якими (зважаючи на кількість) був достатньо обмеженим. На Півночі (менші маєтки, менша кількість рабів) місцеві рабовласники, здійснюючи більш жорсткий контроль, активно впливали на формування звичаїв та традицій рабів.

Різним було й ставлення до метисації. За умови прийняття релігії, ставлення іспанців до місцевого населення було м'якшим. Важливо наголосити, що Католицька церква активно залучала індіанців, прозелитизм же щодо темношкірих рабів був більш стриманим.

Інша ситуація складалася на Півночі, де баптисти, методисти, пуритани та інші протестантські деномінації значно активніше наvertsали темношкірих рабів в свою віру, опікуючись новонадбаною «релігійною чистотою». Винятком були, наприклад, зусилля квакерів з ліквідації рабства, але вони лише підкреслювали й так більш напружену і безрадісну картину. Так, з релігійних позицій місцевих рабовласників на Півночі часто

забороняли гру на барабанах, танці та співи.

Не менш важливим були й релігійні особливості католицизму та протестантизму. У католицьких храмах розміщувалися скульптури святих, які були подібні до звичних язичницьких пантеонів африканців. Протестанти ж відкидали культ святих і, особливо, «зайві» зображення, ікони та скульптури, що ускладнювало синтез давніх культурно-релігійних елементів з Африки та католицизму. На Півночі ж культура африканців деформувалась, маскувалась та, врешті решт, активно втрачалася чи, принаймні, трансформувалася.

Уважається, що саме Новий Орлеан був певним «перехрестям» північного та південного «підходів» до рабів й їх культури. Французи були католиками, мали більшу відкритість до расового змішування (згадаємо, скажімо, африканське коріння Олександра Дюма), але все ж меншу ніж південніші іспанці [2, с. 660-663.].

Таким чином, тиск на африканських рабів-дагомеїв тут був не настільки сильним, щоб вони повністю втратили власну культуру, але й не настільки слабким, щоб не видозмінитися під впливом католицизму.

В районі Нового Орлеана не було великої популяції корінного населення, тож процес взаємодії майже виключав вплив індіанського (*native american*) населення, проте була доволі активною креольська течія, місцеві іспано-французькі колоністи. Після в 1803 р., коли Наполеон продав цю територію США, до креолів доєднався значна частина нових колоністів-протестантів. Це значно підсилило позиції креолів, посунувши їх в рангових щаблях ближче до темношкірих нащадків рабів. На думку Маршалла, саме креоли, змішавшись із дагомеями-вудуїстами, стояли у витоків створення джазу, властивих йому наборів музичних технік та прийомів.

На початку ХХ сторіччя Новий Орлеан стрімко урбанізувався: луїзіанці, які стікалися до мегаполісу потребували розваг, зокрема, музичних. А сам «перехресний», кроскультурний статус міста зумовлював змішування «латиноамериканського» та «північноамериканського» підходу до культури нащадків рабів. У цей «плавильний котел» потрапили франко-іспанські креоли, які також мали доволі розвинену музичну культуру. А коли його наповнили постдагомейський і католицизований культ Вуду, «котел» став практично «відьомським». Перетином культур став Конго-сквер, де переважно темношкірі вудуїсти співали й танцювали під самобутній бій барабанів. З часом вудуїстські ритуальні вистави набули популярності в туристів, що приїздили з усієї Америки. Конго-сквер став місцем культурних обмінів та взаємовпливів.

Містком між культурами вважають музичний інструмент банджо, який з часом став стрижнем ритмічної основи вудуїстських мелодій. Питання про походження банджо є доволі дискусійним. Томас Джефферсон наголошував, що банджо було завезене африканцями з «Чорного континенту», втім, португальці та іспанці теж мали свої струнні інструменти, які також потенційно могли би бути прообразами банджо.

У зазначеному контексті викликає зацікавленість «інтертекстуальність» пісень Вуду: їхня мелодія лишалася франко-креольською, виконувалась франко-креольським діалектом з африканською манерою, яка була майже не властива Європі [7, с. 56].

Втім, джаз би не став джазом, без духового елементу. Він, ймовірно, був запозичений у популярних армійських духових оркестрів, які в цей час входили в моду. Афроамериканців зацікавив такий тренд, вони стали створювати власні «бенди»: використовували європейські мелодії, опановували інструменти й, водночас, привносили в їх звучання щось своє. Важливим було й те, що мода на армійські духові оркестри прийшла з Франції, тоді як

Луїзіана, переставши бути французькою, все ще була форпостом французької культури.

Іншою (і не такою прозорою) частиною створення джазу була дискримінація, передовсім дискримінація креолів. Бан Джонсон уважав, що дискримінація настала у 1889 році. Звісно, афроамериканців дискримінували вже дуже давно, але тепер до них дорівняли «кольорових» креолів, які почали втрачати «європейську» роботу [7].

«Нові кольорові» були змушені поповнити сегреговані «чорні» бенди. Вони, як правило, були вихідцями з більш забезпечених родин, могли дозволити собі навчання у Франції, де засвоювали базову європейську музичну традицію, знали на сольфеджіо, краще грали на європейських музичних інструментах. У цілому це піднімало рівень створюваних бендів.

Однією з перших джазових зірок Нью Орлеану став Чарльз Болден – більш відомий як «Бадді». Бадді зібрав свій бенд ще у XIX сторіччі та до початку нового сторіччя вже заслужив прізвисько «Кінг».

Популярність джазу на початку XX ст. яскраво ілюструє відомий випадок, що приписують серійному вбивці, відомому, як Дроворуб з Нового Орлеану. Він через газету пообіцяв не вбивати тих людей, у кого усю ніч буде грати джаз. Оскільки майже все місто співало й танцювало, Дроворуб не скоїв жодного вбивства. Ця ніч увійшла в історію як «Джаз Дроворуба» [3]. Уважають, що з 1900 року у Новому Орлеані вже грала музика, яка згодом буде відома як джаз.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Узагальнюючи результати дослідження, варто наголосити, кожне нове покоління не тільки пасивно споживає вже створене культурне багатство, але й здійснює свій внесок у скарбничку світової культури, удосконалюючи його та розвиваючи. А отримані інновації стають безперечним здобутком людства та закладають підґрунтя для його поступального розвитку. У зазначеному сенсі й варто розглядати джаз, який став культурним проривом у галузі мистецтва на початку XX ст.

Отримані узагальнення спонукають до поглибленого вивчення феномену джазу в мистецтвознавстві світового простору з урахуванням його інноваційних проявів в композиторській, виконавській та виховній діяльності молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Зіневич В. В. Типологія символізму в творах Ф. С. Фіцджеральда та Т. Осьмачки: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.05 / Київський національний лінгвістичний ун-т. К., 2006. 22 с.
2. Лігус В.О., Лігус О.М. Шляхи розвитку вітчизняної джазології. *Молодий вчений*. 2018. № 1(53). С. 660-663.
3. Лісоруб з Нового Орлеана. *Вікіпедія*. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D1%96%D1%81%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%B1_%D0%B7_%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%9E%D1%80%D0%BB%D0%B5%D0%B0%D0%BD%D0%B0 (дата звернення: 21.08. 2024).
4. Стиль музики Jazz. *Market Music*. URL: <https://retail-music.com.ua/blog/stili-muzyiki/jazz-music.html> (дата звернення: 17.09. 2024).
5. Фіцджеральд Ф.С. Великий Гетсбі. Харків: Фоліо, 2017. 283 с.
6. Ф. Фіцджеральд: людина з епохи джазу. URL: https://unalib.ks.ua/news_2016-09_27_001.htm (дата звернення: 23.08. 2024).
7. Belsh R. They All Played Ragtime – The True Story of an American Music. Lockerley: Nelson Press, 2007. 378 p.
8. Collier J. L. The Making of Jazz, Publisher: Dell Publishing; 3rd Printing edition, 1979. 543 p.
9. Stearns M. The story of Jazz. Oxford: Oxford University Press, 1956. 204 p.

Тетяна КОВАЛЬЧУК,
здобувачка третього
(освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальності 015 «Професійна освіта»
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)
tana231971@gmail.com

КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МЕДИЧНИХ СЕСТЕР У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті проаналізовано та розкрито сутність поняття «творчість», творчий потенціал», визначено роль освіти у формуванні творчого потенціалу здобувачів освіти медичних закладів. Розглянуто наукові погляди щодо поняття «творча особистість», «потенціал». Висвітлені вимоги, які створювали б умови для розвитку пізнавальної ініціативи, самостійності і творчого мислення у процесі фахової підготовки медичних сестер.

Ключові слова: *творчий потенціал творчість, творча особистість потенціал, креативність. творче мислення, медичні сестри, самостійність, фахова підготовка.*

The article analyzes and reveals the essence of the concept of "creativity", creative potential", defines the role of education in the formation of creative potential of students of medical institutions. Scientific views on the concepts of "creative personality" and "potential" are considered. The requirements that would create conditions for the development of cognitive initiative, independence and creative thinking in the process of professional training of nurses are highlighted.

Key words: *creative potential, creativity, creative personality, potential, creativity. creative thinking, nurses, independence, professional training.*

Актуальність проблеми. Дослідження будь-якої наукової проблеми здійснюється на основі аналізу змісту системи понять і категорій, за допомогою яких виявляється сутність об'єктів, що вивчаються, встановлюються між ними взаємозв'язки визначається спільність і відмінність та власна позиція щодо використання термінології Про необхідність розробки питання формування творчої особистості у контексті розвитку її творчого потенціалу наголошено у нормативно- правових документах, де окреслена проблема позиціонується як питання державної ваги. Ці положення відображено у Конституції України, Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про професійно-технічну освіту» та в численних підзаконних нормативних актах. Нормативно-правова база засновується на положенні, що розвиток української державності, громадянського та правового суспільства буде поступальним лише за умови активної діяльності у всіх сферах життєдіяльності, сформованої у процесі навчання та виховання творчої особистості, у процесі реалізації нею розвинутого творчого потенціалу.

Метою статті є провести аналіз наукових джерел до визначення сутності таких понять як творчість, творчий потенціал та творча особистість, що зумовило такі завдання: описати основні педагогічні, психологічні та філософські підходи до визначення даних понять та уточнити їх зміст.

Матеріали та методи: бібліосемантичний, системного підходу та логічного узагальнення.

Результати та їх обговорення. Аналіз психолого-педагогічної літератури дає підстави констатувати той факт, що багато авторів, які займаються проблемою творчого потенціалу особистості, мають різні погляди на визначення його сутності.

Поняття творчого потенціалу особистості нерозривно пов'язане з поняттями «творчість», «творча особистість», «креативність». Вони стали предметом багатьох досліджень у галузях філософії, соціології, психології та педагогіки. Проте без розуміння їхнього змісту та структури неможливо виявити сенс та природу творчого потенціалу.

Філософські погляди на походження та сутність особистості, узагальнені Ю.Рожковою, дають нам підстави стверджувати, що людська свобода має дуалістичний характер. Учена визначає її, по-перше, як негативну, як зняття обмежень та заборон, «свобода від». Вона означає можливість звільнення від усього, у тому числі й від усього людського, тому вона не вміщує в собі нічого творчого, а лише руйнівне. Для неї можуть бути введені зовнішні межі у вигляді законів, звичаїв, норм та правил. Тоді вона перетворюється на «свободу в рамках», тобто стає не зовсім свободою. По-друге, є позитивна свобода, «свобода для», свобода творчості як вихід за межі усього старого для творення нового, того, чого ще не було. Її внутрішнім протиріччям є те, що вона існує лише у процесі творчості та зникає в її результаті [8, с. 175]. З цих позицій, свобода особистості визначається її участю у творчому процесі, творчій діяльності, активність у якій забезпечує реалізацію особистісного потенціалу. На наше переконання, творчий початок потенційно закладено в кожному індивіді, і основне питання полягає в тому, наскільки він реалізується, стає визначальним у діях, вчинках та житті людини. Верхньою межею творчих досягнень особистості є вдосконалення життя усього людства, інноваційне прискорення його соціальної та культурної еволюції та вдосконалення себе як суб'єкта суспільного буття.

Як свідчать численні психологічні (Д. Гілфорд, Л. Єрмолаєва-Томіна, В. Рибалка, П. Торренс, та ін.), філософські (А. Бергсон, Ф. Степун та ін.) та педагогічні (В. Моляко, О. Савченко, С. Сисоєва, О. Сухомлинська та ін.) дослідження з проблеми природи творчості та творчої діяльності, для кожної особистості цей феномен є унікальним за своєю суттю, з своєрідним за умовами його розкриття та індивідуальним за механізмами його функціонування.

Найбільш виразно ця думка знайшла відображення у працях О. Клепікова та І. Кучерявого. Механізм розвитку суспільства через творчість учені пояснюють тим, що творчість виникає у процесі становлення людського індивіда як представника людської спільноти. Для того щоб цей процес не припинявся й активно розвивався, кожному індивіду необхідне забезпечення можливості реалізувати себе в тому числі й у творчій діяльності [4, с. 19].

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Творча складова у професійній діяльності медичних сестер є невід'ємною складовою професійної майстерності та досконалості. Психологічний комфорт пацієнта, його націленість та видужання та успіх лікування певною мірою залежить від творчого підходу медичної сестри до виконання своєї професійної діяльності.

Навчальний процес у ЗВО – це складний професійно орієнтований процес, насичений різними діями та операціями з практичного застосування теоретичних знань в різних клінічних ситуаціях, з пацієнтами різної важкості захворювання та догляду. У таких умовах кожен випадок застосування теоретичних знань та практичних навичок – це проблема,

навчально-дослідницьке завдання, клінічна ситуація, які майбутні медичні сестри повинні навчитися розв'язувати або самостійно вирішувати безпомилково, оскільки від цього залежить здоров'я а іноді життя людини.

Такі можливості можуть бути створені при творчих рівнях сформованості пізнавальної активності як викладачів так і здобувачів освіти, в основі яких лежить потреба в якості професійної діяльності і готовності до самостійного здобування нових знань, їх безпомилкове застосування у практиці своєї навчально-пізнавальної і професійної діяльності.

Результати аналізу наукової, методичної літератури та власного досвіду роботи, врахування специфіки освітнього процесу медичного коледжу свідчать, що успішне формування розвитку творчого потенціалу майбутніх медичних сестер може здійснюватися в різних формах проведення освітнього процесу.

У процесі організації навчальної діяльності здобувачів освіти медичних закладів, враховуючи специфіку освітнього процесу, повинні ставитися такі вимоги, які створювали б умови для розвитку пізнавальної ініціативи, самостійності і творчого мислення.

Виділимо п'ять основних принципів (за М.М. Солдатенком):

- принцип взаємодії суб'єкта та об'єкта пізнання;
- принцип переходу пізнавальної діяльності в творчий процес;
- принцип поєднання індивідуальної, групової та інших форм навчальної пізнавальної діяльності в позааудиторний час;
- принцип професійної компетентності особистості;
- принцип переходу особистого знання в соціальне.

Отже, розвиток творчого потенціалу особистості у процесі її підготовки до професійної діяльності в умовах сучасного суспільства стає одним із основних завдань реформування професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти. Проте його реалізація ускладнюється відсутністю науково обґрунтованих підходів до визначення сутності поняття «творчий потенціал», співвідношення із поняттями «творчість» та «творча особистість»; розбіжностями в наукових поглядах на процес і механізми його розвитку та актуалізації.

У довідкових виданнях поняття «творчість» визначається: 1) як діяльність особистості, спрямована на створення нових матеріальних та духовних цінностей, які характеризуються соціальною та особистісною значимістю; 2) як найвища форма активності особистості, спрямована на перетворення не тільки зовнішнього світу, а й внутрішнього, саморозвиток та самореалізацію; 3) як диспозиційна якість особистості, передумова розвитку знань та духовного росту; 4) як унікальна якість креативного суб'єкта; 5) як процес вирішення нестандартних ситуативних завдань (талановитий винахід); 6) як споглядання вічних цінностей (мудре узагальнення).

Інтерпретована нами ідея про творчу діяльність як зовнішній прояв та результат реалізації творчої активності та творчої спрямованості особистості підводить до думки про те, що творчість характерна для будь-якої сфери суспільного життя, оскільки постає як процес та наслідок розв'язання протиріч, як необхідна умова прогресивних змін та вдосконалення суспільства загалом.

Визначальною у потрактуванні понять дослідження є думка В. Кременя, що творчість – це апогей людського існування, коли людина набуває здатності перетворювати дійсність (відносини, норми, цінності), у якій здійснює життєдіяльність. Крім того, творчість – це поліфункціональна категорія, яка характеризує різні форми взаємовідносин

особистості із собою та суспільством, тому вона постає як культурологічна, соціально-історична, онтологічна, естетична та психологічна категорія [5, с. 69].

На нашу думку творчість – одна з найбільш природних форм реалізації потреби в пошуку, поряд з якою існують також інші мотиви творчої діяльності – потреби у самоствердженні, визнанні іншими членами суспільства тощо. Творчою є будь-яка діяльність, у процесі якої здійснюється пошук проблем, рішень, а також діяльність, яка виводить суб'єкт за межі існуючих практик. Так, творчість постає як процес творення чогось оригінального, неповторного, індивідуального.

Підсумовуючи сказане, зазначимо, що творчий характер діяльності залежить від зовнішніх обставин і від самої особистості як суб'єкта цієї діяльності, від її умінь, навичок, якостей та здібностей.

Охарактеризувати творчу особистість в українській філософії намагалися В. Андрущенко, М. Дмитрієва, В. Табачковський та ін. Спільним для всіх поглядів є те, що творча особистість характеризується індивідуальністю та своєрідністю, які виділяють її поміж інших.

Визначальним у трактуванні творчої особистості С. Сисоевою є взаємозв'язок певних розвинених, системно пов'язаних творчих якостей, які дозволяють досягти людині високих результатів у будь-якій діяльності [9, с. 48].

Подібною є інтерпретація В. Моляко, на думку якого поняття «творча особистість» позначає людину, яка має: певний рівень розвитку творчих здібностей; об'єктивацію цих здібностей у досягненнях; сформовані ціннісні орієнтації та життєві орієнтири, які сприяють процесові становлення, розвитку, прояву, реалізації творчого потенціалу; певну структуру характерних рис особистості, що гармонійно поєднується зі здібностями, утворюючи індивідуальний творчий стиль діяльності [7, с. 6].

Узагальнюючи підходи названих учених до сутності творчої особистості, можна зробити висновок про її визначення як суб'єкта діяльності, наділеного певним набором взаємопов'язаних характеристик і ознак, що забезпечують творчий характер результатів цієї діяльності. Ключовими з них, за нашим висновком, є інтелектуальні здібності та досвід, творча спрямованість особистості (психічна властивість особистості, яка включає систему спонукань, що визначає активність людини), сформовані ціннісні орієнтації, творчий потенціал, який є основним ресурсом творчості.

Визначальним для педагогічного розуміння питання сутності творчого потенціалу є визнання особистості головною діючою фігурою власної діяльності. Це означає, що в організації творчого процесу необхідно створити умови для перетворення особистості на суб'єкт власної діяльності, для творчості у вирішенні проблемних завдань.

Теоретичним підґрунтям організації вивчення та розвитку творчого потенціалу стали положення акмеологічного підходу, особливості якого в теорії та практиці педагогічної діяльності в Україні та за кордоном вивчали О. Антонова, С. Архипова, В. Вакуленко, О. Дубасенюк, В. Моляко, С. Пальчевський, Н. Сидорчук, Х. Шапаренко та ін. У нашому дослідженні ми опиралися на такі категорії акмеології, виокремлені та визначені С. Архиповою, як: «акме» (орієнтація на досягнення вершин у розвитку особистості, на розвиток її творчих можливостей і ресурсів) «зрілість» (здатність до саморозвитку та самовдосконалення), «акмеологічний аналіз» (аналіз процесу й результатів діяльності (навчальної, практичної професійної) через призму можливих досягнень), «акмеологічні технології» (технології забезпечення досягнень кожної особистості у змінних умовах соціуму) та ін. [1, с. 110].

Актуальність положень цього підходу зумовлюється пошуком шляхів розвитку потенційних можливостей особистості для досягнення нею досконалості у майбутній діяльності.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє констатувати той факт, що багато авторів, які займаються проблемою творчого потенціалу особистості, не дійшли до остаточного визначення його сутності та єдиної концепції дослідження цього феномену.

Під потенціалом особистості вчені розуміють: «тенденцію до самоактуалізації» (К. Роджерс), «потребу в самоактуалізації» (А. Маслоу), «сене життя» (В. Франкл) та ін. За нашим висновком, потенціал особистості – певна спонукальна сила, яка стимулює, схиляє особистість до певної діяльності, внутрішня енергія, спрямована на творче самовираження та самоствердження, діяльнісне начало буття індивіда, джерело саморозвитку якогось явища.

У сучасних довідкових виданнях поняття «потенціал» трактується як «сукупність усіх наявних засобів, можливостей, продуктивних сил і т. ін., що можуть бути використані у будь-якій галузі, діяльності, сфері; запас чого-небудь, приховані здатності, сили для будь-якої діяльності, що можуть виявитись за певних умов» [2, с. 902]. З цих позицій потенціал особистості – наявність внутрішніх сил, можливостей та запасів, необхідних людині для здійснення певної діяльності, вирішення проблем, розв'язання протиріч, досягнення певної мети.

Зважаючи на різноманіття наукових підходів до розуміння творчого потенціалу особистості, нами виділено найбільш суттєві для нашого дослідження категорійні характеристики цього феномена:

- ресурс творчих можливостей людини, здатність конкретної людини до здійснення творчих дій, творчої діяльності загалом (В. Моляко) [7, с. 9];
- творчі можливості особистості, її креативність (Л. Курило) [6, с. 190];
- сукупність пов'язаних у систему природних і набутих якостей, що проявляються через здібності, уміння, психічні процеси, способи мислення та діяльності (С. Хмельковська) [10, с. 7].

На наш висновок, поняття творчого потенціалу трактується названими вченими як похідне від творчих здібностей, креативності, інтелекту особистості, якості її мислення, застосування яких забезпечить найефективніший результат діяльності, як синонім творчої активності, обдарованості, готовності до творчої діяльності.

У цьому контексті актуальним для нашого дослідження є визначення творчої активності як здатність людини до свідомої діяльності, міра цілеспрямованого, планомірного перетворення нею навколишнього середовища й самої себе. З цих позицій творчий потенціал постає передумовою творчої активності особистості, базою, рушійною силою, у свою чергу, творча активність реалізується в переході до творчої діяльності в результаті актуалізації творчого потенціалу.

Висновки. Отже, підсумовуючи вище сказане, зазначимо, що основним видом діяльності творчої особистості є творчість. Творча діяльність неможлива без залучення психологічних якостей особистості (креативність) з опорою на ієрархічно організовану стійку систему її намірів, потреб та інтересів (мотивація), знань та вмінь (когнітивна сторона), здобутих у процесі життя.

Підставою для будь-якої діяльності є внутрішня схильність до цієї діяльності, спрямованість до неї, потенційні внутрішні задатки та можливості, які сприяють їй, спонукають до неї. Для творчої діяльності таким механізмом є творчий потенціал.

З цих позицій, у подальшій роботі ми керуватимемося таким визначенням творчого

потенціалу особистості як інтегративної системної якості особистості, яка включає знання, уміння, психічні якості особистості, такі, як креативність, мотивація до творчої діяльності, що, за умови високого рівня їхнього розвитку та взаємозв'язку, стимулюють особистість до активної професійно-творчої самозміни та перетворення оточуючого середовища відповідно до творчого задуму.

На наше переконання, тільки створення сприятливих соціально- психологічних і педагогічних умов для розвитку особистості дасть можливість виявити її приховані можливості та розвинути необхідний рівень творчого потенціалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Архипова С.П., Смерчак Л.І. Професійна підготовка соціальних педагогів у контексті акмеологічного підходу. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2011. № 2. С. 106-112.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 170 000 слів / автор, кер. проекту, гол. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: Перун, 2002. 1428 с.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / гол. ред. С. Головка. К.: Либідь, 1997. 374 с.
4. Клепиков О.І., Кучерявий І.Т. Основи творчості особи: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. К.: Вища школа, 1996. 295 с.
5. Кравченко О. Професійна підготовка майбутніх медичних сестер у медичному коледжі: аксіологічний підхід. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2013. Вип. 6. С. 69-74.
6. Курило Л. С. Розвиток творчого потенціалу дошкільника. *Культура і розвиток особистості: міфи та реалії в психології та педагогіці*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Луцьк, 24-25 червня 2009 р.). / за ред. І. Ю. Філіпової. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. С. 190-194.
7. Моляко В. О. Психологічна теорія творчості. *Обдарована дитина*. 2004. № 6. С. 2-9.
8. Рожкова Ю. А. Свобода особистості як головна передумова формування громадянського суспільства. *Мультиверсум. Філософський альманах*. 2008. Вип. 75. С. 173-184.
9. Сисоєва С. О. Творчий розвиток фахівців в умовах магістратури: монографія / Нац. акад. пед. наук України, Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка. К.: Едельвейс, 2014. 399 с.
10. Хмельковська С. В. Формування творчого потенціалу майбутніх учителів іноземних мов у процесі фахової підготовки: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Південноукраїнський держ. педагогічний ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2005. 20 с.

Наталія МАЗУР,
здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Нінель СИДОРЧУК,
доктор педагогічних наук, професор, професор
кафедри професійно-педагогічної,
спеціальної освіти, андрагогіки та управління,
дійсний член ГО «Академія міжнародного
співробітництва з креативної педагогіки "Полісся"»
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)
sydorchukng@uke.net

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті актуалізовано проблему формування медіаграмотності учнів початкових класів засобами проєктної діяльності. У зазначеному контексті подано результати експериментальної роботи щодо діагностики рівня сформованості медіаграмотності молодших школярів на уроках української мови та літературного читання як підґрунтя розробки практикоорієнтованих форм та методів проєктної діяльності в навчальному процесі.

Ключові слова: *учні початкових класів, медіаграмотність, формування медіаграмотності, проєктна діяльність.*

The article updates the problem of forming media literacy of primary-grade students by means of project activity. In this context, the results of experimental work on diagnosing the level of formation of media literacy of younger schoolchildren in Ukrainian language and literary reading lessons are presented as a basis for developing practice-oriented forms and methods of project activity in the educational process.

Keywords: *primary-grade students, media literacy, formation of media literacy, project activity.*

Постановка проблеми. Відповідно до Концепції «Нова українська школа», до ключових компетентностей, якими повинні володіти учні початкової школи, варто відносити інформаційну яка забезпечує формування навичок роботи учня із великою кількістю джерел (інформацією) крізь призму її постійного оновлення. Інформаційна компетентність є основою загальної культури учнів початкової школи та її медійної грамотності особистості [1]. Медіаграмотність учнів початкової школи розглядається як складова інформаційної культури особистості, метою формування якої є інформаційне забезпечення інформаційних потреб через створення, збирання, зберігання, опрацювання, подання і використання інформації із метою формування цілісної картини світу школярами. Із огляду на це процес формування

належного рівня медіаграмотності учнів початкових класів повинен реалізуватися за використання ефективних засобів, до числа яких відносимо проєктну діяльність. В її основу покладена ідея про спрямованість навчально – пізнавальної діяльності школярів на результат, що виходить за умов вирішення тієї або іншої практично або теоретично значущої проблеми [2; 4; 5].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Історико-психологічні аспекти формування медіаграмотності особистості розглядалися у дослідженнях С. Антонової, О. Дубасенюк, Н. Зинов'євої, Н. Макарової та ін. Ефективні засоби формування медіаграмотності учнів молодшого шкільного віку висвітлені в роботах В. Беспалько, В. Васильєва, Є. Данильчука О. Савченко та ін.

Мета статті – проаналізувати результати експериментальної роботи щодо наявного рівня сформованості медіаграмотності молодших школярів на уроках української мови та літературного читання як підґрунтя розробки практикоорієнтованих форм та методів проєктної діяльності в навчальному процесі.

Виклад основного матеріалу статті. Експериментальна робота з метою вивчення наявного рівня сформованості медіаграмотності молодшого школяра на уроках української мови та літературного читання проводилася на базі Житомирської ЗОШ №8 із учнями 3-х класів. Вибірка складала по 20 осіб у кожній групі.

Експериментальне дослідження складалося із таких взаємопов'язаних етапів, як: *I етап (констатувальний)* – діагностика наявного рівня медіаграмотності учнів початкових класів. *II етап (формувальний)* – розробка та запровадження експериментальної методики із використанням проєктної діяльності із метою формування медіаграмотності учнів початкових класів; *III етап (контрольний)* – перевірка ефективності запропонованої системи роботи, спрямованої на формування медіаграмотності учнів початкових класів із використанням проєктної діяльності.

Дослідження рівня сформованості медіаграмотності молодшого школяра передбачало такі компоненти:

1. Когнітивний – розкривається як наявність інформаційних знань, умінь і здатність застосовувати їх у процесі діяльності; уміння аналізувати, класифікувати й систематизувати програмні засоби; демонструє ефективність і продуктивність інформаційної діяльності, застосування інформаційних технологій на практиці.

2. Емоційно-мотиваційний, що вказує на наявність мотиву досягнення мети, готовність й інтерес до роботи, постановку й усвідомлення цілей інформаційної діяльності.

3. Практичний: володіння основними операціями із інформацією: вміння ставити проблему, пошук рішень, аналіз, синтез, виділення головного від другорядного, що забезпечує готовність до пошуку вирішення проблем, до їхнього творчого перетворення на основі аналізу своєї інформаційної діяльності, у зв'язку з тим, що обсяг знань, умінь, засвоєних за зразком, не забезпечують необхідний розвиток потенціалу особистості.

Результати рівня сформованості медіаграмотності учнів початкової школи на констатувальному етапі унаочнює рис. 1.

Аналізуючи результати, які були отримані нами на початковому етапі дослідження свідчать про те, що певна кількість досліджуваних учнів володіє середнім рівнем медіаграмотності, ситуативним рівнем зацікавленості процесом навчальної діяльності на уроках української мови й читання. За результатами дослідження когнітивного компоненту у обох групах учнів ми помітили переважання середнього рівня сформованості медіаграмотності. Результати за мотиваційним компонентом також у більшості опитаних

були середніми, проте зустрічалися і низькі показники, що було свідченням нестійкої мотивації до пошуку та засвоєння нових знань. Адже це учні робили у більшості випадків за ініціативи (настанови) педагогів та батьків. За практичним компонентом учнів також були зафіксовані середні результати у обох групах. Це було свідченням того, що учні не достатньою мірою володіють операціями аналізу, синтезу, не завжди вміють відділяти головне від другорядного, не завжди здійснюють свою роботу ефективно.

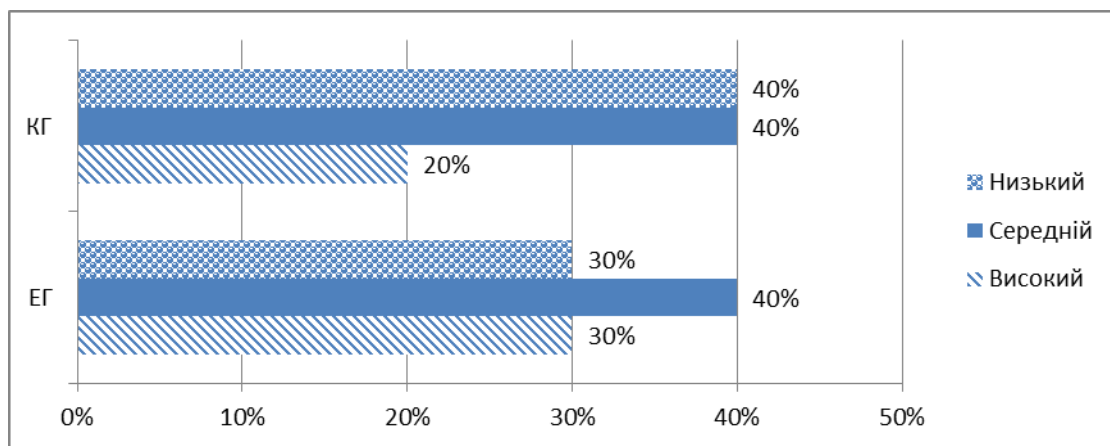

Рис. 1. Результати рівня сформованості медіаграмотності учнів початкової школи на уроках української мови й читання: констатувальний етап (%)

Все це свідчить про недостатність сформованості усіх компонентів медіаграмотності учнів початкової школи.

Оскільки наше дослідження виявило певні труднощі у сформованості медіаграмотності молодших школярів засобами проєктних технологій на уроках української мови та літературного читання, нашим основним завданням зробити цей процес простим, доступним, але цікавим та насиченим [3, с. 64].

Були розроблені та запроваджені форми й методи авторської програми «Дивослово» які передбачали використання потенціалу проєктних технологій на уроках української мови та літературного читання із метою формування медіаграмотності учнів. Програма включала в себе комплекс уроків та позаурочних заходів, дидактичні ігри, творчі вправи, ігри-драматизації, конкурси, загадки та ін. Окрім цього, до кожної форми роботи ми розробили оптимальні педагогічні умови, головним чином, із опорою на наступність та відповідність віку дітей молодшого шкільного віку, вказали додатковий перелік матеріалів, які можна використовувати на наступних уроках.

Реалізацію мети й завдань авторської програми формування медіаграмотності учнів на уроках мови й читання було здійснено у процесі організації самостійності і творчості учнів на уроках у початковій школі доцільно здійснювати через певний спектр форм та методів роботи із використанням проєктних технологій (участь у іграх-квестах, іграх логічного змісту, іграх проблемного спрямування у індивідуальній / груповій та парній роботі), що стимулювали учнів до вияву власних творчих ідей, удосконалювали навички групової взаємодії між учнями, розвивали ініціативність, відповідальність, творчість школярів [4].

Як бачимо, повторна діагностика із метою перевірки ефективності використання проєктної діяльності як засобу формування медіаграмотності учнів початкової школи на уроках української мови та читання, оскільки показники ЕГ, де проводилася робота, зазнали позитивної динаміки на 10,0%.

Порівняння результатів груп на констатувальному та на контрольному етапах доцільно представити рисунком 2.

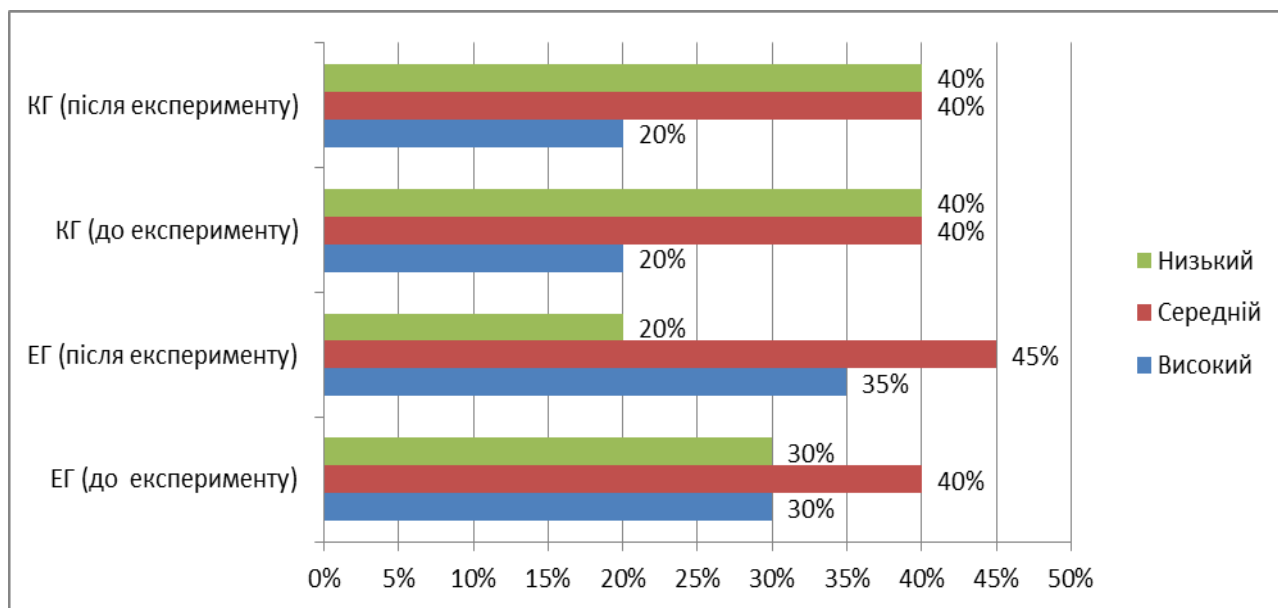

Рис. 2. Порівняння результатів діагностики рівня медіаграмотності учнів із ЕГ та КГ (констатувальний та контрольний етап), у %

Висновки. Із метою формування медіаграмотності учнів початкових класів нами був проведений педагогічний експеримент із учнями 3-х класів Житомирської ЗОШ №8. Експериментальне дослідження складалося із таких взаємопов'язаних етапів, як:

I етап (констатувальний) – діагностика наявного рівня медіаграмотності учнів початкових класів.

II етап (формуванняльний) – розробка та запровадження експериментальної методики із використанням проектної діяльності із метою формування медіаграмотності учнів початкових класів на уроках української мови та літературного читання.

III етап (контрольний) – перевірка ефективності запропонованої системи роботи, спрямованої на формування медіаграмотності учнів початкових класів із використанням проектної діяльності.

Критеріями сформованості медіаграмотності учнів початкових класів були такі:

- когнітивний, що передбачає відповідний рівень знань, умінь та навичок у процесі пошуку інформації;
- емоційно-ціннісного (мотиваційного), за допомогою якого можна вивчити особливості ставлення школяра до пізнання нового, до засвоєння знань, пов'язаних із пошуком інформації;
- практично-діяльнісного, за допомогою якого можна вивчити рівень сформованості оволодіння основними операціями із інформацією (вміння ставити проблему, добирати способи її вирішення, виділяти головне і другорядне у інформації, володіння основними розумовими операціями у процесі пошуку, аналіз ефективності такої діяльності).

До кожного із цих компонентів також були підібрані відповідні методики.

Нами була розроблена методика та програма використання проектної діяльності із метою формування медіаграмотності учнів початкової школи. Структура програми «Дивослово» передбачала 10 проектів, які проводилися 2 рази на тиждень. У процесі такої

діяльності школярі удосконалювали вміння й навички роботи із різними джерелами інформації, ефективно здійснювати пошук, створювати мультимедійні презентації, повідомлення, працювали над лепбуками та ін. Форми й методи роботи на уроках реалізувалися через використання цікавої наочності: натуральних, екранних і інших наочних посібників, дослідів; через поєднання інтерактивних форм роботи із традиційними формами та методами роботи; бесідою, самостійною роботою та ін. Нами були застосовані інтерактивні; проєктні; діалогові; ігрові; комп'ютерні технології унаочнення навчального матеріалу крізь призму використання медіа грамотності учнів початкових класів.

Порівнявши результати ЕГ та КГ після експерименту, нами було визначено, що результати високого рівня ЕГ та КГ різнилися на 20,0%, середнього – на 10,0% у ЕГ, низький рівень у ЕГ складав на 30,0% менше. Отже, у середньому показники ЕГ та КГ після експерименту мали суттєві відмінності. Зіставивши дані контрольного експерименту з даними константувального експерименту, ми з'ясували, що наша авторська експериментальна програма «Дивослово» із застосуванням проєктної діяльності була ефективною та сприяла формуванню медіаграмотності учнів початкових класів.

Проведене дослідження не вичерпує своєї глибини, проте дає підстави для подальших розвідок із проблеми формування медіаграмотності учнів початкових класів шляхом використання проєктної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 21.09. 2024).
2. Кремінь В. Г. Інноваційність як вимога часу. URL: <http://znannya.org.ua/index.php/novini-znannya/nauka-i-suspilstvo/56-filosofiya/286-innovatsijnist-yak-vimoga-chasu> (дата звернення: 22.03. 2024).
3. Методика проведення роботи над текстом у сучасній початковій школі. URL: <http://www.startpedahohika.com/sotems-264-1.html> (дата звернення: 22.03. 2024).
4. Медіаграмотність – це необхідне вміння для сучасної особистості. URL: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/mediaosvita/mediagramotnist_tse_neobkhidne_vminny_a_dlya_suchasnoi_osobistosti_liliya_grinevich/ (дата звернення: 22.03. 2024).
5. Савченко О. Я. Основні напрями реформування шкільної освіти. *Шлях освіти*. 2020. № 1. С. 2-6.

Тетяна ОПАНАЩУК,
здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

ЗНАЧЕННЯ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ СЮЖЕТНИХ ЗАДАЧ У ФОРМУВАННІ ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті актуалізовано проблему формування логічного мислення учнів початкової школи засобами сюжетних задач. Подано загальну характеристику сюжетних задач, які схарактеризовано як певні моделі життєвих ситуацій, що формуються у довкіллі, що сформульовані математичною мовою. Розв'язуючи їх, молодші школярі навчаються на основі отриманих знань певним чином діяти у ситуаціях, що виникають у повсякденному житті. Окреслено специфіку їх використання на основі базових алгоритмів (ознайомлення із змістом, складання плану розв'язку, виконання завдань за визначеним планом, формулювання відповідей на запитання задачі, перевірка процесу та наслідків розв'язання задачі).

Ключові слова: учні початкової школи, логічне мислення, формування логічного мислення, сюжетні задачі, розв'язування сюжетних задач.

The article updates the problem of forming logical thinking of primary school students by means of plot problems. A general characteristic of plot problems is given, which are characterized as certain models of life situations that are formed in the environment, formulated in mathematical language. Solving them, junior schoolchildren learn, based on the knowledge gained, to act in a certain way in situations that arise in everyday life. The specifics of their use are outlined on the basis of basic algorithms (familiarization with the content, drawing up a solution plan, performing tasks according to a certain plan, formulating answers to the questions of the problem, checking the process and consequences of solving the problem).

Keywords: primary school students, logical thinking, formation of logical thinking, plot problems, solving plot problems.

На сучасному етапі розвитку системи освіти України все частіше звертаються до теми навчання через задачі. Сюжетні задачі, як жоден інший навчальний матеріал, здатні здійснити таке навчання на практиці, оскільки легко дозволяють створювати проблемні ситуації на уроках. Саме тому розв'язування сюжетних задач є важливим компонентом у формуванні логічного мислення учнів початкової школи. Задачі, побудовані на життєвих ситуаціях, дають змогу учням не лише засвоїти математичні навички, але й розвивати здібності до аналізу, синтезу та абстрактного мислення. Це один із ключових елементів, що сприяє формуванню критичного та структурованого підходу до розв'язання проблем у повсякденному житті.

Сюжетні задачі вимагають від учнів виділяти ключові елементи, що стосуються умов задачі, і відрізнити важливу інформацію від другорядної. Це сприяє розвитку вміння аналізувати, що є одним із основних компонентів логічного мислення. Діти вчаться розуміти причинно-наслідкові зв'язки та будувати логічні ланцюжки.

Зазначимо, що сюжетні задачі служать моделями життєвих ситуацій, що формуються у довкіллі, які можна розв'язати різноманітними засобами, їх формулювання математичною

мовою та розв'язування, використовуючи знання, методи та засоби. Розв'язуючи їх, молодші школярі навчаються на основі отриманих знань певним чином діяти у ситуаціях, що виникають у повсякденному житті.

С. Скворцова під сюжетною задачею розуміє «математичну задачу, в якій описується життєвий сюжет, а саме кількісний бік реальних процесів, явищ, ситуацій, і міститься вимога знайти шукану величину за даними в задачі величинами та зв'язками між ними» [4].

Розв'язування сюжетних задач сприяє «формуванню в молодших школярів наукового світогляду, зв'язку навчання із життям, ознайомленню учнів з пізнавально важливими фактами та оригінальністю прийомів розв'язування задач, які збуджують у дітей естетичні почуття (виховні функції задач)» [1, с. 71].

Найбільший ефект у формуванні логічного мислення молодших школярів у процесі розв'язування сюжетних задач може бути досягнутий за допомогою використання різних форм роботи над задачею: робота над розв'язаною задачею; розв'язання задач у різний спосіб; правильно організований спосіб аналізу задачі за допомогою аналітичних міркувань (від запитання до числових даних) або синтетичних міркувань (від числових даних до запитання); уявлення ситуації, описаної в задачі; поділ тексту задачі на смислові частини; моделювання ситуації за допомогою креслення, малюнка тощо [3, с. 62-63].

Основним методом навчання молодших школярів розв'язування сюжетних задач є частково-пошуковий метод, або евристична бесіда, який полягає в тому, що вчитель заздалегідь готує систему питань, відповідаючи на які учні самостійно знаходять спосіб розв'язання задачі.

Сюжети можуть відбивати найрізноманітніші життєві ситуації, які зустрічаються у повсякденної життєдіяльності людини. При цьому зазвичай має місце утилітарне застосування математичних знань, пов'язане найчастіше з різними підрахунками і розрахунками, необхідними людині щокроку. У сюжетах може відобразитись і практична діяльність людини.

Як зазначають М. Богданович, М. Козак та Я. Король «відповідно до теоретико-методичних основ формування компетентностей, пов'язаних з умінням розв'язувати сюжетні задачі, робота вчителя над будь-якою задачею передбачає дотримання таких етапів: 1) ознайомлення школярів з умовою задачі; 2) перевірка засвоєння учнями змісту задачі; 3) проведення аналізу задачі або відшукання шляхів її розв'язання; 4) складання плану розв'язання задачі; 5) запис розв'язання задачі; 6) робота над розв'язаною задачею. Пропуск хоча б одного з цих етапів може призвести до недоліків у формуванні уміння розв'язувати задачі».

Для того, щоб розв'язати сюжетну задачу, необхідно «спочатку познайомитися з нею і зрозуміти її, потім скласти план рішення, після цього виконати його, сформулювати відповідь на запитання задачі, перевірити процес та наслідки рішення; з'ясувати, чи можуть бути інші результати рішення» [2].

Отже, робота з сюжетними задачами – це найбільш корисна з позиції навчання робота з молодшими школярами, тому що саме така робота вчить учня уважно читати і аналізувати завдання, цілеспрямовано встановлювати зв'язки між даними та шуканим для того, щоб зрозуміти вибір дій. Роль учителя – допомогти молодшим школярам зрозуміти зміст сюжетної задачі: прочитати учням текст задачі і обговорити із ними, як вони його зрозуміли, у разі потреби провести аналіз графічного представлення задачі, тобто звернути увагу дітей на графічну підказку та її зміст, обговорити з дітьми результат виконання задачі.

Рішення будь-якої математичної задачі вимагає усвідомлення мети, вибір алгоритму дій або розробка власного плану дій, перевірки результату дії, корекції результату в разі необхідності. Істотне місце в розвитку логічного мислення займають завдання математичного моделювання реальних явищ, процесів. Уміння будувати моделі і працювати з ними є одним з компонентів процесу вирішення завдань. Візуалізація словесно заданого тексту за допомогою моделі дозволяє перевести сюжетний текст на математичну мову і побачити структуру математичних відносин, прихованих в тексті. Таким чином, відбувається формування знаково-символічних дій, смислового читання, універсальних логічних дій та інших пізнавальних універсальних навчальних дій учнів.

Таким чином, розв'язування сюжетних задач логічного характеру сприяють досягненню багатьох цілей навчально-виховної роботи з молодшими школярами. В цій діяльності закладені великі можливості логічного мислення та кмітливості. А отже, сюжетна задача виступає ефективним засобом формування логічного мислення молодших школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Гаєвець Я. С. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до навчання молодших школярів розв'язувати сюжетні математичні задачі: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Одеса, 2013. 417 с.

2. Лозовська Н. А. Метод графічного моделювання при розв'язуванні сюжетних задач у 1 класі: метод. посіб. Полтава: [б.в.], 2021. 29 с.

3. Силюга Л. П., Іваник С. В. Сюжетні задачі як засіб формування логіко-математичної компетентності учнів початкової школи. *Педагогічні науки*. 2018. Вип. 81 (2). С. 61-64.

4. Скворцова С. О. Методика навчання розв'язування сюжетних задач у початковій школі: навч.-метод. посіб.: в 2 ч. Одеса: «Абрикос-Компани», 2011. Ч. 1: Методика формування в молодших школярів загального уміння розв'язувати задачі. 268 с.

*Дмитро ПАНІН,
здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 231 Соціальна робота
(ДЗ «Луганський державний університет
імені Траса Шевченка», м. Полтава, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ СИНДРОМУ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

У статті актуалізовано проблему емоційного вигорання військовослужбовців, що виникає внаслідок військових дій. Виокремлено основні чинники, що призводять до формування та розвитку емоційного вигорання у військовослужбовців (наявність невизначених або неконкретизованих рольових обов'язків, відсутність точних посадових інструкцій, екстремальні умови професійної діяльності, можливість передчасної смерті або отримання поранень при виконанні посадових обов'язків, застосування холодної зброї проти інших людей та інше), а також прояви їх особистісної деформації та емоційного вигорання (почуття втоми, потреба в розслабленні та спокої в зв'язку з надмірною активністю; фізіологічна потреба в зоні комфорту; егоцентрична зосередженість на своїх проблемах, напруженість в контактах з оточуючими та ін.). Наголошено на необхідності розробки сучасних терапевтичних ресурсів надання допомоги у подоланні синдрому емоційного вигорання військовослужбовцям, що тривалий час перебували у зоні конфлікту. Спрогнозовано їх розробку у подальших наукових пошуках.

Ключові слова: *синдром емоційного вигорання, військовослужбовці, чинники синдрому емоційного вигорання, прояви синдрому емоційного вигорання.*

The article highlights the problem of emotional burnout in military personnel arising from military operations. The main factors leading to the formation and development of emotional burnout in military personnel are identified (the presence of undefined or unspecified role responsibilities, the absence of precise job instructions, extreme conditions of professional activity, the possibility of premature death or injury while performing official duties, the use of cold weapons against other people, etc.), as well as manifestations of their personal deformation and emotional burnout (feeling of fatigue, the need for relaxation and peace due to excessive activity; physiological need for a comfort zone; egocentric focus on one's own problems, tension in contacts with others, etc.). The need to develop modern therapeutic resources to provide assistance in overcoming the emotional burnout syndrome to military personnel who have been in the conflict zone for a long time is emphasized. Their development is predicted in further scientific research.

Keywords: *burnout syndrome, military personnel, factors of burnout syndrome, manifestations of burnout syndrome.*

У сучасному суспільстві психічне здоров'я та психологічний комфорт, як зазначено у Законах України «Про систему громадського здоров'я», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (2022), Наказ № 2118 Міністерства охорони здоров'я України від 13.12.2023 р. «Про організацію надання психосоціальної допомоги населенню» та ін., набувають все більшої пріоритетності та актуальності. Зростання стресових ситуацій,

спричинених соціальними, політичними, економічними та особистісними факторами, вимагає поглибленого розуміння та розвитку стратегій управління емоціями та стресом. Поширення і загострення психологічних проблем, оволодіння навичками управління емоціями та стресом у зв'язку з воєнними діями в українському суспільстві набувають особливого значення.

Наслідком стійких стресових ситуацій є емоційне вигорання особистості, а результати міжнародних досліджень у країнах, де відбувалася війна, показують, що поширеність актуалізованої проблеми серед осіб, які перебували в зоні бойових дій (як військових, так і мирних жителів), зростає вдвічі і сягає 15-20 %.

Проблеми психоемоційної напруженості військовослужбовців стали предметом розгляду цілого ряду науковців (Н. Агаєв, Г. Грибан, О. Кокун, Н. Лозінська, В. Остапчук, І. Пішко, О. Сергієні, В. Ягупов).

Однак, окреслені дослідження, у зв'язку з тривалим військовим конфліктом, що відбувається на території України, потребують оновлення теоретичних положень та удосконалення терапевтичних ресурсів надання допомоги щодо подолання синдрому емоційного вигорання військовослужбовцям, що тривалий час перебували у зоні конфлікту.

Тому *метою статті* є визначення особливостей прояву синдрому емоційного вигорання військовослужбовців в умовах бойових дій.

Особливість та унікальність військової служби визначаються правовим статусом Збройних Сил України, завданнями, покладеними на особовий склад, умовами повсякденної служби та вимогами до військовослужбовців. Специфіка їх професійної діяльності полягає у постійному тиску, ризику, виконанні завдань у складних умовах із недостатньою чи невизначеною інформацією, обмеженим часом і великою відповідальністю за результати.

Додатково, військові стикаються з негативним впливом фізіологічних, біохімічних, соціально-психологічних та інших факторів, які сприяють виникненню різних негативних психічних станів. Це призводить до підвищеного психологічного навантаження, наповненого сильними емоційними переживаннями, стресом та, іноді, може призвести до недостатньої готовності до виконання завдань.

Ситуацію, коли людина стикається із перешкодами у реалізації важливих життєвих цілей і не може впоратися з цією ситуацією за допомогою звичних засобів називають кризовою. Одним із серйозних проявів кризової ситуації визначають синдром емоційного вигорання (СЕВ). Аналізуючи емоційне вигорання військовослужбовців важливо наголосити, що значна частина їх постраждала в результаті участі в збройному конфлікті. У них спостерігаються психогенні розлади, подолання яких потребує чіткого *окреслення чинників*, що впливають на розвиток синдрому емоційного вигорання.

Так, О. Тімченко, досліджуючи формування синдрому емоційного вигорання у військовослужбовців, зазначає, що основною передумовою його виникнення є систематичний вплив негативних емоцій та зниження психоемоційної стійкості, які у підсумку обумовлюють виникнення тривожності, запальності, апатії, дратівливості. Також дослідник відмічає, що на виникнення емоційного вигорання неабиякий вплив здійснює перебування в умовах особливого ризику [2, с 159-162.].

Науковці виокремлюють *чинники*, що призводять до формування та розвитку емоційного вигорання, серед яких: *правова регуляція професійної діяльності*, що передбачає безапеляційне підкорення та слідування уставам та іншим правовим документам, *гіпервідповідальність за виконання та результати виконання посадових обов'язків при чіткій усвідомленості військовим професіоналом важливості прийнятих ним рішень і врахування можливих негативних наслідків прийняття, що й викликає у нього стан напруги і*

тривоги.

Ще одним чинником розвитку СЕВ у військовослужбовців є *умови здійснення ними професійної*: ненормований графік роботи; недосипання, обумовлене тривалими чергуваннями; коливання активності професійної діяльності, у наслідок чого не лише формується емоційне вигорання, але й підвищується рівень виробничого травмування та знижується рівень продуктивності професійної діяльності.

Ще одним ключовим фактором емоційного вигорання дослідники виокремлюють *наявність невизначених або неконкретизованих ролевих обов'язків та відсутність точних посадових інструкцій*.

Останній фактор – це *екстремальні умови професійної діяльності* – можливість передчасної смерті або отримання поранень при виконанні посадових обов'язків, застосування холодної зброї проти інших людей. Професійна діяльність у екстремальних умовах призводить не лише до витрати великої кількості емоційних ресурсів та фізичних сил, але й до негативного самосприйняття особистості як професіонала, що у підсумку може спричинити зловживання спиртними напоями, тютюном та кавою [1].

У своїх роботах О. Тімченко також наголошує, що одним із основних факторів, який призводить до формування та розвитку емоційного вигорання у військовослужбовців є умови екстремальної бойової обстановки: «у бойовій обстановці головними причинами психологічного стресу є загроза життю, відповідальність за виконання завдання, недостатність та невизначеність інформації, що надходить, дефіцит часу при прийнятті рішення та здійсненні бойових дій, невідповідність рівня професійних навичок вимогам, що ставляться умовами бою перед особистістю, психологічна невідповідність до виконання конкретного завдання, невпевненість у надійності зброї, недовіра до командування та фактори ізоляції. Тобто, психогенний вплив екстремальних умов полягає не лише у прямій, безпосередній загрозі життю людини, а й в опосередкованій, пов'язаній з її очікуванням» [2, с. 159-162].

До проявів особистісної деформації та емоційного вигорання військовослужбовців дослідники відносять:

- почуття втоми, потреба в розслабленні та спокої в зв'язку з надмірною активністю;
- фізіологічна потреба в зоні комфорту;
- егоцентрична зосередженість на своїх проблемах, напруженість в контактах з оточуючими, прагнення уникнути конфлікту;
- реакція відходу від контактів з оточуючими в зв'язку з блокуванням насущних потреб, зниження соціальної активності;
- протидія обставинам, що перешкоджає вільній самореалізації особистості;
- труднощі адаптації, пов'язані з індивідуалістичністю;
- відчуття нездоланності перешкод, ізольованості і відсутності підтримки;
- комплекс недосконалої маскирується демонстративністю поведінки;
- потреба розпоряджатися своєю долею, підвищене почуття незалежності, авторитарність.

Крім того, у військових офіцерів виділили такі особистісні деформації, як: схильність до агресивності при емоційній нестійкості і підвищеної чутливості; зниження оптимізму та доброзичливості при перепадах настрою, циклотимії; схильність до депресії як особистісної дезадаптації; схильність до асоціальної дезадаптації по екзальтованому типу [1].

У ході дослідження виокремлено п'ять основних симптомів емоційного вигорання військовослужбовців, серед яких:

- редуція професійних обов'язків;
- неадекватне виборче емоційне реагування, емоційний дефіцит;
- розширення сфери економії емоцій і емоційна відстороненість;
- тривога і депресія, деперсоналізація;
- переживання психотравмуючих обставин.

Виділені характеристики емоційного вигорання у військовослужбовців є підґрунтям для пошуку ефективних стратегій життєдіяльності для особистості, яка тривалий час перебувала у стані стресу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Кокун О.М., Агаєв Н.А., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Остапчук В.В. Психологічна робота з військовослужбовцями – учасниками АТО на етапі відновлення: метод посіб. К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2017. 282 с.
2. Тімченко О.В. Психологічне забезпечення відновного періоду діяльності підрозділів особливого ризику. *Вісник Харківського університету*. № 483. 2000. С. 159-162.

Вікторія ПОЛІЩУК,
здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)
viktoriapolishuk11@gmail.com

ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Діти молодшого шкільного віку проживають етап, коли відбуваються значні зміни в розвитку особистості, пізнавальних процесів та соціалізації. Цей етап є основою для розвитку та навчання в майбутньому, тому що діти отримують базові знання та навички, а також формується мотивація до навчання. У цьому віці важливими є формування декількох ключових компетентностей, які формують основу для подальшого навчання та розвитку учнів. Однією із таких є математична компетентність. Щоб процес розвитку був більш ефективним потрібно вживати необхідні педагогічні і виховні заходи для формування математичної компетентності в учнів початкової школи. У статті розкривається специфіка формування математичної компетентності засобами ігрових технологій.

Ключові слова: математична компетентність, ігрові технології, молодший шкільний вік.

Children of primary school age are experiencing a stage when significant changes occur in the development of personality, cognitive processes and socialization. This stage is the basis for future development and learning, because children receive basic knowledge and skills, and motivation to learn is formed. At this age, the formation of several key competencies is important, which form the basis for further learning and development of students. One of these is mathematical competence. In order for the development process to be more effective, it is necessary to take the necessary pedagogical and educational measures to form mathematical competence in primary school students. The article reveals the specifics of the formation of mathematical competence using game technologies.

Keywords: mathematical competence, game technologies, primary school age.

Здатність використовувати додавання, віднімання, множення, ділення та відношення чисел у повсякденних усних і письмових обчисленнях відома як математична компетентність. Здатність використовувати математичне мислення (логічне та просторове) і уявлення (формули, моделі, конструкції, графіки та діаграми) є частиною математичної компетентності. На нашу думку, наведене вище пояснення узгоджується з тим, що характеризує предметну компетентність. Це спеціалізована здатність, яка необхідна для виконання певного виду діяльності в певній галузі, що базується на вузькоспеціалізованих знаннях, предметних навичках, уміннях і способах мислення.

Одним із напрямків реформування національної системи початкової та середньої освіти є компетентнісний підхід. Цей підхід впливає з Законів України «Про освіту» та «Про загальну середню освіту», Національної доктрини розвитку освіти та Державного стандарту початкової та середньої освіти.

Проблемою математичної компетентності досліджували такі вітчизняні науковці:

Т. Байбара, Н. Бібік, С. Бондар, М. Головань, І. Єрмаков, Т. Запорожченко, І. Зимня, В.Красєвський, О. Локшина, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко, С. Стрілець, С. Трубачева, А. Хуторський.

Дослідники визначають такі математичні компетентності: ключові та предметні. Т. Дженсен, Д. Кілпатрик, М. Нісс та інші розглядають математичну компетентність учнів початкової школи насамперед як ключову. М. Нісс концептуалізує математичну компетентність як здатність розуміти, оцінювати, виконувати та використовувати математику в різноманітних внутрішньо- та позаматематичних контекстах і ситуаціях, в яких предмет відіграє або може відігравати певну роль. М. Нісс зазначає, що зміст математичної компетентності складається з двох груп компонентів. Перша група компонентів математичної компетентності стосується здатності ставити запитання та відповідати на них, використовуючи математику. Друга група компонентів математичної компетентності стосується здатності володіти математичними інструментами та мовою. Група вчених Йо. Літнера, беручи до уваги результати М. Нісса, погоджується з визначенням математичних здібностей, але визначає шість додаткових компонентів математичних здібностей і три пов'язані з ними характеристики.

Мета статті полягає в тому, щоб розглянути, як ігрові технології можуть допомогти учням початкової школи розвивати свої математичні навички.

Наразі одним із напрямків реформування національної системи початкової та середньої освіти є компетентнісний підхід. З практичної точки зору компетентнісний підхід означає покращення всієї шкільної освіти (включаючи професійну). Однією з найважливіших передумов розвитку учнів початкової школи є розуміння основних математичних правил і методів обчислень. Математика сама по собі є системою інтелектуальних і моральних орієнтирів для учнів і розвиває певну інтуїцію, тому важко уявити успішне навчання в університеті або самореалізацію на ринку праці без базової математичної освіти. Здатність розв'язувати проблеми, що виникають у повсякденному житті, залежить від того, наскільки добре ви знаєте математику.

Навчання за допомогою сучасних технологій максимально враховує інтереси, нахили та здібності кожного учня. Це відрізняє традиційне навчання, яке зосереджено на засвоєнні знань, умінь і навичок. Таке навчання поєднує традиційні методи викладання, такі як сприйняття, засвоєння, розуміння та узагальнення нового матеріалу, але по-новому. У сучасному світі використання інноваційних технологій має вирішальне значення, оскільки вони не лише мають на меті покращити знання учнів, але й допомогти їм стати більш винахідливими та самостійними у виконанні практичних завдань, розвивати їхні інтелектуальні здібності та брати участь у пізнавальній діяльності.

Під час ігрової діяльності діти отримують практичні знання, а також знайомляться з закономірностями та зв'язками навколишнього середовища. Крім того, гра задовольняє їхні потреби.

Ігрова діяльність виконує наступні функції:

- розважальну (надихає, розбуджує інтерес);
- функцію самореалізації в грі; – ігро-терапевтичну (подолання різних труднощів, що виникають в інших видах життєдіяльності);
- комунікативну (освоєння діалектики спілкування);
- діагностичну (виявлення відхилень від нормальної поведінки, самопізнання під час гри);
- корекційну (внесення позитивних змін в структуру особистісних показників); –

функцію міжнаціональної комунікації (засвоєння спільних для всіх людей соціально-культурних цінностей);

– соціалізуючу (включення в систему соціальних відносин, засвоєння норм людського співжиття) [с. 26-30].

Пошук нових способів навчання є важливою складовою на уроках математики. Крім того, очевидно, що в безкоштовних школах, які ми відвідуємо, кожен учитель не тільки повинен мати здатність працювати, але й повинен працювати над тим, щоб максимально використати свій потенціал. В контексті гуманізації освіти справжня теорія та технологія масової освіти спрямована на формування сильних особистостей, здатних жити та працювати у світі.

У школі важливе значення мають методи навчання, які гарантують, що всі учні беруть участь у навчальному процесі, підвищують міцність знань і дають учням індивідуальну відповідальність за результати своєї навчальної діяльності. Ігрові технології навчання можуть допомогти в цьому.

Зацікавленість учнів початкової школи на уроках математики залежить насамперед від того, наскільки добре організований освітній процес. Отже, вчителі повинні забезпечити, щоб учні були зацікавлені та активні на уроках, повинні використовувати це як початок для розвитку допитливості та глибокого пізнавального інтересу до математики. Вчителі математики в початковій школі повинні намагатися вивчити привабливі елементи математики. Дидактичні ігри відіграють важливу роль у цьому процесі. Сьогодні дослідники справедливо характеризують навчальні ігри як визнаний метод навчання та виховання, який поєднує розвиваюче, навчальне та виховне. Ігрове навчання дозволяє використовувати всі рівні засвоєння знань, включаючи репродуктивну та перетворюючу діяльність, а також творчо-пошукову діяльність для досягнення основної мети. Творчо-пошукова діяльність ефективніше проводиться перед репродуктивною та перетворювальною діяльністю, яка дозволяє учням оволодіти прийомами навчання.

Представлене дослідження не вичерпує вирішення всіх аспектів проблеми, проте дає підстави для подальших наукових розвідок з проблеми формування математичної компетентності в учнів початкової школи засобами ігрових технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Лемешко К. Математичні навчальні дослідження як засіб формування вміння розв'язувати компетентнісно зорієнтовані задачі у 3 класі: кваліфікаційна робота / науковий керівник – к. п. н., старший викладач Ганна Борисівна Захарова. Кривий Ріг, 2022. 95 с.

2. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти. *Стратегія реформування освіти в Україні: навч-метод посіб.* К.: «К.І.С.», 2003. 30 с.

3. Савченко О. Компетентнісна спрямованість нових навчальних програм для початкової школи. *Початкова школа.* 2012. №8. С. 1-6.

4. Скворцова С. Упровадження нового змісту початкової школи: коментар до нової навчальної програми з математики. *Початкова школа.* 2012. № 8. С. 6-13.

5. Тарасенкова Н. Компетентнісний підхід у навчанні математики: теоретичний аспект. *Математика в рідній школі.* 2016. № 11 (179). С. 26-30.

Яна ПОЛЯНСЬКА,
здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Олександра ДУБАСЕНЮК,
доктор педагогічних наук, професор,
Заслужений працівник освіти України,
Почесний академік НАПН України,
Президент ГО «Академія міжнародного
співробітництва з креативної педагогіки "Полісся"»,
професор кафедри професійно-педагогічної,
спеціальної освіти, андрагогіки та управління
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)
dubasenyuk@ukr.net

ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ ТА МЕТОДИ ВПРОВАДЖЕННЯ КРЕАТИВНОГО ПІДХОДУ У ЗАРУБІЖНИХ ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У дослідженні проаналізовано особливості інноваційних форм і методів упровадження креативного підходу в зарубіжних закладах середньої освіти, зокрема у Фінляндії, Німеччині та Уругваї, в яких розроблено різноманітні стратегії, які осучаснюють зміст, форми та методи навчання. Інноваційні підходи підвищують рівень мотивації та соціалізації учнів, розвивають їх креативне мислення, комунікативні здібності, демонструють стабільно високі результати в міжнародних дослідженнях.

Ключові слова: *інновації, інноваційна діяльність, особливості інноваційної освітньої діяльності, креативність, індивідуалізація навчання.*

The study analyzed the features of innovative forms and methods of implementing a creative approach in foreign secondary education institutions, in particular in Finland, Germany and Uruguay, in which various strategies have been developed that modernize the content, forms and methods of education. Innovative approaches increase the level of motivation and socialization of students, develop creative thinking, communication skills, demonstrate consistently high results in international studies.

Keywords: *innovations, innovative activities, features of innovative educational activities, creativity, individualization of education.*

Постановка проблеми. В умовах сучасних викликів виникає потреба підготовки учнів не тільки до опанування базових знань, але й до розвитку креативного мислення з метою вирішення комплексних нагальних завдань. Актуальність проблеми впровадження інноваційних форм і методів креативного підходу у заклади середньої освіти за рубежом є ключовим аспектом модернізації освітніх систем у контексті швидких соціально-економічних змін та глобалізації.

Світова освітня практика підтверджує, що креативність постає важливим фактором

успішності у сучасному суспільстві. Зокрема, у звітах Світового економічного форуму (2020) зазначається, що креативність входить до переліку найбільш затребуваних навичок XXI століття поряд із критичним мисленням та вмінням вирішувати проблеми. Сучасні навчальні програми багатьох країн, таких як Фінляндія, Канада та Нова Зеландія, орієнтовані на розвиток у школярів творчого потенціалу, гнучкості та адаптивності через інноваційні методи навчання, такі як проєктне навчання, інтеграція мистецьких дисциплін, STEAM-підходи (Науковці: Т. Teräs, А. Korhonen).

Аналіз законодавчих ініціатив свідчить про важливу роль креативного підходу в освіті. Наприклад, у країнах Європейського Союзу важливе місце посідає «Рамка ключових компетентностей для навчання протягом життя» (Key Competences for Lifelong Learning), затверджена Європейським парламентом (2018). Вона підкреслює важливість розвитку креативності, ініціативності та підприємливості у молодого покоління. У США Закон про освітні інновації (The Every Student Succeeds Act, 2015) також акцентує увагу на важливості креативності в освіті через підтримку шкільних програм, що використовують інноваційні методики [6].

В українському контексті варто звернути увагу на концепцію Нової української школи, яка адаптує міжнародний досвід і ставить перед собою завдання формування компетентностей, зокрема креативності, що відповідає європейським стандартам. Визначена концепція затверджена Міністерством освіти і науки України у 2016 році, також орієнтована на впровадження нових методів викладання, включаючи проєктне навчання, дослідницькі підходи та інтегровані курси. Науковці розглядають різні аспекти досліджуваної проблеми: Л. Коваленко – тенденції в освіті: виклики та їх можливості, В. Кравченко – інноваційні методи навчання в сучасній освіті, А. Піса, Р. Хаус – теоретичні та практичні засади креативності у навчанні [2, 3, 4].

На основі аналізу наукової літератури з обраної проблематики визначено и низку суперечностей між:

- теоретичними підходами до розвитку креативності та їх практичною реалізацією;
- інноваційними методами навчання та підготовленістю вчителів до їх використання;
- інтеграцією креативного підходу та стандартизованими оцінюваннями;
- необхідністю індивідуалізації навчання та масовим характером середньої освіти.

Мета роботи: проаналізувати особливості інноваційних форм і методів упровадження креативного підходу в зарубіжних закладах середньої освіти.

Виклад основних положень. Сучасна освіта перебуває в процесі глибоких трансформацій, спричинених динамічними соціальними, економічними та технологічними змінами. Суспільство XXI століття вимагає від закладів освіти не лише передачі знань, але й розвитку таких навичок, як креативність, критичне мислення, здатність до адаптації та вирішення складних проблем. У даному контексті інноваційні підходи до організації навчального процесу набувають дедалі більшого значення, оскільки саме вони сприяють формуванню нової генерації учнів, здатних до творчої самореалізації в умовах глобальних викликів.

Інноваційні форми в освіті спрямовані на реалізацію нових технологій, методів і моделей навчання, спрямованих на підвищення ефективності освітнього процесу та адаптацію до сучасних викликів. Вони сприяють інтерактивному навчанню, персоналізації навчальних траєкторій і розвитку критичного мислення учнів. Креативний підхід, у свою чергу, акцентує увагу на розвитку творчих здібностей, нестандартного мислення та пошуку оригінальних рішень у навчальному процесі, стимулюючи учнів до активної участі та

самостійного дослідження.

У багатьох країнах світу активно впроваджуються освітні моделі, орієнтовані на розвиток креативного мислення та індивідуальних здібностей учнів. Зокрема, Фінляндія, Німеччина та Уругвай демонструють різноманітні стратегії, які не лише реформують зміст навчання, але й змінюють його організаційні форми. Визначені підходи дають змогу учням не лише оволодівати знаннями, але й розвивати особистісні та соціальні компетенції.

Фінська модель освіти є прикладом системи, орієнтованої на індивідуалізацію навчального процесу, яка створює сприятливе середовище для розвитку креативного мислення учнів. Однією з ключових характеристик цієї моделі є відсутність оцінок на ранніх етапах, що дозволяє зменшити рівень стресу і сприяє розвитку внутрішньої мотивації до навчання. Важливу роль відіграє індивідуальний підхід, який передбачає адаптацію навчальних планів до потреб та інтересів кожного учня, що сприяє всебічному розвитку особистості. Крім того, фінська система освіти активно використовує інтеграцію предметів шляхом запровадження міждисциплінарного підходу, доповнює традиційне дисциплінарне навчання, розвиваючи у школярів системне та критичне мислення. Ключовими методами, що стимулюють креативність, є індивідуалізація навчання та використання феноменального навчання (phenomenon-based learning). Останнє дозволяє учням вивчати складні міждисциплінарні теми на основі реальних явищ, що розвиває їхню здатність до комплексного мислення та пошуку творчих рішень. Ще одним важливим аспектом є інтерактивні методи навчання та тісний зв'язок із практичними знаннями, що сприяє розвитку критичного мислення й креативних навичок. Учні залучаються до створення власних проєктів, де їхні інтереси є визначальними для навчальних завдань. Така форма навчання забезпечує простір для експериментів і розробки оригінальних рішень, дозволяючи учням брати активну участь у процесі навчання та здобувати навички самостійного мислення.

Наслідком даних інновацій є підвищена мотивація до навчання, що зумовлюється відсутністю жорсткого контролю та акцентом на інтересах учнів. Фінські школярі демонструють стабільно високі результати в міжнародних дослідженнях (PISA) з математики, природничих наук і читання, що підтверджує ефективність системи. Завдяки цьому Фінляндія визнається однією з провідних країн у сфері освіти, забезпечуючи гармонійний баланс між академічними досягненнями та соціальним розвитком учнів [5].

Вальдорфська педагогіка, її положення широко застосовуються в Німеччині, базується на ідеях Рудольфа Штайнера і спрямована на всебічний розвиток особистості учнів, зокрема їхньої творчості та фізичної активності. Основна увага в цій системі приділяється розвитку інтелектуальних, емоційних та фізичних якостей дитини, що забезпечує гармонійний розвиток особистості. Творчість і фізична активність є важливими складовими навчального процесу, що проявляється через інтеграцію музики, малювання, театрального мистецтва та фізичних вправ у навчальні програми. Важливим інноваційним елементом є залучення учнів до практичних та художніх проєктів, які сприяють розвитку не лише креативних здібностей, а й соціальних навичок через групову роботу, співпрацю та комунікацію. Відмова від традиційних підручників і створення навчальних матеріалів спільно з учнями сприяють формуванню креативного підходу до навчання [1].

Результати вальдорфської системи освіти демонструють високий рівень соціальних навичок учнів, які розвивають емпатію, співпрацю та комунікативні здібності, що сприяє їх успішній соціалізації. Крім того, увага акцентується на творчих завданнях і проєктах, стимулює розвиток креативності та адаптивності, допомагає учням ефективно вирішувати

життєві виклики.

Освітня реформа в Уругваї, відома як програма "Ceibal", орієнтована на забезпечення кожного учня планшетом або комп'ютером, що сприяє доступу до сучасних освітніх ресурсів через Інтернет. Основною особливістю цієї програми є надання технічних засобів усім учням, незалежно від їхнього соціального статусу чи географічного розташування, що забезпечує рівний доступ до навчальних матеріалів. Використання онлайн-платформ та інтерактивних ресурсів дозволяє учням самостійно здобувати знання та здійснювати дистанційне навчання [6]. Результати програми свідчать про значне підвищення рівня цифрової грамотності, оскільки учні оволодівають навичками роботи з сучасними технологіями, що є важливим чинником їхньої інтеграції у цифровий світ. Крім того, завдяки універсальному доступу до планшетів освітні можливості стали доступнішими для учнів з усіх соціальних верств, що суттєво зменшило нерівність у доступі до освіти.

Висновки та перспективи. Аналіз інноваційних освітніх підходів у різних країнах засвідчив, що ефективне впровадження креативного мислення у навчальний процес значно підвищує як академічні результати учнів, так і їхню здатність адаптуватися до змін у сучасному суспільстві. Фінська модель освіти, орієнтована на індивідуалізацію навчання, демонструє стабільно високі показники мотивації та успішності. Вальдорфська педагогіка Німеччини підкреслює важливість творчості та всебічного розвитку особистості, що сприяє формуванню високих соціальних навичок у учнів. Програма «1 учень – 1 планшет» в Уругваї доводить, що технології можуть стати інструментом рівного доступу до якісної освіти та розвитку цифрових компетенцій.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на детальніший аналіз впливу конкретних інноваційних освітніх методів на розвиток креативності учнів в різних культурних середовищах. У контексті розвитку української освіти перспективним напрямом є подальша інтеграція інноваційних методик у рамках реформи Нової української школи, зокрема, на такі інноваційні підходи як креативні технології, індивідуальний підхід та використання цифрових технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Гончаренко С. Вальдорфська педагогіка: теорія і практика навчання. Харків: Вид-во «Основа», 2018. С. 78-92.
2. Коваленко Л. Сучасні тенденції в освіті: виклики та можливості. К.: Наукова думка, 2020. С. 33-47.
3. Кравченко В. Інноваційні методи навчання в сучасній освіті. К.: Вид-во «Педагогіка». 2019. С. 45-67.
4. Піса А., Хаус Р. Креативність у навчанні: теорія та практика. Львів: Видавництво «Літера», 2020). С. 102-118.
5. Сулова Н. Фінська модель освіти: ключові особливості та переваги. *Освіта України*. 2021. Вип. 3(1). С. 25-30.
6. Фонсека М. Програма «1 учень – 1 комп'ютер» в Уругваї: вплив на освітній процес. *Міжнародний журнал освіти*. 2022. Вип. 4(2), С. 15-22.
7. OECD. Learning to be: student well-being and academic performance. Paris: OECD Publishing, 2019. P. 50-75.

Сергій СОЛОП,
здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 231 Соціальна робота
(ДЗ «Луганський державний університет
імені Траса Шевченка», м. Полтава, Україна)

Нінель СИДОРЧУК,
доктор педагогічних наук, професор, професор
кафедри професійно-педагогічної, спеціальної
освіти, андрагогіки та управління,
дійсний член ГО «Академія міжнародного
співробітництва з креативної педагогіки "Полісся"»
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)
sydorchukng@uke.net

Олександр БОРЕЙКО,
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент
кафедри професійно-педагогічної, спеціальної
освіти, андрагогіки та управління,
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)
Boreiko-O@zu.edu.ua

СОЦІАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНА РОБОТА З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ В ШПИТАЛЯХ

У статті актуалізовано проблему соціально-реабілітаційної роботи з військовослужбовцями в шпиталях. На основі загальної характеристики соціальної реабілітації військовослужбовців схарактеризовано основні напрями соціально-реабілітаційної роботи шпиталів. Закцентовано увагу на тому, що соціальна реабілітація має багато спільного з медичною допомогою, діяльністю органів охорони здоров'я. Разом з тим, вона не перевищує межі своєї компетенції, не претендує на виконання лікувально-діагностичних функцій, а передбачає тісну взаємодію з медичним персоналом і чітке розмежування сфер відповідальності. Спрогнозовано необхідність систематизації соціально-реабілітаційних практик відновлення військовослужбовців в умовах шпиталю.

Ключові слова: реабілітація, соціальна реабілітація, соціальна робота, соціально-реабілітаційна робота, військовослужбовці, військово-лікувальні заклади, шпиталь.

The article updates the problem of social rehabilitation work with military personnel in hospitals. Based on the general characteristics of social rehabilitation of military personnel, the main directions of social rehabilitation work in hospitals are characterized. Attention is focused on the fact that social rehabilitation has much in common with medical care and the activities of health care agencies. At the same time, it does not exceed the limits of its competence, does not claim to perform medical and diagnostic functions, but involves close interaction with medical

personnel and a clear delimitation of spheres of responsibility. The need to systematize social rehabilitation practices for the recovery of military personnel in hospital conditions is predicted.

Keywords: *rehabilitation, social rehabilitation, social work, social rehabilitation work, military personnel, military medical institutions, hospital.*

Прийнята Кабінетом Міністрів України Постанову №174 від 28.02. 2023 р. «Деякі питання організації спроможної мережі закладів охорони здоров'я» дала старт новому етапу змін в українській системі охорони здоров'я. Постанова регламентує формування мережі медичних підприємств в Україні в межах госпітальних округів і надає законодавчі інструменти для створення життєздатної мережі в областях та громадах.

Так, реорганізація системи охорони здоров'я в умовах військового конфлікту, як зазначено у Законах України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» та ін., потребує багатовекторного оновлення роботи шпиталів, де одним із ключових напрямів модернізації визначено створення соціального середовища для соціалізації військовослужбовців в умовах проходження лікування та реабілітації, підвищення ефективності соціальної роботи з військовослужбовцями та членами їхніх сімей, спрямовану на подолання їх невпевненості у завтрашньому дні, зміні способу життя, зміцнення структур соціального захисту і підтримки населення.

Загальні підходи до організації процесу реабілітації представлені у працях Л. Вакуленка, Т. Добровольської, І. Мисули, М. Фролова, С. Харченка, Л. Яковлевої. Психологічні чинники впливу бойових дій на стан особового складу проаналізовані у дослідженнях О. Блінова, О. Бойка, А. Бородія, В. Крайнюка, Є. Литвиновського, О. Макаревича, А. Романишина.

Правові аспекти у сфері реабілітації людей з інвалідністю були предметом дослідження В. Андрєєва, Я. Безуглої, Н. Болотіної, А. Єгорова, П. Пилипенка, Л. Шумної. Різні аспекти реабілітаційної роботи з військовослужбовцями вивчають В. Алещенко, О. Караман, В. Лесков, М. Маслова, Н. Олексюк, Н. Пономаренко, О. Савченко, В. Турбан, О. Хміляр.

Дійсно, у нашій країні активно функціонує широка мережа закладів та організацій, що здійснюють реабілітацію бійців (госпіталі у різних регіонах, громадські об'єднання, спілки, реалізація міждержавних проєктів, військово-патріотичні ігри, фестивалі). Водночас, попри наявність чималого прогресу в сфері реорганізації військово-медичних установ, подальша модернізація розширює їх потенціал у вирішенні соціальної реабілітації військовослужбовців, адже за стандартними процедурами криється безліч конкретних випадків неузгодженості у прийнятті важливих для конкретної людини рішень.

Однак, особливості соціально-реабілітаційної роботи з військовослужбовцями в шпиталях в умовах конфлікту не стали предметом окремого дослідження, тому виявлені проблеми потребують уваги та системного підходу до їх розв'язання.

Метою статті є актуалізація проблеми соціальної реабілітації військовослужбовців у шпиталях, підвищений інтерес суспільства до якої обумовленими наслідками їх участі у бойових діях.

Враховуючи, що «реабілітація» – відновлення здатності (властивостей), валідності індивідуума, **соціальною реабілітацією військовослужбовців** будемо називати комплекс державних, суспільних та військових заходів, спрямованих на створення і забезпечення умов для соціальної інтеграції військовослужбовця з інвалідністю або будь-якою психічною травмою в суспільство та військовий колектив, відновлення його соціального та військового

статусу та здатності до самостійної суспільної і родинно-побутової діяльності та подальшого проходження військової служби шляхом орієнтації в соціальному та військовому середовищі, соціально-побутової адаптації, різноманітних видів патронажу і соціального та військового обслуговування [1].

Основною метою реалізації соціально-реабілітаційних заходів з цією категорією осіб є відновлення фізичних й психічних сили тих, кому надається допомога, теоретичне обґрунтування принципів, методів та умов реалізації соціальної допомоги військовослужбовцям та їх сім'ям; розширення та посилення підготовки професіоналів у сфері соціальної роботи, внесення елементів соціальної справедливості в рамки субординаційних ставлень, характерних для військової служби [3, с. 64]. *Варто відзначити, що особливістю сучасної соціальної реабілітації є спрямованість на позитивний соціальний розвиток особистості військовослужбовця разом з розв'язанням суб'єктивних проблем.*

Висновки стосовно напрямів соціальної реабілітації військовослужбовців у шпиталях обґрунтуємо, покликаючись на аналіз наукових джерел. Так, Сокрут В.М., Алексеева Л. А. соціальну реабілітацію відносять до реабілітаційного комплексу та розглядають як одну з його складових: медична, фізична, психічна, педагогічна, професійна, соціально-економічна [4]. На їх думку, комплексна реабілітація включає всі перераховані складові.

Разом з тим, С. Базарний, узгоджуючи термін реабілітація з середовищними характеристика, медичну (в т. ч. лікувальну), фізичну, психологічну, педагогічну, військово-професійну реабілітацію розглядає як компоненти соціальної реабілітації військовослужбовців [1].

Покликаючись на думку С. Базарного, *соціальну реабілітацію військовослужбовця* розглядаємо як комплексну характеристику процесу його відновлення, яка націлена на системне розв'язання проблем, що пов'язані з подоланням наслідків його участі у бойових діях шляхом медичного, фізичного, психологічного, педагогічного, військово-професійного втручання з боку спеціально підготовлених фахівців.

Названі компоненти й будемо вважати основними напрямками соціальної реабілітації військовослужбовців у шпиталях та дамо їх характеристики, враховуючи, що кожен з цих аспектів відіграє важливу роль у процесі відновлення військовослужбовців.

Так, *медична реабілітація* – галузь медичної науки, яка вивчає механізм дії фізичних лікувальних чинників, обґрунтовує та створює технології відновлювального лікування, оцінює ефективність медичної реабілітації військовослужбовців із різноманітною патологією; сукупність медичних заходів, спрямованих на покращення фізичної активності та когнітивної функції індивідуума, розширення можливостей його участі у повсякденному житті та інтеграцію у звичне середовище [5].

Фізична реабілітація, фізична терапія (англ. Physicaltherapy – це застосування з лікувальною і профілактичною метою фізичних вправ і природних факторів у комплексному процесі відновлення здоров'я, фізичного стану та працездатності хворих військовослужбовців [6].

Часто *психологічною реабілітацією* називають комплекс заходів реабілітаційної (відновлювальної) медицини, спрямованих на відновлення психічних та фізичних сил у військовослужбовця, який має психічний розлад до контрольного рівня, тобто здатності продовжувати проходити військову службу. Разом з тим, *психологічну реабілітацію* розглядають як систему медико-психологічних, педагогічних, соціальних заходів, спрямованих на відновлення, корекцію або компенсацію порушених психічних функцій, станів, особистісного та військового статусу військовослужбовця, що отримав психічну

травму [2].

Військово-професійна реабілітація передбачає прийняття заходів із відновлення в найкоротші терміни після травмування психіки військовослужбовців їхніх професійних навичок, найважливіших функцій, що забезпечують виконання обов'язків за штатним призначенням. У разі неможливості професійної реабілітації військовослужбовців здійснюється їх перенавчання, підготовка до виконання інших, більш доступних обов'язків (професійна переорієнтація).

Педагогічна реабілітація – система педагогічних заходів, спрямованих на відновлення частково втрачених або ослаблених властивостей і функцій організму дитини (людини), щодо оволодіння знаннями, уміннями і навичками з метою максимально повного розвитку її індивідуальних можливостей і адаптації до навколишнього світу [Педагогічна реабілітація. StudFiles. U]; підготовку особи до професійної діяльності, відновлення чи здобуття професійної працездатності шляхом адаптації, реадаптації, навчання, перенавчання чи перекваліфікації з можливим подальшим працевлаштуванням та необхідним соціальним супроводженням з урахуванням особистих схильностей та побажань особи [7].

У цілому, соціальна реабілітація має багато спільного з медичною допомогою, діяльністю органів охорони здоров'я та у військово-медичних установах регламентується новою галуззю знань – соціальною медициною. Разом з тим, вона не перевищує межі своєї компетенції, не претендує на виконання лікувально-діагностичних функцій, а передбачає тісну взаємодію з медичним персоналом і чітке розмежування сфер відповідальності.

Подальші дослідження пов'язуємо із систематизацією соціально-реабілітаційних практик відновлення військовослужбовців в умовах шпиталю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Базарний С. В. Соціальна реабілітація військовослужбовців. URL: <http://www.sci-notes.mgu.od.ua/archive/v32/38.pdf> (дата звернення: 14.11. 2023).
2. Єпіфанов В. Основи реабілітації. Підручник. СПО-Геотар-Медіа, 2020. 124 с.
3. Логвінова О., Расказова О. Соціальна робота з військовослужбовцями та їхніми сім'ями в умовах тривалого конфлікту на сході України. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2021. Вип. 2 (7). С. 61-71.
4. Медична реабілітація. Засоби, види, аспекти. *Сокрут В.М., Алексєєва Л. А. Методичні рекомендації для викладачів на медичному факультеті з дисципліни «Медична реабілітація»*. Лиман, 2016. URL: http://kaf-fis-reab.dsmu.edu.ua/?page_id=445 (дата звернення: 10.08. 2024).
5. Медична реабілітація. *Енциклопедія Сучасної України ЕСУ*. URL: <https://esu.com.ua/article-66073> (дата звернення: 23.07. 2024).
6. Проблеми здоров'я, фізичної терапії, реабілітації та ерготерапії: матеріали VI Всеукраїнської дистанційної науково-практичної інтернет-конференції / відповід. ред. Я. М. Копитіна; наук. ред. М. О. Лянной. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. 240 с.
7. Професійна реабілітація. *Законодавство України 2019 рік*. URL: https://kodeksy.com.ua/dictionary/p/profesijna_reabilitatsiya.htm (дата звернення: 10.01. 2024).